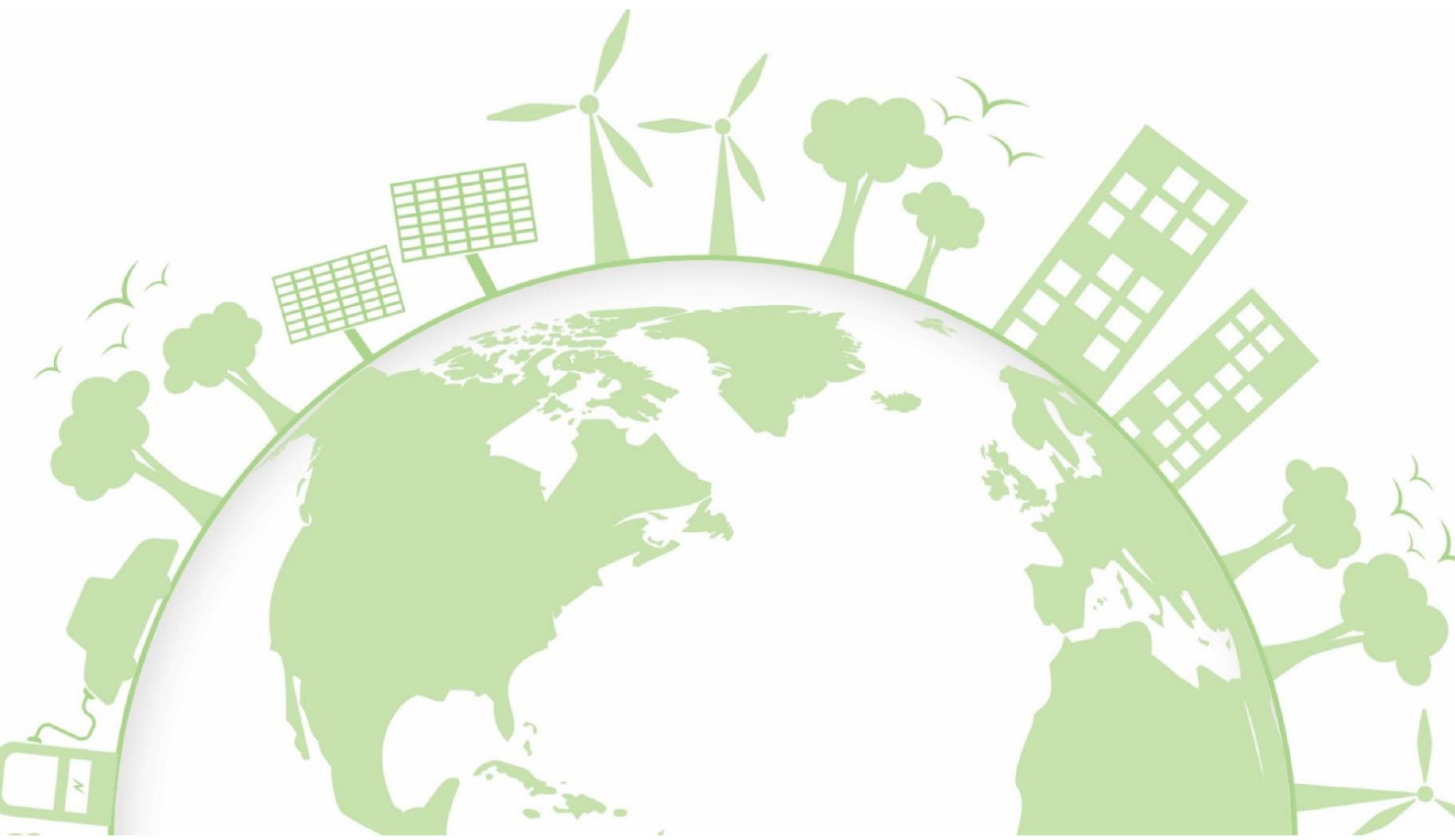

18 TIPP A FENNTARTHATÓ RENDEZVÉNYSZERVEZÉSHEZ

KÉZIKÖNYV

18 Tipp a fenntartható rendezvényszervezéshez

Kézikönyv

Szerzők:

Dominus Ákos, dr. Ernszt Ildikó, dr. Formádi Katalin

dr. Lőrincz Katalin, Pintér Margaréta, dr. Raffay-Danyi Ágnes, 'Sigmoid Eszter

Szerkesztők:

dr. Ernszt Ildikó, dr. Formádi Katalin, dr. Lőrincz Katalin

Design:

Csehi Diána

Kiadó:

Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar

ISBN: 978-963-396-200-8

Veszprém

2021

Jelen publikáció a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által biztosított forrásból a 2019-1.3.1-KK-2019-00015 azonosító számú, "Körforgásos gazdasági alapokon nyugvó fenntarthatósági kompetencia központ létrehozása a Pannon Egyetemen" című projekt keretében jött létre.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	1
HOGYAN FOGJ HOZZÁ?	3
1. Mérd meg, amit lehet – készíts elemzéseket a rendezvény hatásairól!	4
2. Keress szövetségeseket a zöld gondolathoz!	14
3. Törekedj a fenntarthatóság korlátainak leküzdésére!	24
KÖRFORGÁSOS GAZDASÁG	28
4. Mondj búcsút az egyszer használatos műanyagoknak!	29
5. Vezesd be a szelektív hulladékgyűjtést és az újrahasznosítást!.....	37
6. Legyél tudatos a szponzortevékenységek tervezésekor!.....	44
SZENNYEZÉS ÉS KIBOCSÁTÁS CSÖKKENTÉS	50
7. Fizetted ki az áramszámlát a felhasználó partnerekkel!	51
8. Gondold át a vendéglátást!.....	56
9. Tedd vonzóvá a közösségi közlekedést!.....	63
10. Árulj vagy osztoгass fenntartható ajándéktárgyakat!	69
11. Óvd a talajt a szennyezésektől és rongálástól!	75
TÁRSADALMI FENNTARTHATÓSÁG	81
12. Ismerd meg a helyi jellegzetességeket, építs ki aktív kommunikációt a helyi közösséggel!.....	82
13. Biztosíts képzést és korrekt feltételeket a munkavállalóidnak, alkalmaz önkénteseket!	89
14. Biztosíts ivóvizet a dolgozóidnak és a látogatóidnak!.....	97
15. Vonj be különböző társadalmi csoportokba tartozókat a döntéshozatalba, és tedd a helyieket érdekeltté!	103
16. Tedd gyermek- és családbaráttá a rendezvényedet!.....	105
17. Gondolj a fogyatékosággal élőkre és hátrányos helyzetűekre!.....	112
18. Tegyél a biztonságért!.....	118

Kedves Fesztiválszervező! Kedves Olvasó!

2023-ban **Veszprém és a Balaton térsége** az **Európa Kulturális Fővárosa** címet viseli. A program egyik kiemelt értéke a fenntarthatóság, a pozitív minták és példák terjesztése. A Veszprém–Balaton 2023 projekt olyan fejlesztéseket szándékozik megvalósítani, amelyek segítik a Balaton régió modernizációját, a települések kulturális iparának fejlesztését. A **fesztiválok és programok „zöldítése”, fenntarthatóbbá tétele** hosszú távon a régió környezeti és gazdasági érdekeit szolgálják.

Mindannyian vettünk már részt valamilyen fesztiválon, majálison, búcsún vagy nagyobb tömegeket vonzó rendezvényen. Lelkes fesztivállátogatóként és kultúrafogyasztóként megtapasztaltuk a programok, a személyes találkozások pozitív élményét, ami mellett gyakran szembesültünk a műanyag poharak, a letaposott zöldterületek, a parkolási problémák vagy az esélyegyenlőség problémájával.

A fesztiválszervezők oldaláról nézve óriási a kihívás: a szórakozást, kikapcsolódást kereső látogatók tömege, a fellépők és fesztiválipari szereplők elvárásai, valamint a jövedelmezőség, a gazdasági fenntarthatóság között kell megtalálni az egyensúlyt. A fesztiválok a Balaton térségben nagyon népszerűek, de ezzel együtt az is tapasztalható, hogy a sok ember együtt jóval több kárt is okoz a környezetben: több ételt, italt, ajándéktárgyat – és ezzel energiát, nyersanyagot – fogyaszt, miközben rengeteg hulladék keletkezik. A látogatói szintű felelősségvállalás mellett a kérdéskörrel a fesztiválszervezőknek is foglalkozniuk kell.

A Pannon Egyetem és a Veszprém–Balaton 2023 program együttműködése révén, a gyakorlatban dolgozó szakemberek véleményének és javaslatainak bevonásával készült el a fesztivál- és rendezvényszervezőknek szóló kézikönyv. Szándékunk szerint ezt a jövőben folyamatosan frissítjük, több csatornán – többek között a <https://korforgas.uni-pannon.hu/> hivatalos projektoldalon – is elérhetővé tesszük annak érdekében, hogy a fenntarthatóság mentén hasznos és kivitelezhető tanácsokat, ajánlásokat, kritériumokat adjunk a fesztivál- és rendezvényszervezőknek.

A kézikönyv **áttekintést ad a fesztiválok fenntarthatósággal összefüggő környezeti, társadalmi, gazdasági kérdéseiről**. Alapvetően abban nyújt segítséget, hogy a fesztiválszervezők által megvalósítható módon mutatja be: **milyen egy „zöld fesztivál” ideális esetben, hogyan lehet a helyi értékeket, a helyi lakosság igényeit figyelembe venni?** A kézikönyv a jó gyakorlatok mellett javaslatokat fogalmaz meg a szervezéshez, lebonyolításhoz, valamint kézzelfogható tanácsokat ad a gyakorlati (energiaellátás, vízhasználat, szennyvízkezelés, hulladékkezelés, helyi társadalom és helyi értékek kérdésköre, programok, közlekedés, étkezés, szállás) megvalósításhoz.

A kézikönyv egyes fejezeteit **négy témakörre** osztottuk, segítve a gyorsabb tájékozódást. Az első – *Hogyan fogj hozzá?* – témakör abban segít, hogy melyek a legelső és legfontosabb lépések a

rendezvényünk zöldítése útján. A második és harmadik témakör – *Körforgásos gazdaság; Szennyezés és kibocsátáscsökkentés* – a környezeti tényezőket veszi számba, és arra ad tippeket, mit tehetünk annak érdekében, hogy életterünket minél jobban megóvjuk, és tevékenységünk eredménye ne hulladék, hanem az újbóli, illetve minél hosszabb távú hasznosítás legyen. A negyedik témakör – *Társadalmi fenntarthatóság* – üzenete, hogy fesztiválunk zöldítése nem lehet sikeres a társadalom bevonása és a társadalom tiszteletben tartása nélkül. Az egyes fejezetekben emellett bemutatjuk a példaként alkalmazható hazai és nemzetközi jó gyakorlatokat, szemléletformáló programokat.

A 18 TIPP A FENNTARTHATÓ RENDEZVÉNYSZERVEZÉSHEZ kézikönyv szellemisége illeszkedik az Európa Kulturális Fővárosa projekt célkitűzéséhez. A fesztivál- és rendezvényszervezés fejlesztése, modernizációja révén ez a szektor is hozzájárul a fenntarthatósághoz, azaz hosszú távon is a Veszprém–Balaton régió társadalmi, környezeti és gazdasági érdekeit szolgálja.

Veszprém, 2021. május

HOGYAN FOGJ HOZZÁ?

1. Mérd meg, amit lehet – készíts elemzéseket a rendezvény hatásairól!

A fesztiválok hatásvizsgálata, módszertanának kidolgozása hosszú idő óta foglalkoztatja a turisztikai szakembereket. Számos tanulmány, mérési módszer született a fesztiválok különböző területeinek mérésére.¹ Ez a hatásvizsgálat három fő területet ölel fel: gazdasági, társadalmi és természeti-környezeti hatásokat. A természeti-környezeti hatások kezelésére részletesen is kitérünk a kézikönyv több pontján.

A következőkben bemutatjuk, hogy milyen eszköztárral, módszerekkel lehet a különböző hatásokat mérni egy rendezvény esetében. Az Andersson és Lundberg által kidolgozott hatásvizsgálati modell ezeket az eseményeket fenntarthatósági szempontból vizsgálja. Lássuk, milyen gazdasági, társadalmi-kulturális és természeti-környezeti hatásokról beszélhetünk egy rendezvény esetében!

¹ M. DEERY, L. J. (2010): Social impacts of events and the role of anti-social behavior. *International Journal of Event and Festival Management*, Vol 1 (1). pp. 8-28 E. H. Wood, E.H.: (2005): Measuring the economic and social impacts of local authority events. *International Journal of Public Sector Management*. 18 (1). pp. 37-53.

1. ábra Andersson és Lundberg (2013)² teljes hatásvizsgálati modellje a fenntarthatóság szemszögéből

Forrás: Andersson, Lundberg, 2013

Gazdasági hatások

A gazdasági hatások mérésénél fontos figyelembe venni a rendezvények tovagyrúzó – azaz közvetlen, közvetett és indukált – hatását (és annak mértékét), amely a helyi önkormányzatoknál, szolgáltatóknál és más vállalkozóknál jelentkezik, és a rendezvényből származó jövedelmek elköltésén keresztül élénkíti a gazdaságot. A gazdasági hatások többnyire a rendezvényhez kötődő beruházásokon, fejlesztéseken, a helyi adóbevételeken, a résztvevők költsésein és az átmeneti vagy tartós foglalkoztatáson keresztül jelentkeznek.³

A hatások nagy része makrogazdasági mutatók, mérések segítségével fejezhető ki, amelyek túlmutatnak a fesztiválszervezői kompetenciákon. A gazdasági bevételek nagyságát becslésekkel szokás meghatározni, amelyek alapját a rendezvénylátogatók (közvetlen látogatói költsékek) és a helyi

² ANDERSSON, TOMMY D. – LUNDBERG, E. (2013): Commensurability and sustainability: Triple impact assessments of a tourism event. *Tourism Management*. Vol. 37. pp. 99-109.

³ CROMPTON, J. L. – MCKAY, S. L. (2005): Measuring the economic impact of festivals and events: some myths, misapplications and ethical dilemmas. *Festival Management & Event Tourism*, 2 (1). pp. 33-43. DWYER, P. ET AL (2005): Estimating the impacts of special events on an economy. *Journal of Travel Research*. Vol. 43 (4) pp. 351-359. FRECHTLING, D.C. (2006) An assessment of visitor expenditure methods and models. *Journal of Travel Research*. 45 (1) pp. 26-35.

szolgáltatók költségei adják. A gazdasági költségekhez tartozik a használdozati költség, egy olyan alternatív költség, amely annak a becslése, hogy mennyit költött volna a látogató helyben, ha nincsen az adott rendezvény (második legjobb opció). Optimális az, ha a használdozati költség kisebb, mint a tényleges (rendezvény) költség.

Társadalmi-kulturális hatások

A fesztiválok legfontosabb társadalmi-kulturális hatásai között elsőként kell megemlíteni azt, amikor az esemény a fesztiválnak otthont adó település lakosaira, a helyi közösség életére, életminőségére (jól-létére) van pozitív hatással. A legtöbb esetben ilyenkor a helyi lakosok rendezvényhez való hozzáállását, attitűdjét mérik.⁴

A fesztiválok a helyi/művészeti érték létrehozása mellett a szellemi örökség ápolásában és a helyi értékek bemutatásában és megőrzésében töltenek be fontos szerepet. A fesztivál alkalmat ad arra, hogy az ott élőket aktivizálja, bevonja (pl. önkéntesként, résztvevőként, fellépőként, akár szervezőként), s ezen keresztül segítse a helyi kötődéseket, a helyi büszkeség érzésének kialakulását, összekovácsolja a helyieket, építse a társadalmi tőkét. Korábbi kutatások is bizonyítják, hogy a fesztivál jó alkalmat ad arra, hogy az elköltözött családtagok, barátok visszalátogassanak a településre, lehetővé téve számukra a találkozást, a közös szórakozást, az élményteremtést.⁵

A vizsgált modell a társadalmi-kulturális hatásokon belül az alábbiakat emeli ki (*lásd fenti ábra*):

- az opciós érték azt mutatja meg, hogy a helyi lakosoknak mennyire van lehetőségük az adott rendezvény felkeresésére, a programokon való részvételre;
- az örökségi érték azt mutatja meg, hogy a helyi lakosok értékelése szerint az adott rendezvény mennyire közvetíti a helyi kultúrát a fiatalabb generációk számára, mennyire szolgálja a helyi örökség értékre emelését, népszerűsítését;

⁴ DELAMERE, T. A. ET AL (2001): Development of a scale to measure resident attitudes towards the social impacts of community festivals, part I: item generation and purification of the measure. *Event Management*. Vol. 7(1).

⁵ FORMÁDI, K. – HUNYADI, ZS. (2019): Helyi büszkeség vagy bosszúság?! A fesztiválok hatása a települések életében. *Prosperitas*. Vol. V.I (4). pp. 95–111.

- a létező érték azt mutatja meg, hogy a helyi lakosok véleménye szerint a rendezvény mennyiben segíti elő a település imázsának javítását és járul hozzá a településfejlesztéshez.

A rendezvényed gazdasági és társadalmi-kulturális hatásainak becslésére az alábbi irányelveket fogalmazzuk meg:

#1 Becsüld meg a fesztiválrészvevők létszámát és költségét!

A rendezvényen részt vevők kiadásai szempontjából meg kell különböztetni a fellépőket, a közreműködő személyzet (technikusok, fellépők stábja, önkéntesek) kiadásait és a fesztivállátogatók költségét. A fesztivállátogatókon belül érdemes elkülöníteni a nem helyi és a helyi lakos fesztivállátogatókat.

A költségekről becsléseket kérdőíves felmérés keretében kaphatunk (egy előre meghatározott tartalmú kérdőív és kérdőívszám segítségével) a résztvevőktől.

Amennyiben belépőjegyes a rendezvény, direkt módon mérhető az eladott jegyekből a résztvevők létszáma és az árbevétel. Ha nincsen belépőjegy, akkor csak becsülni lehet a résztvevők számát, illetve amennyiben van rá lehetőség, vagy a rendezvény jellege indokolja (nem zárja ki), akkor regisztrációhoz lehet kötni a jelentkezést.⁶

#2 Ismerd meg a helyi lakosok véleményét a fesztiválról!

A fesztiválok társadalmi hatását leghitelesebben a helyi lakosok segítségével mérhetjük fel, ha megkérdezzük őket például a fesztivállal kapcsolatos aktivitásukról, véleményükről, élményeikről.

A helyi lakosok körében végzett felmérést célszerű a fesztivál idejére tervezni, esetleg közvetlenül a fesztivál előtti és/vagy utáni időszakokra, de időben nem túl távol a rendezvény időpontjától. A rendezvény helyszínén kívül az attól távolabbi környezetben is el kell végezni a megkérdezést, mert így nemcsak azok véleménye kerül felszínre, akik eleve ellátogatnak a rendezvényre, hanem a távolmaradóké is. Az őszinte, egyéni vélemény megismerése céljából mindenképpen a közvetlen, személyes megkérdezés javasolt.

⁶ SOLT, K. – KOPPÁNY, K. – HUNYADI, ZS. (2019): Mennyivel járulhatnak hozzá a fesztiválok a gazdaság teljesítményéhez? – Módszertani megközelítések és gyakorlati alkalmazás. *Tér gazdaság ember*. Vol.2-3 (7). pp.75-101.

#3 Válassz számodra ideális kutatási módszert!

A fesztiválok gazdasági és társadalmi hatását többféle módszerrel lehet vizsgálni. A módszerek közötti választást elsősorban az határozza meg, hogy mekkora a rendelkezésre álló költségvetés és emberi erőforrás (pl. kérdezőbiztosok alkalmazásának lehetősége). Számolni kell a kérdezőbiztosok utazási és egyéb személyi költségeivel, valamint olyan dologi költségekkel, mint pl. a papír, a nyomtatás, a tabletbérlés stb. költsége.

A leggyakoribb módszer a kérdőíves megkérdezés, amely az alábbi formákat öltheti:

- rendezvényhelyszínen készülő kérdőíves adatfelvétel a fesztivált látogatók körében, a fesztivál ideje alatt, kérdezőbiztosokkal, papír alapú kérdőívekkel (PAPI módszer: Paper And Pencil Interview);
- rendezvényhelyszínen készülő kérdőíves adatfelvétel a fesztivált látogatók körében a fesztivál ideje alatt, kérdezőbiztosokkal, tablettel (CAPI módszer: Computer Aided/Assisted Personal Interview);
- internet alapú, online kérdezés (CAWI módszer: Computer Assisted Web Interview) a rendezvény hivatalos weboldalán vagy Facebook oldalán keresztül;
- emellett papír alapú önkitöltős kérdőíveket is érdemes elhelyezni a rendezvény információs pontjainál.

A kérdőíves felmérés mellett interjúk, mélyinterjúk alkalmasak a szervezők, érdekeltek véleményének feltárására.

#4 Tervezz könnyen lekérdezhető, rövid kérdőívet!

A kérdőívnek minden esetben rövidnek kell lennie (maximum 10 perc), hogy minél többen kitöltsék, és ne hagyják félbe kitöltés közben. A cél minél nagyobb számú válaszadói vélemény (minta) elérése. Ha csak a résztvevők legfontosabb demográfiai mutatóiról szeretnénk egy rövid áttekintést kapni – hogy kik ők, honnan érkeztek, kivel érkeztek vagy első látogatás-e –, akkor rövid demográfiai kérdőívet is lehet alkalmazni, ami a beérkező résztvevőknek a rendezvény bejáratánál történő gyors szkennelése/néhány perces megkérdezése. Ennek keretében lekérdezhető információ: a résztvevő neve, életkora, iskolai végzettsége, lakóhelye (helyi vagy nem helyi, hány km-ről érkezett), kivel érkezett, első vagy visszatérő látogató-e. Ez pontosabb áttekintést ad a résztvevők összetételéről.

#5 Tervezd meg a lekérdezés idejét!

Ha a fesztiválon, rendezvényen történő költésre kérdezzük rá a kérdőívben, akkor fontos, hogy ne rögtön a rendezvény kezdetén, hanem kicsit később, délután/estefelé legyen a kérdés, amikor már nagyobb valószínűséggel költöttek. Ugyanakkor fontos a napi eloszlás is, ne csak egy időpontban, egy helyen (hanem több kijáratnál, kimeneti pontnál) legyen a lekérdezés.

#6 Tervezz egy elemezhető kérdőívszámot (min. 100, de optimálisan 250 kérdőív), ha szükséges, működj együtt oktatási intézménnyel, alkalmazz önkénteseket!

A helyszíni vagy személyes lekérdezés esetén kérdezőbiztosokra van szükség, akiket egy rövid betanítás keretében fel kell készíteni a témakörre, a kérdéses körülményeire, menetére. A kérdést saját munkatársakkal nehéz hatékonyan bonyolítani, mivel nekik a rendezvény helyszínén más feladatuk van, ezért érdemes együttműködést kötni oktatási intézményekkel vagy bevonni önkénteseket a kérdésbe. *(Az önkéntesek felkészítéséről a 13. fejezetben találsz útmutatást.)*

A látogatói felmérésbe (anyagi forrásoktól függően) bevonhatók hivatásos kérdezőbiztosok, oktatási intézmények diákjai, a fesztiválokra dolgozó önkéntesek, ha van regisztrációs pont vagy információs pont a fesztiválon, akkor az ott ülő informátorok, hostessek. Érdemes kombinálni a kérdezők körét. Kérdezőbiztosonként 30-40 kérdőívnel többet ne tervezzünk egy napra! Inkább legyen több kérdező személy, akik rövidebb ideig vagy nagyobb szünetekkel dolgoznak.

#7 Alkalmazz ösztönözőket, hogy minél többen kitöltsék a kérdőívet!

A lehetőségekhez mérten ösztönözzük valamilyen vonzó ajándékkal vagy egy kézzelfogható bónusszal a látogatók kitöltési kedvét! Ez lehet egy ajándék későbbi kisorsolása a kitöltők között, vagy a kitöltés után azonnal átadott ajándék, elfogyasztható termék (pl. egy kávé, egy pohár sör, lángos, tombola). Gondoljuk végig, hogy az együttműködő partnereink mit tudnak felajánlani!

#8 Ismerd meg a helyi önkormányzat, a döntéshozók véleményét a fesztiválról!

Fontos megismerni a helyi döntéshozók és érdekeltek (pl. közreműködő civil szervezetek) fesztivállal kapcsolatos véleményét, fejlesztési terveit. Készítsünk velük interjút vagy szervezzünk egy találkozót, ahol lehetőség van megvitatni a fesztivál eddigi tapasztalatait, illetve a további terveket.

#9 Vesd össze a különböző csoportok véleményét a fesztiválról!

A fesztiválban különböző szempontból érintettek – úgymint helyi döntéshozók, fesztiválszervezők és helyi lakosok – véleményének összevetése is hasznos tanulsággal, információval szolgál. Ez ad teljes képet a fesztivál erősségeiről és gyengeségeiről. Előfordulhat, hogy a fesztiválszervezők pozitívabban látják a fesztiválok társadalmi hatását, mint a helyi lakos vagy a helyi döntéshozók. A vélemények összehasonlítása segít a különböző álláspontok megismerésében.

Környezeti hatások

A környezeti hatások mérésénél a legdivatosabb és egyben a legteljesebb mérési szempont a klímaváltozásra gyakorolt hatás mérése. Ezt általában CO₂-kibocsátás tonnájában szokás mérni. A nehézséget itt az okozza, hogy a legpontosabb értékhez úgy lehet jutni, ha a rendezvény megszervezése során felépült teljes értékláncot elemezzük. Ugyanakkor a legnagyobb szennyezőanyag-kibocsátással járó tevékenységek jól felmérhetők, így többnyire nagy pontossággal megbecsülhető a CO₂-kibocsátás. Ilyen, komoly kibocsátással járó tevékenységek például a közönség rendezvényre való utazásának a módja (közlekedési eszköz), a keletkezett hulladék mennyisége, az elhasznált elektromos energia vagy a vízfogyasztás.

- Az utazási szokásokat legjobban szintén kérdőívvel tudjuk mérni, de tehetünk becsléseket a parkoló autók száma alapján is, vagy a közösségi közlekedési opciók kapacitásának ismeretében.
- Az elszállított hulladék mennyiségét mindenképpen hulladéktípusonként kell rögzíteni. Ebben az szállító partner lesz segítségünkre. Ha nem tonna vagy köbméter alapon számolunk el velük, hanem valamilyen egységáras módon (például fuvaronként vagy naponként), akkor is ragaszkodjunk a pontos, mérési jegyekkel vagy szállítólevelekkel történő adatszolgáltatáshoz.
- Az áram- és vízfogyasztást sok rendezvény eleve külön méri. Amennyiben nem, akkor tehetünk becsléseket egy rendezvényhelyszín egyhavi fogyasztása alapján (tehát az adott havi fogyasztást elosztjuk a hónap összes rendezvénynapjának a számával, és felszorozzuk annyival, ahány napos a mi rendezvényünk volt).
- Szintén jelentős kibocsátással jár a rendezvényen biztosított vendéglátóipari (catering) szolgáltatás, ezen belül is az itt fogyasztható ételek előállítása. Ezzel kapcsolatban a szolgáltatók tudnak pontos adatokat nyújtani.
- Egy másik kritikus terület lehet, ha egy adott rendezvényre nagyobb mennyiségben gyártatunk eszközöket, kellékeket. Az ilyen beszerzések esetén a felhasznált anyagok súlya enged

leginkább arra következtetni, hogy mennyi környezeti terheléssel járt az előállítás (például: 300 kg papír a programfüzetekhez, 180 kg molinó a hirdetésekhez). Ezeket a számokat is minden esetben a gyártó tudja nekünk megmondani.

- Végezetül ne feledkezzünk el a szállítási távolságokról! Bár nehéz lenne minden egyes jármű esetében kimutatást végezni, de a legnagyobb mennyiségeket szállító szolgáltatókat mindenképp érdemes megkérdezni, hogy mennyi súlyt mozgattak és milyen távolságról. (Egy nagyrendezvény esetében például, a szakértői vélemény szerint, egy komplett színpadhoz szükséges 10 tonnás rakományt 250 kilométerről szállító cég összesen 1000 kilométert fuvaroz a kamionjával. Ez a tevékenysége 10.000 tonnakilométernyi szállítással jár, ami mintegy fél tonna CO₂-kibocsátást eredményez.)

Az adatok gyűjtése mellett fontos érv, hogy a környezet terhelése érdekében végzett erőfeszítéseket legjobban úgy tudjuk értékelni, ha összevetjük több év hasonló adatait egymással. Ha például azt látjuk, hogy első évben a hulladékunknak csak 15%-át sikerült hasznosítani, akkor megállapíthatjuk, hogy fejlesztenünk kell a hulladékgazdálkodási módszerünkön. Ha a következő évben ez az érték például 30%-ra ugrik, akkor biztosak lehetünk, hogy az elvégzett fejlesztések megfelelőek és eredményesek voltak.

Jó gyakorlat

Látogatói kérdőív (minta)

A fesztivállátogatói kérdőívet az alábbi linkre kattintva éri el:

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfCe9Cc7bJjDVUIkA1s3dP6xwI4o8BtkBDAVo1RGopcWHA2A/viewform?usp=sf_link

Hasznos linkek

Hogyan állítsunk össze egy kérdőívet a rendezvény előtt és után:

<https://www.eventmanagerblog.com/event-survey-questions>

<https://www.meetingplay.com/blog/pre-event-survey-questions>

<https://www.meetingplay.com/blog/post-event-survey-questions>

Ingyenes kérdőívminták:

<https://www.survio.com/hu/kerdoiv-sablonok>

http://www.kerdoivem.hu/surveys_examples/

<https://www.google.hu/intl/hu/forms/about/> (Google űrlap a kérdőívhez)

Ausztrál kérdőívminta:

<https://www.arts.qld.gov.au/images/documents/artsqld/Arts%20Acumen/Sample-festival-attendee-questions.PDF>

2. Keress szövetségeseket a zöld gondolathoz!

A fenntartható események megszervezése során az egyik fontos feladat az érintett csoportok feltérképezése.⁷ A fenntarthatóság megvalósítása érdekében lényeges szempont az érintettek bevonása az események szervezésének teljes folyamatába: az előkészítő munkálatoktól kezdődően egészen az értékelésig.⁸

Természetesen ez alól a fenntartható fesztiválok megszervezése sem jelent kivételt, hiszen alapvetően azon is múlhat a siker, hogy mennyire sikerül a fenntarthatóság ügyének megnyerni az egyes érintetteket. A fesztiválszervezők személyes értékrendje mellett a többi érintett elkötelezettsége jelenti a döntő tényezőt, hogy valóban fenntartható módon valósuljon meg a fesztivál.⁹ A fenntarthatóság megteremtéséhez ugyanis nem elég, ha egy fesztivál szervezői közül néhányan hívei a gondolatnak – ennek a tényleges megvalósításához a teljes szervező stáb elkötelezettsége szükséges, valamint a tényleges megvalósításhoz szövetségeseket is kell keresniük.

#1 Nyerd meg a rendezvény menedzsmentjét a fenntarthatóság ügyének!

A **szervezők elkötelezettsége** alapvető fontosságú – hiszen ők lesznek azok, akik az egész szervezési folyamatot a kezükben tartják, így először a rendezvény menedzsmentjét kell a fenntarthatóság mellé állítani, ugyanis sok esetben éppen az a probléma, hogy a szervezeten belül kell hídfőállásokat építeni. Ehhez nagyon alaposan ki kell ismerni az érdekeltségeket, hogy az alapján lehessen megtalálni a szövetségeseket.

⁷ CANNIZZARO, S. – CORINTO, G. L. – NICOSIA, E. (2017): Saint Agatha Religious Festival in Catania: Stakeholders' Functions and Relations. *Almatourism - Journal of Tourism Culture and Territorial Development*. Vol. 8. Issue 7. pp. 124-138. <https://doi.org/10.6092/issn.2036-5195/6759>

⁸ FIFA (2018): FIFA World Cup Russia. Sustainability Report. <https://img.fifa.com/image/upload/ya7pgcyslpxzlmikykg.pdf>, Letöltve: 2020. 04. 18., FIFA (2014): Sustainability Report of the FIFA World Cup Brazil (2014): <https://resources.fifa.com/image/upload/sustainability-report-of-the-2014-fifa-world-cup-2509269.pdf?cloudid=educsd2hgasi3yeoyt>, Letöltve: 2020. 03. 25.

⁹ MAIR, J. – LAING, J. (2012): The greening of music festivals: motivations, barriers and outcomes. Applying the Mair and Jago model. *Journal of Sustainable Tourism*. Vol. 20. Issue 5. pp. 683-700. <https://doi.org/10.1080/09669582.2012.756494>

A fenntarthatóság ügyének támogatása a menedzsment, a belső érdekeltek részéről nem mindig egyszerű, mivel sokan úgy gondolják, hogy ez mindig plusz kiadásokkal jár együtt és nagyon időigényes. Persze sok esetben egyszerűen az érdektelenség nehezíti a fenntarthatóság irányába tett lépéseket. **Rá kell világítani arra**, hogy amellet, hogy ez egy alapvető erkölcsi kötelesség a jövő nemzedékeivel szemben, **sok haszonnal is járhat**. Költségmegtakarítást eredményezhet a szervezőknek, gondoljunk csak arra, ha nyomtatott információs anyagok helyett online megoldást alkalmaznak. Emellett ez számukra olyan pluszt adhat a rendezvényükhöz, ami imázselemként is működhet, hiszen a Z generáció számára a fenntarthatóság egyre fontosabbá válik, ami a költésben, fogyasztásban is megnyilvánul. Az idők szavát követve sok fesztivál a fenntartható minőségét marketingelemként felhasználva igyekszik minél nagyobb népszerűsége és hírnévre szert tenni. Több fesztiválnak ez mára kifejezetten a védjegyévé vált: többek között ilyen a holland DGTL Fesztivál, a brit Glastonbury, az olasz Terraforma Fesztivál, az USA-ban megrendezésre kerülő Burning Man fesztivál, vagy a francia „We Love Green” fesztivál is.

1. táblázat

ÉRINTETT CSOPORT	MI LEHET A SZEREPÜK A FENNTARTHATÓSÁGGAL KAPCSOLATBAN?	MI LEHET AZ ÉRDEKÜK A FENNTARTHATÓSÁGGAL KAPCSOLATBAN?
Szervezők (rendezvény tulajdonosa, rendezvényszervező cég)	irányítás, koordinálás szolgáltatók ez alapján történő kiválasztása	költségmegtakarítás pozitív imázs, imázsformálás médiafigyelem fenntarthatóságot támogató látogatók odavonzása látogatói igények kielégítése támogatók, támogatások szerzése előre történő felkészülés a várható jogszabályi követelményekre a fenntarthatósággal kapcsolatban
Látogatók	a látogatók részéről felmerülő igény a fenntarthatósági elvek megvalósítására a látogatók maguk is fenntartható módon fesztiválóznak oktatás, figyelemfelhívás, edukáció később magukkal viszik a mentalitást, az új szemléletet	egészségük fenntartása életterük megóvása gyermekek szemléletformálása költségcsökkentés
Helyi lakosság	véleménykérés az esemény várt hatásaival kapcsolatban prioritások felállítása az esemény lebonyolításában való aktív részvétel helyi kultúra bemutatása helyi termékek, termelők, szolgáltatók megjelenése	helyi gazdaság fellendítése közösségépítés gazdaságélénkítés munkahelyteremtés kultúra, hagyományok megőrzése
Hatóságok (önkormányzatok, engedélyezést nyújtó, ellenőrző hatóságok, rendőrség, központi kormányzat, területi szervek stb.)	véleményük kikérése megvalósításban együttműködés támogatás	helyi gazdaság élénkítése helyi közösségépítő hatás

Szolgáltatók (a helyszínt, a termékeket, a szolgáltatásokat nyújtók)	együtműködés a fenntarthatósági elemek végrehajtása kapcsán (pl. hulladék keletkezésének csökkentése, figyelemfelhívó programok, „zöld” szolgáltatások nyújtása)	helyi termelők eladhatják a termékeiket kevesebb keletkező hulladék miatt hulladékszállítás költségeinek csökkentése
Alkalmazottak, önkéntesek (szerződés alapján dolgozó stáb, kölcsönzött munkaerő, önkéntesek)	tréningen való részvétel, majd végrehajtás a fesztivállátogatók támogatása	korrekt, tisztességes munkafeltételek csapvíz biztosítása kulturált, tiszta munkakörnyezet kulturált, fenntarthatóságot támogató fesztivállátogatók
Támogatók, szponzorok, beruházók	a támogatók kezdeményezhetnek és finanszírozhatnak fenntarthatósági intézkedéseket	pozitív imázs, imázsépítés
Részvevők (előadók, meghívottak, kiállítók)	oktatás, figyelemfelhívás „fenntartható fellépés”	pozitív imázs, imázsépítés médi figyelem
Média	tudósít a fenntarthatósági lépésekről, programokról fenntarthatóságra való nevelés marketing	társadalmi szerepvállalás fokozott érdeklődés, népszerűség
Civil szervezetek	partnerség a fenntarthatósági szemlélet átadásában társadalmi szerepvállalás	támogatás szerzése, adománygyűjtés publicitás
Más, hasonló attitűdöt képviselő fesztiválok	inspiráció tapasztalatok megosztása közös kezdeményezések, együttes fellépés	egymás erősítése a fenntarthatósággal kapcsolatban médi figyelem, publicitás

Forrás: saját szerk. FIFA 2014., FIFA 2018., Steenbekkers, 2014 alapján¹⁰

¹⁰ FIFA 2014. i.m., FIFA 2018.i.m., STEENBEKKERS, N. (2014): Sustainability in music festivals. Thesis. NHTV. University of Applied Sciences

#2 Tekints a fesztivállátogatókra mint szövetségekre, partnerekre a fenntarthatóság megvalósításában!

Fontos szövetségesek lesznek ebben a munkában maguk a fesztivállátogatók is: egyrészt az ő igényeikre reagálva kell egyre inkább beépíteni a fenntarthatósági követelményeket, másrészt ők lesznek azok, akik megvalósítják a fenntartható fesztiválózás fontos elemeit a gyakorlatban. Szemlélet- és attitűdformáló programokat lehet a részükre szervezni, amelyek közelebb viszik a gondolkodásmódjukat, mindennapi tevékenységüket a fenntarthatósághoz –, amit szerencsés esetben a fesztiválemlékek mellett haza is visznek magukkal.

#3 Állítsd az „ügyed”, rendezvényed mellé a helyi szereplőket!

A helyi **lakosság** több szempontból is partnerként jelenhet meg. Az érdekeiket, véleményüket figyelembe kell venni a szervezés során, bemutathatják a saját kultúrájukat, és mind a lebonyolításban segítséget tudnak adni, mind látogatóként megjelenhetnek. A helyi **önkormányzat**, a **hatóságok** részt vesznek az engedélyeztetésben, támogatást nyújthatnak a fenntarthatóság megvalósításához a maguk eszközeivel. De a **szolgáltatók**, az alkalmazottak, a média, az előadók, a meghívott vendégek, **civil szervezetek** is fontos szövetségesként léphetnek fel.

#4 Térképezd fel, kik azok, akik támogathatnak a fenntarthatósági törekvéseid megvalósításában!

Az érintettek mint potenciális szövetségesek feltérképezése különösen fontos, hiszen szeretnéd elérni, hogy támogassanak, és egyben aktívan vegyenek részt a fenntarthatósági törekvéseid megvalósításában.

Az alábbi kérdéseket tedd fel magadnak, amelyek segíthetnek ebben: Érinti őket a fesztivál bármilyen módon? Hozzájárulhatnak a fenntarthatósági törekvéseid megvalósításához? Nehezíthetik, akadályozhatják a fenntarthatósági törekvéseid realizálását?¹¹

¹¹ JONES, M. (2014): *Sustainable Event Management. A Practical Guide*. Routledge. Taylor and Francis Group. https://books.google.hu/books?id=pQ2LAWAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=sustainable+event+management&hl=hu&sa=X&ved=0ahUK Ewj_lbiEksXoAhWJposKHeM-DS8Q6AEIKDAA#v=onepage&q=sustainable%20event%20management&f=true, Letöltve: 2020. 04. 18.

Az érintettek feltérképezésére is kell megbeszéléseket tartani, sőt: az is segíthet, ha a már összegyűjtött, számításba vett érdekelt szereplőkkel együtt ültök le egy asztalhoz, hogy végiggondoljátok, kik lehetnek még a további szövetségeseitek ezen a területen.

Amikor meg akarsz nyerni egy érintett csoportot, szereplőt a fenntarthatóság ügyének, mindig világíts rá arra, hogy milyen előnyei származhatnak ebből!

#5 Keresd meg az érintettekkel való kapcsolattartás különböző módjait, csatornáit!

Az érintettekkel való kapcsolattartás céljából a személyes konzultációk, a különféle workshopok, fórumok, megbeszélések mind rendelkezésre állnak. A fesztivál honlapja kitűnő eszköz a rendezvénnyel, fesztivállal kapcsolatos történetek, „a sztorik” megosztására, a fenntarthatósággal kapcsolatos ismeretek átadására. Amikor szélesebb rétegeket, a fesztivállátogatókat kell megszólítani, úgy hasznosak a közösségi média (Facebook, Twitter, YouTube csatorna stb.) által nyújtott lehetőségek, amelyek segítségével alaposabb, részletesebb információkat lehet eljuttatni a résztvevőkhöz. A kommunikáció során igénybe vehetők a jegyvásárlást biztosító platformok, de – a GDPR rendelkezések betartásával – akár e-mailen is el lehet juttatni információkat a fesztivállátogatók részére.¹²

¹² FIFA, 2018. i. m.

Ajánlások

✓ TÉRKÉPEZD FEL AZ ÉRINTETTEKET!¹³

- Térképezd fel, kik lesznek az érintettek a fesztiválodban, kik azok, akik partnerként működhetnek veled együtt!
- Csoportosítsd az érintetteket aszerint, hogy milyen módon lehetnek hatással a fesztivál megszervezésére! Hatással lehetnek-e, tudják-e befolyásolni a fesztivállátogatók magatartását, attitűdjét? Döntéshozók-e? Vizsgáld meg, hogy milyen területre vannak befolyással, miben és hogyan tudnak hozzájárulni a fenntarthatósághoz!
- Az érintettekkel mindig oszd meg, hogy milyen előnyeik származhatnak a fenntarthatósági elvek alkalmazásából! Így könnyebben magad mellé tudod őket állítani

✓ ISMERTESD MÁR AZ ELEJÉN!

- A szervező csapatot is készítsd fel a fenntarthatósági elvek figyelembevételére! Ha szükséges, szervezz erre vonatkozóan megbeszélést, workshopot! Határozd meg az elején, kinek mi lesz pontosan a felelőssége a fenntarthatósági elvek figyelembevétele kapcsán!
- Megállapodások kötése során tedd nyilvánvalóvá valamennyi érintett számára a fenntarthatósággal kapcsolatos, a fesztiválon követendő elvárt magatartást, az erre vonatkozó elvárásaidat!
- Már a fesztivál előkészületei (pl. építési munkálatok) során tedd egyértelművé valamennyi partner számára a szervezők elvárásait (pl. papírhulladék mennyiségének csökkentése)

¹³ UNEP (2012): Sustainable Events Guide. Give your large event a small footprint. <https://www.greeningtheblue.org/sites/default/files/Sustainable%20Events%20Guide%20May%2030%202012%20FINAL.pdf>, Letöltve: 2020. 10. 27., VAN DE VOORT, L. – SCHURINK, P. (2018): Toolkit waste-free festivals: From waste to resources. Green Events Nederland. https://greenevents.nl/wp-content/uploads/2016/12/Green_Deal_toolkit_EN_160119-4.pdf, Letöltve: 2020. 10. 27., EFEJA, L. – KALACH, A. – KRASZTINA, S. – OLESEN, G. B. – PETERSONE, A. – SZOLECZKY, J. – USCA, M. – VASKOVICH, D. (2016): Decarbonize-Our-Future-Guidelines_Organizing Climate-friendly Events. In: Petersone, A. (ed.): SIA „Dardedze holografija” http://www.inforse.org/europe/pdfs/PUB_Event_Guidelines_EN_2016_print.pdf, Letöltve: 2020. 09. 17.

érdekében – ahol lehet, papírmentes kommunikáció, színpadok építése során kevesebb hulladék, környezetbarát anyagok, ahol és amennyiben lehetséges)!

- Készíts viselkedési kódexet, amely a fesztivállátogatók számára ötleteket ad, hogy hogyan lehetnek felelős fesztivállátogatók! Oszd meg velük!

✓ **VÁLASZTÁSODBAN LEGYEN EZ IS EGY SZEMPONT!**

- Amennyiben erre lehetőséged van, válassz olyan partnereket, akiknek szintén fontos a fenntarthatóság!

✓ **FOLYAMATOSAN KOMMUNIKÁLD!**

- Kommunikáld a fenntarthatóság irányába tett lépéseidet minden lehetséges fórumon, ahol eléred az érintetteket!
- Legyen fenntarthatósági politikád, amit közvetítesz (pl. a fesztivál weboldalán, a fesztivál social media felületein, vond be a médiát ennek hírül adásába)!
- A fesztivál alatt is használd a közösségi média felületeidet, hogy felhívd a látogatók figyelmét egy-egy fenntarthatósággal kapcsolatos programra, eseményre, akcióra, jó tanácsra!
- Kérd meg a fesztivál látogatóit, hogy a fesztivál értékelése során jelezzék a témával kapcsolatos pozitív, illetve negatív tapasztalataikat, osszák meg az ötleteiket!
- A fenntarthatósággal kapcsolatban elért sikereidet add hírül!

✓ **KÖVETELD MEG – saját magadtól és másoktól is!**

- **MAGADTÓL** – Természetesen a szervezés mindennapjaiba is építsd be a fenntartható szemléletet! Mérd fel, hogy a szervezés során, hogy tudsz fenntarthatóbb, „zöldebb” lenni!
- Az irodai munka során is lehetsz fenntartható: spórolj az irodai szerekkel, papírral! Csak annyit nyomtass, amennyit feltétlenül muszáj, amikor csak lehet, kétoldalas verzióban! Használj újrahasznosított papírt! Csökkentsd az utazásokat a szervezés során, csak akkor tarts személyes megbeszélést, ha feltétlenül muszáj! (Így fel is értékelődik a személyes találkozó jelentősége.) Használj ehelyett a modern (online) kommunikációs lehetőségeket! A megbeszéléseken palackos ásványvíz helyett fogyasztsatok csapvizet!
- Amennyiben van erre lehetőséged, alkalmaz helyi munkatársat! Biztosíts tisztességes, korrekt munkafeltételeket a munkavállalóid és az önkéntesek számára!
- **MÁSOKTÓL** – Folyamatosan ellenőrizd a korábban már ismertetett elvárásaid teljesítését!

Jó gyakorlat

A Kanadában megrendezett **Port Elgin** Tökfesztivál díjat is nyert a helyi közösségnek a fesztivál szervezésébe és lebonyolításába való bevonásáért. A fesztivál a támogatók, helyi nonprofit szervezetek, önkéntesek, Saugeen Shores helyi önkormányzata aktív részvételének megteremtésével érdemelte ki a díjat (Best Community Involvement Award").¹⁴

A **Revolution Foundation** önkéntes programot működtet, amelynek keretében többek között a fenntarthatósági törekvéseiről híres DGTL fesztiválra is választanak ki önkénteseket. Önkénteseiket „legendáknak” nevezik, akik segítenek a változást megteremteni, ezért cserébe honorálják is őket. Számos oktatási intézménnyel működnek együtt, ennek segítségével egy olyan platformot hoztak létre, amely összekapcsolja a diákokat a fenntarthatóságért dolgozó szervezetekkel.¹⁵

Több mint 40 brit zenei fesztivál döntött az együttműködés mellett a „**Festival Vision: 2025**” elnevezésű dokumentum aláírásával egy fenntarthatóbb, „zöldebb” fesztiválipar megteremtése érdekében. A dokumentumot a Powerful Thinking nevű nonprofit szervezet ismertette a környezetvédelmi témájú, a „The Show Must Go On” című jelentésében. Az együttműködésben többek között azt tűzték ki célul, hogy 2025-re a fesztiválok károsanyag-kibocsátásának mértékét felére csökkentsék, továbbá a keletkezett hulladék legalább felét újrahasznosítják. Az utazáshoz kötődő kibocsátások mértékét is csökkenteni kívánják, és az élelmiszer beszerzéseket is fenntarthatóbbá teszik vállalatuk alapján. A fesztiválok hatásának a hiteles mérésére is ígéretet tettek, hogy nyomon tudják követni a területen tett előrelépést.¹⁶

¹⁴ Pumpkinfest: „About Pumpkinfest,” <http://www.pumpkinfest.org/information/about/>, Letöltve: 2020. 10. 10.

¹⁵ Revolution Foundation: „Volunteer Program,” <https://revolutionfoundation.nl/volunteer-program/>, Letöltve: 2020. 08. 03.

¹⁶ A Green Festival: „Festival Vision: 2025 Unites UK Festivals For A Sustainable Future,”: <https://www.agreenerfestival.com/green-initiatives/festival-vision-2025-unites-uk-festivals-for-a-sustainable-future/>, Letöltve: 2020. 07. 27

Hasznos linkek

A fesztiválérintettekről:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15470140802323801>

https://www.researchgate.net/publication/309181010_The_Identification_and_Differentiation_of_Festival_Stakeholders#read

Mit tegyen egy fesztiválszervező a hulladék csökkentése érdekében?

https://static1.squarespace.com/static/5ba204a73917ee401d7516af/t/5d9b1f0b379d0404d87bb7c4/1570447152316/Green_Deal_toolkit_EN_016-01-2019.pdf

3. Törekedj a fenntarthatóság korlátainak leküzdésére!

A fesztiválszervezők körében egyre nagyobb az igény a rendezvények zöldítésére, fenntarthatóvá tételére, ugyanakkor számos tényező veszélyeztetheti, hátráltat(hat)ja annak teljes körű megvalósítását. Ezeknek a korlátozó tényezőknek az ismerete és kezelése alapvető fontosságú a rendezvények fenntarthatóvá válása, eredményessége szempontjából. A rendezvények zöldítésére számos irányelv, ajánlás született¹⁷, amelyek elsősorban a környezeti fenntarthatóságra irányultak, úgymint az energiafelhasználás, a szemétkelés és újrahasznosítás, a hatékony helyi étel- és vízfelhasználás¹⁸. Későbbi kutatásokban¹⁹ már megjelent a társadalmi fenntarthatóság kérdésköre is, a helyiek bevonásával és a látogatók szemléletformálásával.

#1 Tervezd meg a fenntarthatóvá válás folyamatát, lépésről lépésre haladj!

A fesztiválok értékteremtő és közösségépítő szerepe egyre jelentősebb: a helyiek részvételével a helyi lakosok életminőségét is pozitívan befolyásolja. A fenntarthatóságra törekvő kezdeményezések felhívják a figyelmet a környezet sérülékenységére, rávilágítanak arra, hogy a szervezők vagy a látogatók mit tehetnek a környezet megóvásáért. Zölddé, fenntartható fesztivállá válni egy hosszabb, sok lépésből álló folyamat, ezért minden rendezvényszervező számára fontos, hogy fokozatosan, lépésről lépésre haladjanak a fenntarthatóságot gátló tényezők leküzdésében, a felmerülő kihívások megoldásában. Az alábbiakban lássuk a korlátozó tényezőknek a kutatások során is azonosított öt legfontosabb típusát²⁰, valamint a kapcsolódó megoldási javaslatokat (1. táblázat):

¹⁷ MAIR, J. – LAING, J. (2012): The greening of music festivals: motivations, barriers and outcomes. Applying the Mair and Jago model. *Journal of Sustainable Tourism*. Vol. 20 (5). pp. 683-700.

¹⁸ HICKENLOOPER, J. (2008): Guidelines for Greening Events and Meetings

¹⁹ DICKSON, C. – ARCODIA, C. (2010): Promoting sustainable event practice: The role of professional associations. *International Journal of Hospitality Management*.

²⁰ LAING, J. – FROST, W. (2010): How Green Was My Festival Exploring Challenges and Opportunities Associated with Staging Green Events. *International Journal of Hospitality Management* Vol. 29(2). pp. 261-267. GRACI, S., - DODDS, R. (2008). Green Festivals and Events Guide. DEMIRBAS, D. (2011): How do Entrepreneurs Perceive Barriers to Innovation? Empirical Evidence from Turkish SMEs. In: Proceedings of 14th International Business Research Conference. World Business Institute Australia, Melbourne, Victoria, Australia.

2. táblázat

Korlátozó tényezők típusai	Dimenziók	Megoldási javaslatok
Rendezvény-szervezői korlátok	rendezvényszervező cég méretéből, anyagi lehetőségeiből (pl. a fenntarthatóságra költhető költségvetési keret nagyságából vagy épp hiányából) fakadó korlát; helyi rendezvényszervezőnél zöld gyakorlat hiánya; érdekltség/elköteleződés hiánya.	Alkalmazz egy fenntarthatósági munkatársat! Ismerj meg jó zöld gyakorlatokat, és állíts össze egy ütemezést! Tedd érdeklődővé/elkötelezetté a vezetőket – ismerd meg, hogy a fenntartható gyakorlatok jó marketingkommunikációs eszközt jelentenek a rendezvényednek!
Humán erőforrással kapcsolatos tényezők	megfelelő képzettségű munkaerő hiánya; fenntarthatóság iránti elköteleződés hiánya (munkaerő negatív attitűdje, fenntarthatósági probléma bagatellizálása); fenntarthatósági ismeretek hiánya; management készségek hiánya; innováció, tréningek elutasítása.	Tervezz fenntarthatósági tréningeket, innovációs képzéseket az alkalmazottaknak! Biztosíts korrekt munkafeltételeket a munkavállalóidnak, és motiváld őket! Mutass nekik jó gyakorlatokat (akár terepbejárással, más rendezvények látogatásával)! Ne engedd, hogy elbagatellizálják a problémákat! Alkalmazz megfelelő képzettségű és a fenntarthatóság iránt elkötelezett munkatársakat! Legyen egy fenntarthatóságért felelős munkatárs a csapatban, aki képes menedzselni a fenntarthatósági törekvéseket!

Politikai környezet	állami támogatás hiánya és túlszabályozó mechanizmusok, vagy épp a szabályozás hiánya (pl. helyi önkormányzati előírások); állami-gazdasági érdekeltség hiánya.	Működj együtt a helyi önkormányzattal! Tegyél javaslatot az együttműködésre, támogatásra! Legyen kidolgozott kezelési terv, eljárás a túlszabályozó mechanizmusokra (pl. helyi önkormányzati előírások)!
Gazdasági és technológiai környezeti tényezők	gazdasági korlátok és forráshiány; technológiai innováció hiánya.	Nemzetközi szakmai szervezeteken keresztül építs ki nemzetközi kapcsolatokat! A partnerek bevonása lehetőség a technológiai újítások feltérképezésére, megismerésére.
Társadalmi környezet	helyi közösségek elköteleződésének hiánya; a résztvevők érdektelensége.	Vond be a helyi közösségeket, tedd őket érdekeltté, hogy büszkék legyenek a helyi fesztiválra! Minél több helyi vagy helyhez kötődő specialitása van a fesztiválnak, annál büszkébbek a helyiek. Vonj be minél több helyi csoportot (iskolát, klubbot, amatőr fellépőt stb.) a szervezésbe, programokba, úgy többen fogják érezni a fesztivál közösségépítő szerepét! Tedd érdekeltté a bevont résztvevőket – jutalmazd őket az aktivitásukért, zöld tevékenységükért!

Forrás: saját szerk. Mair-Laing alapján, 2021

#2 Alkalmazz fenntarthatósági munkatársat a feladatra!

A fenntarthatóságra irányuló tevékenységek koordinálásában az egyik legnagyobb nehézséget az jelenti, hogy a rendezvényszervező (cég, szervezet stb.) minden munkatársát érintő, horizontális szempontok integrálására van szükség ahhoz, hogy jó eredményeket érhessünk el. Bár a fenntarthatósági tevékenység jobbára a műszaki-kivitelezési területhez kapcsolódik, sok eleme kötődik a vendéglátáshoz, kereskedelemhez, marketinghez, illetve a kommunikációhoz is. Ezért szükséges a szervezeteknél egy olyan munkatárs, aki a fenntarthatósági szempontokat minden szervezeti alegységben képviselni tudja, ugyanakkor megfelelő ismeretekkel rendelkezik az adott területen vagy kérdéskörben. A fenntarthatósági munkatárs szerepe, hogy támogassa a szervezést végző kollégáit azzal, hogy monitorozza az általuk végzett feladatokat és javaslatokat tesz a fenntarthatósági szempontok érvényesítésére. Szintén ez a munkatárs tudja abban segíteni a szervezetet, hogy a kitűzött fenntarthatósági célok (mint például a repohár-rendszer²¹ vagy a szelektív hulladékgyűjtés²² bevezetése), ténylegesen megvalósuljanak. Ezeknek a változásmenedzsmenttel járó folyamatoknak az operatív koordinációjában is proaktív módon tud részt venni. Mivel sok kisebb szervezetben egyedül a rendezvény főszervezőjének van teljes rálátása a szervezés egészére, ezért kézenfekvő, hogy ő maga lássa el a fenntarthatósági koordinációt. Neki azonban nem minden esetben van ehhez kellő tájékozottsága, ennél fogva érdemes bevonni (akár önkéntes alapon) egy civil szervezeti munkatársat, vagy segítséget kérni más rendezvények szervezőitől. Nagyobb rendezvények esetében mindenképpen szükséges egy dedikált munkatárs erre a feladatra. Külön alkalmazni valakit nem feltétlenül kell – a szervező csapaton belül is megtalálhatjuk a fenntarthatóság iránt leginkább elkötelezett munkatársat, akit felkérhetünk arra, hogy a szervezés egészét segítse fenntarthatóvá tenni. Ennek a munkatársnak a másik fontos feladata, hogy a rendezvényhez kapcsolódó hatások méréséhez szükséges adatokat összegyűjtse²³, azokat összehasonlítsa a korábbi évekkkel, és így mérje a bevezetett intézkedések hatékonyságát, valamint ezek alapján kijelölje a további fenntarthatósági intézkedések irányát.

²¹ Lásd 4. fejezet

²² Lásd 5. fejezet

²³ Lásd 1. fejezet

KÖRFORGÁSOS GAZDASÁG

2. Mondj búcsút az egyszer használatos műanyagoknak!

A 20. század utolsó évtizedeinek egyik – bár a környezetvédelem szempontjából semmiképp nem lelkesítő – vívmánya az eldobható, egyszer használatos műanyag eszközök (tasak, pohár, tányér, evőeszköz stb.) megjelenése és elterjedése. Káprázatos iramú és méretű térhódításuk nyomán hamar elképzelhetetlenné vált az életünk nélkülük. Napjaink fenntarthatósági törekvéseinek ugyanakkor elengedhetetlen eleme lett ennek a „műanyag-hegemóniának” a tudatos visszaszorítása, amelyért rendezvényünkön is sokat tehetünk.

#1 Csökkentsd a fogyóeszközök használatát!

Az elmúlt évek egyik slágertémájává vált az egyszer használatos műanyagok elleni közdelem. Rengeteg helyről hallani, hogy egy-egy szívószál, lufi vagy söröspohár milyen mértékben szennyezi a környezetet. A probléma ezeknek a termékeknek az egész életciklusa alatt fennáll. A műanyagiparhoz nélkülözhetetlen kőolaj-kitermelés és -feldolgozás már önmagában is szennyező; ráadásul egy véges erőforrásra épül. Továbbá rendkívül sok energiát igényel ezeknek a fogyóeszközöknek a legyártása. Egy egyszer használatos hungarocellből készült pohár gyártásához átlagosan 198 KJ szükséges, ami egy nagy teljesítményű (pl. 6.96 Wh kapacitású akkumulátorú) okostelefon 7,9 óráig tartó használatához szükséges energiamennyiséggel egyenlő. A termékeket a legtöbb cég Kínából importálja, így a szállítás további, a klímaváltozásért felelős CO₂-kibocsátással jár. Bár a szállítás részaránya a kibocsátásból minimális a gyártáshoz képest, így a hazai gyártású műanyagtermékek sem sokkal kevésbé szennyezők. Ezzel azonban még nincs vége a folyamatnak, hiszen ezek az eszközök használat után, hulladékként tovább terhelik környezetünket. Az egyszer használatos műanyagok ugyanis sokszor eleve nem a kukákban végzik, hanem a földön szétszórva. Az emberek nem társítanak ezekhez túl nagy értéket. Igazuk is van, hiszen filléres termékekről van szó, melyek néhány kivételtől eltekintve nem is újrahasznosíthatók. A hulladékhierarchia legalján helyezkednek el, azaz a sorsuk égetés (melyet némi eufemizmussal energetikai felhasználásnak is szoktak nevezni, mivel a hulladék égetésekor felszabaduló hővel energiát állítanak elő) vagy lerakás.

#2 Fókuszálj az egyszer használatos műanyagokra!

Melyek a rendezvényeken előforduló legtipikusabb egyszer használatos műanyagok, és hogyan tudjuk kiváltani őket? Elsősorban a vendéglátóhelyek környékén kell keresgelnünk, illetve a figyelemfelkeltő promóciós standoknál és felületeken.

Első helyen a **poharakat**, a **tányérokat** és az **evőeszközöket** kell megemlíteni. Ezeknek a jól ismert, vékony és könnyű műanyagból készült termékeknek az alapanyaga a **polisztirol**, amelynek gyakorlatilag nincs másodlagos nyersanyagértéke, így az újrahasznosítása sem megoldható. Hiába kerül ugyanis a szelektív gyűjtőbe, az utólagos válogatás során a maradék anyagokkal kezelik együtt, azaz az égetőbe vagy a lerakóra kerülnek.

Poharakat néha csinálnak **PET**-ből is, aminek az előnye, hogy újrahasznosítható. De ne feledjük: a legnagyobb energiabefektetést általában a poharak gyártási folyamata igényli! Ha egy egyszer használatos polipropilénből készült pohár életciklusát nézzük, a gyártás folyamata a pohár teljes életciklusa alatt kibocsátott CO₂ 96%-át adja! Azaz egy egyszer használatos termék újrahasznosításával vagy komposztálásával nem oldjuk meg a problémát, legfeljebb kicsit javítunk a szennyezési mutatóinkon.

#3 Repohár – a kezekben a megoldás!

Az egyszer használatos poharak kiváltására már az egész világon elterjedt megoldás a mosható és visszaváltható, itthon **repohár**ként ismert eszköz. Mivel ez is műanyagból készül, sokan támadják azzal, hogy a gyártása – a nagyobb súly miatt – szennyezőbb, mint az eldobható polisztirol társáé; nem beszélve a mosás és a mosóhelyszínre történő szállítás járulékos környezetterheléséről. Ugyanakkor az erre irányuló számítások azt támasztják alá, hogy egy repohár 8-10 használat után már egyértelműen környezeti nyereséget termel, és minél többet használják, a nyereség annál nagyobb. Ráadásul a repoharakat polipropilénből gyártják, ami remekül újrahasznosítható, így, ha mégis a műanyagkukában végzi, akkor másodlagos nyersanyagként kedvező feltételek mellett feldolgozható.

#4 Lebomlik, amiről azt mondják?

Az **eldobható tányérok** és **evőeszközök** kiváltása már nehezebb feladat. Ezek esetében széles körben elterjedt a lebomlóként jegyzett, úgynevezett bioműanyagok használata. Ugyanakkor ez sem tekinthető igazán jó megoldásnak, mivel a komposztálás feltétele, hogy az ilyen eszközök szennyeződésmertesen kerüljenek be egy ipari komposztálóba. Márpedig a rendezvények helyszínén kukába kerülő tányérok nem mentesek a szennyeződéstől (illetve nem biztosított a szennyeződés eltávolítása), így ezeknek az eszközöknek a sorsa az égetés vagy a lerakás. Az ételszennyeződés miatt a későbbi különválogatásuk (pl. egy válogatóüzemben) sem jelent megoldást. Szerencsére azonban van már olyan technológia, amely kezelni tudja ezt a hulladéktípust is, és valóban lebomlasztja azt, bár ez a technológia egyelőre még Európában sem elterjedt; egyedül Olaszország jár élen az alkalmazásában. Ott valóban lebomlik végül az, amiről azt mondják. Magyarországon ez egyelőre még a jövő.

Ami viszont ma is elérhető szinte mindenki számára, az egy kézenfekvő, és mégis a számításokból sokszor kihagyott megoldás: a jó öreg **üvegpooharak, porcelán tányérok és fém evőeszközök**, amelyek ugyan bizonyos fesztiválokön elképzelhetetlennek tünnek, számtalan eseményen azonban igenis van létjogosultságuk! Ma már nem ritka, hogy egy konferencia szünetében is (a marketingkommunikáció szerint) lebomló papírtányéroköl kínálják a szendvicseket, holott ezeken az eseményeken tényleg nincs ok a mosható megoldások mellözésére. Ráadásul az üveg és porcelán eszközöket hagyományosan lehet bérelni és mosatni is. Ahol a porcelán nem alternatíva, ott lehetőség szerint használjunk természetes anyagoköl készült lebomló eszközöket. Bár a jelenlegi körülmények között (amíg a szennyeződés eltávolítása nem megoldott) körülbelül ugyanannyi problémát jelent, mint az átlag műanyag, mégiscsak jobb felhasználói élményt nyújt.

#5 Keress alternatívát a műanyagpalackra!

Az eseményeken igen jellemző – szintén a vendéglátóhelyekhez köthető – a műanyagszennyezés másik fő forrása, a **palackozott italok**, palackozott (ásvány)víz árusítása. Ennek háttérében sokszor jól jövedelmező szponzori megállapodások is lehetnek. Egy fenntartható rendezvény azonban megtalálja a lehetőségét, hogy palackozott víz helyett (vagy legalább mellette) **csapvizet** is biztosítson a

látogatóinak. Ráadásul kutatások²⁴ igazolják, hogy a társadalom ma már kifejezetten igényli az igazán fenntartható megoldásokat a fesztiválokon, amely megoldások kommunikációs értékük révén komoly marketingeszközzé is válnak az adott rendezvény esetében.

Az egyéb eldobható csomagolású palackozott üdítőitalok alternatívája lehet az alumínium **dobozos kivitel**. Azonban fontos tudni, hogy ez sem optimális megoldás, hiszen továbbra is egyszer használatos csomagolásról beszélünk. Komoly vita zajlik arról, hogy a PET palack vagy az alumínium doboz terhelje-e jobban a környezetet. A válasz nem egyértelmű: a PET palacknak kevésbé terhelő az előállítás, de megterhelőbb a feldolgozása. Ezzel szemben a dobozokat több energiával állítják elő, de utána optimálisabban feldolgozható. A rendezvények esetében viszont van egy komoly érv a dobozos mellett: a rendezvény hulladékgazdálkodási értéklánca gazdaságosabban felépíthető az aludobozok esetén, mivel ezeket a feldolgozók magasabb áron értékesítik, és így a rendezvény hulladékának a feldolgozásban is jobban érdekelté válnak.

#6 Csökkentsd az egyszer használatos dekorációk számát!

A rendezvényeken a további egyszer használatos műanyagok a különböző kommunikációs kampányokban felhasznált **molínók**, **badge**-ek (kitűzők, jelvények), **szóróajándékok**. A molínók esetében is folynak kísérletek lebomló anyagokkal, de itt sem megoldás, ha a tényleges ipari komposztálásra történő szállítás nem biztosított. Ráadásul többszörös áron fogalmazzák ezeket az anyagokat. Ennél lényegesen jobb és tartósabb megoldás olyan grafikákat gyártani, amelyek egy vagy két év múlva is használhatók lesznek. Egy színpadháttér akkor is jól néz ki, ha nem tüntetjük fel rajta az esemény dátumát – ezzel máris bebiztosítottuk, hogy jövőre is használható legyen. Ha számolunk azzal, hogy a szponzorok esetleg változnak, akkor érdemes úgy gyártani a molinót, hogy elég legyen csak az alsó sávot cserélni, és ráhegesztéssel aktualizálni a tavalyt – egy dekorációs kivitelező cégeknek

²⁴ WONG, A. – WAN, Y. – QI, S. (2015): Green events, value perceptions, and the role of consumer involvement in festival design and performance. *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 23, 2. pp. 294-315.
https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09669582.2014.953542?casa_token=W_ch81dNBH4AAAAA:fJVlxHuACl0L6wmhQAghp8IbCRNNnCKp_1-saiqoZgoPozxYKTXuTcWoMtNcTpW6F-x5rAvQ8o; DODDS, R. – NOVOTNY, M. – HARPER, S. (2020): Shaping our perception of reality: sustainability communication by Canadian festivals. *International Journal of Event and Festival Management*, Vol. 11, 4. pp. 473-492.
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJEFM-03-2020-0012/full/pdf?title=shaping-our-perception-of-reality-sustainability-communication-by-canadian-festivals>

ez rutin feladat. A feliratok, irányjelző táblák gondos tárolás mellett egy újabb alkalommal még biztosan felhasználhatók lesznek. Ha valami kisebb dolgot (például egy emblémát) kell csak cserélni rajta, megfontolandó egy-egy matrica felhelyezésével megspórolni az újragyártást. Ezek az intézkedések nemcsak a környezetre nézve előnyösek, de üzletileg is megtérülnek.

#7 Használj kevesebb kábelkötegelőt!

A műanyagszennyezés legalattomosabb élővása a **műanyag kábelkötegelő**. Nem ritka, hogy a kábelkötegelők levágásakor a kis apró darabokat nem dobják ki, hanem a talajon maradnak hulladékként, potenciális talajszennyező anyagként. A műanyagszemetesbe kerülhetne, és az erős anyag miatt újrahasznosítható is lenne, azonban a hulladék-előkezelő üzemek az ilyen apró darabos hulladékkal nem nagyon tudnak mit kezdeni, így a maradékokkal együtt ez is égetésre vagy lerakásra kerül. Ezeknek az eszközöknek a kiváltása még várat magára, bár több gyártó is próbálkozik többször felhasználható kötegelők forgalmazásával, amelyek azonban költségesebbek a hagyományos megoldásoknál, ezért nem is igazán terjedtek még el. Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a kábelkötegelők dömpingszerű elterjedése előtti megoldásokkal (például molinók rögzítése dróttal vagy gumikötéssel) sokszor kifejezetten jó környezetterhelés-csökkentési eredményeket lehet elérni!

Ajánlások

- ✓ **Többször használatos poharakat állíts rendszerbe!** A legkézenfekvőbb a mosható műanyagpohár, de használhatsz üvegpoharat vagy fém bögrét is. Fontold meg a betétdíjas rendszer bevezetését!
- ✓ **Kisebb eseményeken használj porcelán tányérokat!** Ha nincs elegendő saját készleted, keress egy bérbeadó szolgáltatást, amely a mosogatást is megoldja!
- ✓ **A szívószálakat cseréld környezetkímélőre, vagy szüntesd meg a használatát!** A műanyag helyett alternatíva lehet a karton vagy az ehető szívószál. Csak annak adj szívószálat, aki kifejezetten kéri! Tegyéél azért, hogy a vendéglátóhelyeken se kerüljön automatikusan minden pohárba!
- ✓ **Alkalmazz többször használatos kábelkötegelőt!**
- ✓ **Használd többször az arculati elemekkel ellátott dekorációs eszközöket! Ehhez érdemes ritkábban cserélni az arculatot.** A régi arculattal ellátott molinók és reklámtárgyak további hasznosítására keress olyan céget, amely fel tudja azokat dolgozni – ma már számos kreatív ötlet és megoldás van erre.
- ✓ **Csak olyan ajándéktárgyakat gyárts és adj a látogatóknak vagy a vendégeidnek, amelyek sokszor használhatók!** Kerüld az alacsony minőségű vagy hasznú termékeket, amelyek idejekorán a szemétben végzik!
- ✓ **A takaróanyagokat (pl. kerítésre) használd fel többször, vagy keress olyan mezőgazdasági partnert, akinek szüksége lehet rá!**
- ✓ **Biztosíts csapvizet a látogatóknak, hogy kulacsukat megtölthessék!** Biztosíts saját arculattal ellátott kulacsot a látogatóknak! A kulacsok árusításából akár extra jövedelemre is szert tehetsz.

Jó gyakorlat

Drastic on Plastic

Az Egyesült Királyságban több mint 60 fesztivál csatlakozott a Független Fesztivál Szövetség (AIF) „Drastic on Plastic” kampányához, amelyet 2018-ban a Föld napján indítottak útjára. A kezdeményezéshez csatlakozva a részt vevő fesztiválok vállalták, hogy csökkentik a műanyag felhasználását, és 2021-re teljesen megszüntetik az egyszer használatos műanyag eszközöket. 2018 nyarán a fesztiválok betiltották a műanyag szívószálak használatát, emellett a résztvevők a „Drastic on Plastic” fém kulacsokat is megvásárolhatták a fesztiválok weboldalain. Ez a kezdeményezés jelentős mértékben csökkentette a fesztiválok alatt keletkező műanyag hulladék mennyiségét. A Glastonbury Fesztivál 2019-től például az egész területén betiltotta a műanyag palackok használatát, amivel 1,3 millió műanyag vizes palackot spórolt meg, amelyek a hulladéklerakóban végezték volna. A fesztivál helyszínein korlátozott mértékben használható vagy teljesen beszüntetett egyéb műanyagok között található a biológiailag nem lebomló csillámpor és a műanyag evőeszközök. A mozgalom számos franciaországi fesztivált is inspirált arra, hogy csatlakozzon egy azonos nevű kezdeményezéshez, amely ugyanazokat a célokat tűzi ki, mint Egyesült Királyságbeli társa.

Hasznos linkek

<https://drastic-on-plastic.fr/>

<https://aiforg.com/initiatives/drastic-on-plastic/>

<https://www.festivalinsights.com/2019/01/aif-partners-raw-bottles-drastic-plastic-campaign/>

<http://www.powerful-thinking.org.uk/uk-festivals-get-drastic-on-plastic/>

<https://www.life.hu/kultura/20170626-ezt-teszik-a-fesztivalokon-hogy-kevesebb-legyen-a-szemet.html>

<https://gyuttmentfesztival.hu/zero-hulladek/>

https://mtu.gov.hu/documents/prod/Bulletin-2009_3.pdf

https://www.gyeregyalog.hu/dox/tudastar2/zold_fesztival_ajanlasok.pdf

<http://rawfoundation.org/making-waves/wp-content/uploads/2018/03/Festival-Guide-20182.pdf>

3. Vezesd be a szelektív hulladékgyűjtést és az újrahasznosítást!

Ha környezetvédelemről van szó, akkor általában a szelektív hulladékgyűjtésre és az újrahasznosításra gondolunk először, mint legkézenfekvőbb megoldásra, és valóban ez volt az első látványos megjelenése a zöld gondolatnak a hétköznapi életben. Mivel a rendezvények fenntarthatósági problémái között is a hulladék, a szemét szerepel az első helyen a köztudatban, nem meglepő, hogy a rendezvények is lassan két évtizede kísérleteznek újrahasznosítási rendszerek bevezetésével – valljuk meg, több-kevesebb sikerrel. Ennek az egyik oka, hogy mind az ehhez szükséges infrastruktúra, mind a megfelelő szemlélet jelenléte rendkívül korlátozott még ma is.

#1 Alkalmazd a hulladékpiramis-elméletet!

Érdeemes megemlíteni, hogy miközben a legtöbb esemény a színes kukák kihelyezésével próbál tenni valamit a környezeti károk enyhítéséért, valójában nem a szelektív gyűjtés és újrahasznosítás a legjobb megoldás a hulladékprobléma globális enyhítésére. Az első lépés mindig a **hulladéktermelés megelőzése** kell legyen, akár a gyártás/fogyasztás visszaszorításával, akár az újrahasználattal, azaz amikor többszöri/tartós használatú eszközt, tárgyat alkalmazunk az egyszer használatos helyett. Az újrahasznosítás mint megoldási lehetőség – azaz amikor a hulladékot további feldolgozás útján tesszük ismét használhatóvá – csak ezután következik.

A rendezvények szervezői körében ma még a szelektív gyűjtés és újrahasznosítás népszerűbbnek bizonyulhat, mint a hulladéktermelés megelőzése, hiszen a feliratozott, piktogramokkal ellátott színes gyűjtők kihelyezése a legtöbb szervező szemében látványos, a közönséget is bevonó – és mint ilyen –, hatásos intézkedésnek tűnhet. Ideális esetben viszont az erőfeszítések nem merülnek ki ebben. A megfontolt, tudatos szervező átgondolja a különböző hulladéktípusokat, és ezekből megtervezi a hulladékáramokat. Végigveszi, hol, mikor, milyen körülmények között keletkezik a hulladék, hiszen legjobban begyűjteni is épp akkor és ott lehet. Ha borvásárt tartunk, akkor az üres boros üvegek és a boros üvegeket gyűjtő kartonok a standoknál halmozódnak fel, tehát a karton- és üveggyűjtőket is ide kell kihelyezni. Ha a koktélos pultban másfél literes PET palackból adagolják a kólát a Cuba Librébe, akkor a PET palack gyűjtését ennél a pultnál kell megoldani úgy, hogy a mixer egyből a szelektív gyűjtőzsákba dobhassa a hulladékát.

Összességében elmondható, hogy a hulladékok nagy része ott termelődik, ahol a vendéglátás zajlik. Azonban nemcsak a legnagyobb mennyiségű, de a leginkább szennyezett hulladék is a vendéglátók körében tud keletkezni. Az étellel szennyezett papír- és műanyag táányrok, evőeszközök nem

hasznosíthatók újra, ezért nem is szabad az üveg-, a papír- vagy a műanyagkukába dobni őket. Ha 10-20%-ot meghaladó arányban mégis belekerülnek, akkor már az egész kuka tartalma hasznosíthatatlanná válik. Ezért fontos **rendkívül egyértelműen kommunikálni**, hogy melyik kukába mi tehető és mi nem! Nem elegendő nagy feliratokat és színes piktogramokat alkalmazni – azt is ki kell találni, hol lehet úgy jól elhelyezni a gyűjtőket, hogy ne essen kézre oda dobni az étkezés utáni maradványokat.

További hangsúlyos szempont a szelektív gyűjtők elhelyezésekor, hogy mindig legyenek szorosan mellettük **kommunális** (vegyes) kukák is. Véletlenül se hajtsen senki almacsutkát egy szelektív gyűjtőbe azért, mert az adott helyszínen az volt ez egyetlen lehetőség kidobni a szemetet! Mivel a vendéglátóhelyek a hulladékprobléma minden szempontjából kiemelt figyelmet érdemelnek, elkerülhetetlen, hogy aktív kommunikációt folytassunk partnereinkkel már a rendezvény előtt, és beemeljük a szerződésekre a hulladékgazdálkodás rendjét, valamint ellenőrizzük is ezeknek a feltételeknek a betartását!

#2 Vezess nyilvántartást az újrahasznosított hulladék mennyiségéről!

2020-ban Magyarországon az **országos újrahasznosítási arány 25%** körüli, míg az európai átlag 36.7 % volt²⁵. Ez azt takarja, hogy az összes hulladéknak ekkora része került feldolgozásra és hasznosításra. Azt lehet tehát mondani, hogy az a rendezvényszervező, aki a rendezvényén is el tudja érni ezeket az arányokat, az már jelentős erőfeszítést tett a környezetért, és nem lefelé húzza az átlagot. Aki viszont ennél is jobb eredményeket céloz meg, annak a teljes **integrált hulladékgazdálkodást** kell bevezetnie és komoly lépéseket tennie a körforgásos gazdaság megvalósítása irányába.

Ebben az esetben már nem elég kirakni a szelektív gyűjtőket és azok tartalmát külön elszállíttatni, hanem a hulladékmentesítés minden fázisában meg kell találni a lehetőségeket a felhasznált nyersanyagok és csomagolások újbóli használatára vagy legalább feldolgozására. Ennek egyik módja, hogy a kézi takarítást végző stábot is ellátjuk a haszonanyag gyűjtéséhez szükséges zsákokkal és jó tanácsokkal. Végiggondoljuk, hogy melyik kiállítónk mibe csomagolva hozza a marketing anyagait, melyik vendéglátóhely milyen palackokat, dobozokat árul.

²⁵ Eurostats, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Waste_statistics#Waste_treatment

Ennél is fontosabb, hogy szemléletet váltsunk, és egy komplex rendszerben tekintsünk a rendezvényünk hulladékgazdálkodására, ahol számtalan bemeneti forrás és több hulladéktípus van, amelytől szervezett módon, különböző csatornákon keresztül mentesítjük majd az eseményünket – ez lenne a körkörös gazdaság lényege.

Szót kell ejteni arról is, hogy a szelektív hulladékgyűjtés bevezetésének néha komoly akadályai vannak. A valós eredmények eléréséhez ugyanis két feltételnek egyszerre kell teljesülnie: a megfelelő infrastruktúra megléte és a helyi hulladékkezelő partner felkészültsége egy időben és egyformán szükséges. Az első feltétel könnyebben teljesíthető: színes kukák beszerzése és a rájuk kerülő matricák gyártása általában nem ütközik komoly akadályba. Optimális esetben épp a helyi közszolgáltató lesz az, aki biztosítani tud gyűjtőedényeket – az ilyen cégek jellemzően komoly tartalékkészlettel rendelkeznek. A hulladéktípusok szelektíven történő elszállítását is neki kell tudni biztosítani. Azonban az ezzel járó extra fuvar költség csak akkor éri meg neki, ha elegendő mennyiségű és tisztaságú hulladék gyűlt össze az eseményen. Egy-két zsák aludobozt vagy palackot csak jelentős többletköltség mellett, vagy épp úgy sem akarnak majd elszállítani.

Ugyanakkor, tekintettel arra, hogy a hulladékszállítás engedélyköteles tevékenység – bármilyen hulladékról legyen is szó – a rendezvény szervezőjének szerződést kell kötnie egy arra jogosult szolgáltatóval az elszállításra. Ha ez szelektív hulladékot is jelent, úgy arra külön ki kell térjen a szerződés. Az elszállítás költségét – beleértve a szelektív szállítás kapcsán felmerülő extraköltséget is – a szervezőnek kell állnia.

#3 Gondoskodj a hulladékok előkezeléséről!

Sokakban felmerül a kérdés, hogy miért nem olcsóbb a szelektív hulladék elszállítása, hiszen azt a későbbiekben még feldolgozzák. A haszonanyagot valóban nem terhelik például lerakási díjak. A magasabb ár oka, hogy az ilyen típusú hulladék (pl. rendezvényeké) minden esetben még egy, ún. utólagos válogatáson megy keresztül, ugyanis további feldolgozásra csak a teljesen tiszta, azonos színű és anyagú hulladék kerülhet. A válogatás költsége nagyjából elviszi azt az árelőnyt, amelyet a másodlagos nyersanyagként való hasznosítás jelent.

Vannak rendezvények, amelyek a hulladékok helyszíni válogatásával is próbálkoznak. Az így válogatott hulladék előnye, hogy már ott helyben tömöríthető lesz, ezáltal az elszállítás gazdaságosabbá válik. A helyszíni válogatás (szakmai nyelven szólva: előkezelés) tehát nagyon lendíthet a rendszer olcsóbbá tételében, ha a vele járó nehézség leküzdhető: a tevékenység telephelyi engedélyhez kötött, és nem véletlenül, mivel az ezzel járó felfordulást a rendezvényszervezők és a szakhatóságok sem nézik jó szemmel.

Ajánlások

- ✓ **Tervezd meg a hulladékok útját!** A fesztiválra termékként való bekerülésüktől egészen a másodlagos nyersanyagként vagy hulladékként történő eltávolításukig.
- ✓ **Írd elő a szerződésekből, hogy a vendéglátó partnerek számára kötelező a hulladékok szelektív gyűjtése!** A szerződésben jogkövetkezmények is kilátásba helyezhetők azok számára, akik nem tartják be a hulladékgazdálkodás szabályait.
- ✓ **Csökkentsd a csomagolástípusok számát!** Ezzel egyszerűbbé és lényegesen gazdaságosabbá is válik a hulladékkezelés.
- ✓ **Különböző típusú hulladékokhoz különböző színű zsákokat használj!** Érdeemes áttetsző zsákokat is használni, mivel ezekben látható a zsák tartalma.
- ✓ **Közepes vagy nagyobb rendezvényeken törekedj a hulladékgazdálkodás minél hangsúlyosabb gépesítésére!** Olyan kukákat és konténereket válassz, amelyeket kukásautók tudnak üríteni! Egyeztess a helyi szolgáltatóval, hogy milyen eszközöket tudnak rendelkezésre bocsátani!
- ✓ **Ha nagy mennyiségű karton termelődik a rendezvényeden, megfontolandó lehet egy bálázó kisgép rendszerbe állítása a helyszínen!** Ez radikálisan csökkenteni fogja a költségeket. Előzetesen mérd fel a karton várható mennyiségét! Helyezz kartongyűjtőt kifejezetten oda, ahol a legtöbb hulladék keletkezik! Ahol bármiből nagyobb mennyiségeket árulnak, valószínűleg karton (gyűjtő)csomagolást is használnak.
- ✓ **Tarts rövid képzést vagy eligazítást a takarító személyzetnek!** Kérd ki a véleményüket, hogy hol találkozhatnak nagy mennyiségű hasznosítható hulladékkal! Vélhetően említeni fognak olyan helyet is, amire a szervezők nem is gondoltak.
- ✓ **A hulladékgyűjtő edények feliratozásához használj messziről jól látható matricákat, színes ábrákkal, közérthető kulcsszavakkal!** Próbáld olyan kulcsszavakat használni, amelyek több nyelven is érthetők!
- ✓ **Úgy helyezd el a hulladékgyűjtő pontokat, hogy az esemény bármely pontjáról látható legyen legalább egy szett!**
- ✓ **A hulladék elszállításának rendjéről a hulladék keletkezésének üteme alapján egyeztess a helyi elszállító partnerrel!**
- ✓ **A hulladékok elszállítása engedélyköteles tevékenység. Csak olyan céggel/partnerrel állapodj meg, akinek erre közvetlenül vagy egy alvállalkozóján keresztül engedélye van!**
- ✓ **Kövessd figyelemmel a hulladék tisztaságát, és ha szennyezettséget tapasztalsz, rendezd át vagy feliratozd másképp a gyűjtőket!** Ha a szelektíven gyűjtött hulladékba túl sok egyéb anyag kerül, akkor nem veszik át a feldolgozók!

Jó gyakorlat

A **Green Deal Circular Events** kezdeményezés a különféle szervezetek, vállalatok és holland regionális kormányok közötti kölcsönös megállapodás, amelynek célja, hogy minden részt vevő fél számára politikai intézkedéseket és forrásokat biztosítson a fenntartható és társadalmilag orientált innováció ösztönzésére. Lényegében egy multiszektorális kezdeményezés, amelyet kiterjesztettek a fesztiválok működésére is.

2019. október 18-án a holland környezetvédelmi miniszter, Stientje Van Veldhoven hivatalosan is elindította az úgynevezett Green Deal, körkörös gazdasági megoldásokat szorgalmazó eseményeket az Amsterdam Dance Event zöld (ADE Green) programja alatt. A holland Infrastrukturális és Vízügyi Minisztérium és a Green Events International közös kezdeményezése lehetővé teszi a részt vevő fesztiválok körkörös jellegét a tudásmegosztás és az aktív együttműködés elősegítése eredményeként. A körforgásos vagy körkörös gazdaság megjelenése a fesztiválokön lehetőséget teremt számukra, hogy három fő alapelvet beépítsenek működésükbe: az esemény során keletkező hulladék és szennyezés közvetlenül vagy közvetve történő megtervezése, illetve az erre való törekvés; minden termék és anyag használatban tartása; a természetes rendszerek ezáltal (használatban tartással) történő regenerálása. A Green Deal Circular Event kezdeményezéshez csatlakozó fesztiválok célja, hogy 2025-ig működésük teljes mértékben megfeleljen a körforgásos szemléletnek. Ennek érdekében tudatos törekvésük kell, hogy legyen az új technológiák, folyamatok, politikák és gondolkodásmódok saját rendszerükbe való integrálása. A fesztiválok kísérleti helyszíneként fognak működni, ahol ezeket az új ötleteket kipróbálhatják, módosíthatják és továbbfejleszthetik. A részt vevő fesztiválokön a vízzel, az élelemmel, az energiával, a szállítással és az anyagok felhasználásával kapcsolatos kihívásokra keresnek megoldásokat. Az eredményeket egy mérési rendszerbe irányítják, amely elősegíti a többi fesztivál számára a körkörös szemléleten alapuló működésre való áttérést.

Hasznos linkek

<https://www.amsterdam-dance-event.nl/en/news/launch-of-initiative-circular-festivals-at-ade-green/60645/>

<https://www.amsterdam-dance-event.nl/en/news/leading-international-festivals-signed-green-deal-circular-festivals-at-ade-green-2019/106651/>

<https://www.gasztrohos.hu/>

<https://www.gasztrohos.hu/gyik/hulladekcsokkentes-es-kezeles-vendeglatohelyeken-es-rendezvényeken>

<https://www.greendeals.nl/english>

6. Legyél tudatos a szponzortevékenységek tervezésekor!

A BTL (below the line – azaz a személyes találkozásra építő) marketingakciók sikerét legtöbbször az elért fogyasztók számával mérik. Ahogy a közösségi médiában, itt is értékesebbek azok az elérések, amelyek valamilyen interakcióval is járnak. A közösségi médiában ez azt jelenti, hogy értékesebb egy „like” vagy egy „komment”, mint az, hogy valaki csak szimplán lát egy hirdetést, hírt vagy információt. A rendezvényeken megvalósuló promóciók esetében pedig értékesebb, ha valaki megáll a standnál, és valamilyen aktivitásban részt vesz, mint ha csak elhalad mellette, és a szemével átfutja a legnagyobb kiírásokat. A marketingügynökségek emiatt minden erejükkel azon dolgoznak, hogy olyan szórakoztató aktivitást találjanak ki, amelyben örömmel vesznek részt a látogatók.

#1 Ne hagyd, hogy felesleges ajándékokat osztogassanak a marketinges kollégák!

Tény, hogy a látogatók meglehetősen válogatósak. Egy kitűző vagy nyakba akasztó pánt (passtartó) megszerzése számukra sokkal motiválóbb, mint egy kérdőív (öncélú) kitöltése, vagy célba dobálni egy kellemes megjelenésű host vagy hostess kérésére. Amennyiben a rendezvény marketingtevékenységéért felelős kollégák (vagy ügynökség) ajándékokkal készülnek, többnyire azt tartják szem előtt, hogy minél több legyen belőlük (akár ezres nagyságrendben is biztosítani tudják a látogatók számára), ami sokszor a minőség és a használhatóság, a praktikum rovására megy. Az így nagy mennyiségben készült tárgyak jellemzően hamar hulladékként végzik. Ugyanakkor a minőségi, praktikus és tartósan használható ajándékok tekintélyesebb darabszámban komoly anyagi terhet jelentenek a rendezvény költségvetésében.

Nézzünk néhány példát: a viszonylag olcsó előállítású, műanyagból készült lufinak a gyerekek is csak rövid ideig tudnak örülni (kipukkad, elszáll...), egyszóval rendkívül hamar környezetszennyező hulladék lesz belőle. Ehelyett inkább mondjuk el gyerekeinknek, miért káros a környezetre, így közvetve ránk is a lufi!

Egy másik nem túl költséges, nagy mennyiségben gyártható és osztogatható promóciós ajándék a kitűző, amelyet talán nem szokás rögtön kidobni, de többnyire nem is hordják, akik kapják. Jó esetben egy fiók mélyére kerül, és ha előbb nem, egy nagytakarításnál vagy költözésnél válik hulladékká. Divatos dolog továbbá a nyakba akasztó pánt (passtartó), amiből mindenkinek jól jöhet egy vagy kettő, de ennél többre biztosan nem lesz jó darabig szüksége, holott élete során egy embert ennél általában többször ajándékoznak meg vele rendezvényeken, konferenciákon, utazásai során.

#2 Válassz fenntartható forrásból származó alapanyagú ajándékot!

A tudatos marketingszakember az ajándéktárgy(ak) kiválasztásánál mérlegeli azok gyakorlati hasznosságát, azaz hogy az adott tárgyra valóban szüksége lesz-e a vendégnek. Az apróbb elektronikai eszközök ilyen szempontból előnyösebbek: egy kempinges fesztiválon jó ötlet lehet a logózott zseblámpa, vagy bárhol máshol is pl. egy mobiltelefon-tartó, egy pendrive stb. Ezenkívül a fesztivál jellegétől függően bármilyen kempingcikk, egy törülköző, egy termopohár stb. kreatív gondolat lehet. Egy pólóért a látogatók sok mindenre kaphatók – ha zöldek akarunk lenni, akkor organikus anyagból készült, öko-tex minősítésű pólókat ajándékozunk.

A fentiekből látszik, hogy a nagy mennyiségben néhány száz forintos egységáron gyártható termékek között nem könnyű olyat találni, amely valóban hosszú távon felhasználható. Emiatt egyfajta paradigmaváltás szükséges az érintett cégek részéről, valamint nyitottság és hajlandóság az eddig bejáratott módszerek elengedésére. Érdeemes például digitális ajándékokban gondolkodni – egy greenbox/bluebox (előre megszerkesztett vagy kiválasztott, fotórealisztikus háttér előtt készült) fotó például Instagramon jól megosztható lesz, de egy ajándék applikációletöltés is hulladékmentes megoldás. Hasonlóan praktikus lehet az élménykupon ajándékozása, amelyet a fesztivál partnerszolgáltatóinál (pl. dodzsem, óriáskerék, arcfestés, kézművesség, kóstoló stb.) akár helyben, akár egy későbbi időpontban fel lehet használni. Az élménykupon vonatkozhat egy ital vagy egy étel elfogyasztására is, de egész egyszerűen adhatunk egy almát vagy más gyümölcsöt, egészséges harapnivalót is a látogatók kezébe.

#3 Kerüld a szórólapok osztogatását!

A marketing promóció másik hulladéktermelő eleme a szórólapok osztása. Ma már sok rendezvény kifejezetten tiltja azt a fajta szórólaposztást, amikor minden elhaladó ember kezébe nyomnak egy prospektust, amely az esetek többségében rövid időn belül a földön végzi. Ennek alternatívája, ha a szóróanyagokat csak a pultra teszik ki, és csak az visz el belőlük, akiknek tényleg érdekes lehet a tartalma. Semmi esetre se erőltessük rá a vendégre, látogatóra!

#4 Kerüld az egyesével csomagolt termékek vásárlását!

A marketingügynökségektől rendelt termékek sok esetben egyedileg, azaz egyesével csomagoltak, ami rendkívül környezetterhelő. Az egyik legfontosabb érv az egyedi csomagolásra a termékek sérüléstől való óvása a szállítás során, amely érv azonban nem minden termékénél támasztható alá (egy póló, egy szilikon karkötő vagy kitűző például kevésbé sérülékeny). Bizonyos termékekénél ugyanakkor valóban indokolt lehet az egyedi csomagolás, például egy napszemüveg esetében, amelyet valóban tönkre tehet egyetlen karcolás is. Mindemellett a reklámcéllal készült napszemüveg esetén azt is érdemes mérlegre tenni, hogy anyagát, minőségét tekintve az valóban tartós használati tárgy lesz-e!

Ebben a témában bátran lehetünk kritikusak és kiállhatunk álláspontunk mellett, akár a szponzorainkkal szemben is. Ez sokszor nem könnyű, hiszen mégis csak ők adják a támogatást, ugyanakkor a környezettudatosság az ő megítélésükön is javíthat. A konfliktusok elkerülésére a legjobb, ha előzetesen megfogalmazzuk a környezeti politikánkat, különös tekintettel az ajándéktárgyakra vonatkozó kritériumokat. Az erről készült dokumentumot célszerű még azelőtt megosztani velük, hogy a szóróajándékokra vonatkozó javaslataikat, elképzeléseiket felvázolnák előttünk. Így eleve olyan irányba tereljük a gondolkodásukat, amelynek eredményeként végül ők is büszkébbek lehetnek a megvalósult promóciójukra.

Ajánlások

- ✓ **A fenntarthatósággal kapcsolatos elvárásaidat már az együttműködésre vonatkozó előzetes tárgyalások során oszd meg az érintettekkel!** Egyértelmű és írott formában célszerű megfogalmazni a kritériumokat. A fenntarthatósági elvárások a szerződésbe is kerüljenek bele!
- ✓ **Folyamatosan segítsd a partnereidet az elvárásoknak való megfelelésben!** Figyelj oda, hogy a partnered fenntarthatóságra irányuló tevékenysége ne merüljön ki egy-két intézkedésben, hanem átfogó, minden területre kiterjedő szemléletet tükrözzön, hiszen csak így lesz hiteles.
- ✓ **Palackozott víz helyett adj kulacsot a dolgozóidnak (hostoknak, hostesseknek), hogy ők is jó példát mutassanak a látogatóknak!** A kulacsokat célszerű logóval, arculattal ellátni, ezzel is emelve az esemény színvonalát, reklámozva a zöld intézkedéseket, a tudatos gondolkodást.
- ✓ **Vond be a szponzoraidat a visszaváltható poharak gyártásába!** Így könnyebb bevezetni a rendszert, ők is tettek egy lépést a környezet megóvása irányába, és nem utolsó sorban egy kiváló arculathordozó eszközt, promóciós lehetőséget kaptak ezzel.
- ✓ **Ragaszkodj ahhoz, hogy te hagyhasd jóvá a rendezvényen osztogatott ajándéktárgyakat!** Úgy érdemes meghatározni a határidőket, hogy minden megvitatására, legyen lehetőség és idő, beleértve a módosítási javaslatoknak megfelelő lépéseket is. Ne engedj olyan dolgokat osztogatni, amelyek hamar a szemetesben végzik!
- ✓ **Biztosíts további kommunikációs előnyöket és/vagy felületeket azoknak a partnereknek, akik a legjobban adaptálják a rendezvény fenntarthatósági politikáját!** Adj nekik megjelenési lehetőséget, pl. posztot a közösségimédia-felületeiden; szervezz sajtótájékoztatót vagy közös partnertalálkozót!

Jó gyakorlat

Tutaka – A fenntartható marketing túlmutat a fesztivállátogatók ökológiailag fenntartható tárgyakkal való ellátásán. A fenntarthatóság globális üzenetét közvetíti, amellyel jó esetben egy fesztivál saját fenntarthatóságával kapcsolatos szellemisége is azonosul. Ennél a jó gyakorlatnál három közép-európai eredetű márka definiálja újra, hogy mi is a fenntartható marketing. A Tutaka egy online piactér, amelynek székhelye a németországi Hamburg, és amely a marketingtevékenység során használt, fenntartható módon előállított és legmagasabb minőségű promóciós termékeket, ajándéktárgyakat szerzi be ügyfelei számára, komoly segítséget nyújtva ezzel a fesztiválszervezőknek a valóban ellenőrzött eredetű és fenntartható termékek megtalálásában.

Cause Art Platform – Hasonló szemlélet alapján működik a Cause Art Platform, egy magyar vállalat, amely egyesíti a társadalmilag felelős marketinget a fenntartható marketinggel. Munkájuk középpontjában az emberbarát, emberközpontú kampányok állnak, melyeket a vezető véleményvezérek segítségével valósítanak meg; valamint a kiváló minőségű és kreatív marketingtermékek (ajándéktárgyak) vállalkozások részére történő gyártása, ami egyedülálló lehetőséget biztosít a fesztiválok számára, hogy valóban a fenntartható marketingbe fektessenek be.

Printa – A Printa budapesti szitanyomó műhely és stúdió munkája szintén említést érdemel ebben a témában. A műhely büszke arra, hogy nem mérgező, hanem organikus, újrahasznosított és innovatív szöveteket és festékeket használ, valamint közvetlenül együttműködik ügyfeleikkel a tartós promóciós termékek létrehozásában. Ezeknek a vállalatoknak a közös vonása, hogy többet nyújtanak, mint amit ma marketing alatt értünk, gondolunk: nem csupán terméket, tárgyat kínálnak, hanem komplex ügyeket vállalnak fel (pl. a fenntarthatóság, körforgásos gazdaság iránti elkötelezettséget) – ez az, ami kiváltképp kiemeli, megkülönbözteti őket a hasonló profilú társaiktól.

Hasznos linkek

<https://tutaka.com/en/about/>

<https://www.causeart.hu/mit-csinalunk>

<https://printa.hu/pages/cegeknek>

SZENNYEZÉS ÉS KIBOCSÁTÁS CSÖKKENTÉS

7. Fizetted ki az áramszámlát a felhasználó partnerekkel!

A rendezvények egyik sajátossága, hogy az üzemeltetésük nagyban támaszkodik az elektromos áramellátásra. Számtalan alkalommal halljuk a szervezők szájából: „Ha áram van, akkor minden van!”. Áram nélkül nem lenne étel és ital, nem lenne színpad, és a munkatársak is elégedetlenek lennének, ha légkondicionálás nélküli irodakonténerekben kellene ülniük. Hasonlóan nagy energiakitettségekben élünk már a hétköznapiakban is, azzal a különbséggel, hogy az otthonainkban az elektromos számlát mindig maguk a fogyasztók fizetik. Szemben a rendezvényekkel, ahol a főszervezők teszik ezt, így a többi érintett közreműködőnek nem sok érdeke fűződik ahhoz, hogy elektromos áramot takarítson meg.

#1 Tartsd számon az energiafogyasztást!

De talán még a szervezők sem annyira érzékenyek erre a költségre – az elektromos áram-fogyasztás díja elhanyagolható a rendezvények teljes költségéhez képest. Így az áram használatából adódó CO₂-kibocsátás csökkentése sem annyira elsődleges szempont a rendezvényeservezők számára, mint azok a környezetszennyezések, amelyek a CO₂-kibocsátáson túl más helyszíni problémáknak is az okozói (például a szemét vagy a túlzott autóforgalom kérdése). Az energetikai korszerűsítések ráadásul sokszor csak drága beruházással valósíthatók meg, amelyek megtérülése még akkor is csak években mérhető, ha 365 napon át üzemelnek. Ehhez képest a rendezvényeszezon jóval rövidebb.

A fentiekből kifolyólag nem túlzás azt állítani, hogy az energiahatékonyság sokadlagos szemponttá vált a rendezvények megvalósítása során. Ahhoz, hogy ez a szemlélet megváltozzon, egyszerre szükséges jobban megérteni az energiahasználattal járó káros hatásokat és anyagilag érdekeltté tenni minden érintettet a tudatosabb használatban.

#2 Kerüld a dízel aggregátorok használatát!

A rendezvények esetében a villamosenergia-használattal járó káros hatásokat alapjaiban meghatározza, hogy az áramigényt a kiépített közüzemi hálózatról ki tudja-e elégíteni a szervező, vagy – akár csak kiegészítő céllal – aggregátorokra is szükség van. Aki már találkozott életében ilyen áramfejlesztővel, annak nem kell bemutatni a káros velejáróit: a gázolaj égetésekor keletkező szennyező bűz és a kisebb programhelyszíneket is zavaró zaj az őrlőbe kerget mindenkit az aggregátor környékén.

Ezért a korszerű rendezvényzöldítési törekvések elsősorban ezeknek az aggregátoroknak a cseréjét célozzák. A legmodernebb technikákkal például jobban kihasználhatóvá lehet tenni a hálózati áramot: képzeljünk el egy hatalmas akkumulátort, amely azokban az időszakokban töltődik, amikor kevesebb áramra van szükség, és vannak tartalékok a hálózatban. Majd, amikor a hálózat már nem bírná a terhelést, akkor ebből az akkumulátorból tud a rendszer tartalékokhoz nyúlni; ezzel kiváltva az ilyenkor bevetni szokásos dízel aggregátorokat. Kísérleteznek továbbá hidrogéncellás rendszerekkel is, ami azonban egyelőre még egy távolabbi jövő.

#3 Csökkentsd az energiapazarlást!

Addig is maradnak a hagyományos eszközök, amelyekkel lejjebb lehet szorítani az energiafogyasztást. Elsősorban azzal, ha elérjük, hogy a felhasználókat is érzékenyen érintse a pazarlás. Erre jó módszer, ha a tényleges áramfogyasztásukat fizettetjük ki velük, és nem egy általányt a területbérleti díjba beépítve. Vannak, akik szerint ez már önmagában akár 20%-os megtakarítást hozhat. Elég egy apró mérőórát szerelni a fogyasztóhely elé, hogy pontosabb képünk legyen arról, melyik partner mennyi áramot fogyaszt, illetve figyelj oda a környezeti szempontokra. Ezzel az intézkedéssel valószínűleg minden felhasználó tudatosabbá válik.

Egy hazai nagyfesztiválon 2019-ben elvégzett energiahatékonysági audit során a vizsgálatot végzők meglepve tapasztalták, hogy hány vendéglátóhelyen láttak nappal is égni lámpákat. Szintén a pazarlás megszokott módja, hogy a hűtők maximális teljesítményen üzemelnek azokban a napszakokban is, ahol sem a külső hőmérséklet, sem a folyamatos nyitogatás-csukogatás nem indokolja. Vagy például ha a kérdéses hűtők elhelyezésekor nem vették figyelembe, hogy a Nap éppen rájuk tűz hosszú órákon keresztül, ami akár 80%-kal is megnövelheti az energiaigényt. Továbbá az energiatakarékos LED világítás is bárki számára elérhető, sokan mégsem élnek ezzel a lehetőséggel. Ha azonban üzletileg is érdekeltté tesszük a fogyasztókat az energiahatékonyságban, úgy nagyobb eséllyel fogják legalább ezeket, a költségekkel alig járó intézkedéseket meghozni.

Fontos megemlíteni, hogy a vendéglátóhelyeken kifejezetten jelentős energiamegtakarítást lehet elérni. A színpadoknál ugyanakkor a megtakarítás csak akkor lesz látványos, ha még nem léptük meg a világítástechnika LED-re való átállítását. Ez a folyamat a nagyobb rendezvények esetében azonban már lezajlott, a beszállító partnerektől pedig már elvárható, hogy a régebbi, nagyfogyasztású színpadi lámpák helyett LED-et használjanak. Ha ezen túl is spórolni akarunk az energiával, akkor tegyük fel magunknak a kérdést, hogy tényleg minden fellépőnél szükség van-e hatalmas fogyasztással járó LED falra, vagy elég azoknál az előadóknál, akik saját videólátvánnyal készülnek az eseményre. Aki csak a

logóját teszi ki a kijelzőre maga mögé, vagy a helyi technikusok előre rögzített anyagát vetíti, annak a koncertje teljes értékű lehet ezek nélkül is – nyugodtan kapcsoljuk le a fölöslegesen üzemeltetett LED falat az ilyen esetekben.

Ajánlások

- ✓ **A hagyományos fényforrásokat cseréld LED-esre!** A LED világítás nemcsak energiatakarékos, de különböző színekben is könnyen installálható. Nem is melegszik úgy, mint a hagyományos eszközök.
- ✓ **A színpadi reflektorok esetében is használj LED technológiát!** Ez ma már olcsó és elterjedt technológia. Fogalmazd meg elvárásként a technikai szolgáltató felé, hogy mindenhol LED világítás legyen, ahol ez az opció létezik!
- ✓ **A fényforrások elé szerelj alkonykapcsolót!** Küszöböld ki ezzel, hogy nappal is égjenek a lámpák!
- ✓ **A „split” légkondicionáló berendezéseket cseréld A++ inverteres split klímára!** Ezek nem kapcsolnak ki-be, hanem folyamatosan szabályozzák a teljesítményüket, ezzel pedig hatékonyabbak tudnak lenni.
- ✓ **A külső hőmérséklet függvényében legyen szabályozott a hűtők teljesítménye!** Továbbá azokban a napszakokban is csökkenthető a hűtő teljesítménye, amikor csak tárolásra használjuk, és nem nyitogatjuk az ajtaját rendszeresen a kiszolgálás ideje alatt.
- ✓ **Biztosítsd a hűtők és a fagyasztóládák árnyékolását, illetve óvd a közvetlen napfénytől!** Bármilyen egyszerű árnyékolással is jelentős energiamegtakarítást lehet elérni.
- ✓ **Minél jobb energiahatékonyságú (A+ és A++) konyhai eszközöket használj!**
- ✓ **A hűtőszekrénybe ne kerüljön meleg étel!**

Jó gyakorlat

Fenntarthatósági irányelvek az amszterdami városi eseményeken, 2020

2016 óta Amszterdam város évről évre ambiciózus, fenntartható rendezvényszervezési politikát és kereteket határoz meg, amelyek minden, az önkormányzat területén szervezett eseményre nézve kötelezően betartandók. Ezek a kritériumok igen specifikus elvárások, amelyek betartásáról a szervezőknek konkrét bizonyítékot kell szolgáltatniuk. Amennyiben azok betartása illetve a bizonyíték elmarad, annak komoly negatív következménye van a rendezvényszervezőre nézve. A 2020-as iránymutatásokat a fenntarthatóság és az eseménykezelés legfrissebb trendjei szerint kalibrálják, és az előző évek eredményeire építik fel.

Az energiafelhasználás szempontjából a 2020-as szabályozás felhívja a figyelmet arra, hogy a rendezvényszervezőnek először meg kell fontolnia, mi az, ami energiafelhasználás nélkül megvalósítható, továbbá bizonyos előfeltételeket határoz meg az előírás, amelyek teljesülése nélkül a menedzsment nem kaphat engedélyt az esemény szervezésére. A szervezőnek tervet kell készítenie a rendezvény villamosenergia-szükségletére, valamint az eseményt követő négy héten belül össze kell gyűjtenie bizonyos adatokat – ilyen például a hálózati áramforrás által felhasznált összes energia –, és azokat benyújtani a hatóságoknak értékelésre. Ezenkívül várhatóan minden esemény 100%-ban zöld energiát fog használni. Az említett fenntarthatósági kritériumok miatt az önkormányzat lépéseket tett annak érdekében, hogy a rendezvények szervezői infrastrukturálisan is elérhessék a fenntarthatóság magasabb szintjét azáltal, hogy a város legnépszerűbb rendezvényhelyszínein nyilvános áramellátási pontokat telepítettek.

8. Gondold át a vendéglátást!

Kevés olyan terület van, ahol oly sok, környezeti szempontú beavatkozási lehetőség kínálkozik, mint a vendéglátás. Egyfelől az ételek előállítása eleve magas CO₂-kibocsátással jár, másfelől az sem mindegy, hogy ezek az ételek miben tárolva vagy csomagolva kerülnek a fogyasztó elé. Ha a pusztán környezeti szempontokon túl, tágabb dimenzióban gondolkodunk, akkor a társadalmi fenntarthatóság vonatkozásai is kézzelfoghatóvá válnak: a vendéglátás tervezésénél mindenképpen előnyös és fenntarthatóbb a helyi gazdaságra támaszkodni mind a szolgáltatók kiválasztásában, mind az alapanyagok beszerzésében.

#1 Vedd jobban figyelembe a közönség igényeit!

A fesztivál vagy rendezvény társadalmi fenntarthatóságát erősíti, ha a speciális étrendet folytató vendégekre is gondolunk. Ma már a globális földi populáció 1,4%-ának van gluténallergiája, emellett a felnőttek 2/3-a laktózérzékeny, valamint a vegánok és vegetáriánusok száma is folyamatosan emelkedik²⁶. Ezenkívül vallási meggyőződés miatt is követhet valaki speciális étrendet. Mindenkinek nyilvánvalóan nem lehet megfelelni, de érdemes minél többféle igényre, fogyasztóra gondolni az ételkínálat összeállításakor.

#2 Kerüld a magas CO₂-kibocsátással előállítható, vöröshús alapú ételek kínálatát!

Ha csak az alapanyagok előállításával és feldolgozásával járó CO₂-kibocsátást nézzük, akkor is meglepő adatokat látunk. Egy marhahúsos menü hatszor akkora környezetterheléssel jár, mint ha ugyanazt a hamburgert csirkéből készítenék el²⁷. Ha pedig hús helyett zöldségpogácsát teszünk bele, vagy a

²⁶ PRASHANT, S. ET AL (2018): Global Prevalence of Celiac Disease: Systematic Review and Meta-analysis, https://celiac.org/main/wp-content/uploads/2018/06/Global-prevalence-of-celiac-disease_GGH_2018.pdf, STORHAUG, C. ET AL (2017): Country, Region and global estimates of for lactose malabsorption in adults: a systematic review and meta-analysis. pp. 745. <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2468125317301541?token=4D65883443D6D5B27CDFBC9427E9F62039627191CF9DA76D0DAE4076D7D5028A033B71535B35A37EDE6AEA907C145DC5>, MARTINELLI, D. – BERKMANIENE, A. (2018): The politics and demographics of veganism: Notes for a critical analysis. pp. 502. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11196-018-9543-3>

²⁷ SRANACHAROENPONG, K. – HARWATT, H. ET AL (2014): The environmental cost of protein food choices. https://www.researchgate.net/profile/Sam_Soret/publication/267932856_The_Environmental_Cost_of_Protein_Food_Choices_-_CORRIGENDUM/links/54d411c20cf246475805638a.pdf

divatos „beyond meat”, borsóalapú húspótló készítményből készítjük, akkor még látványosabban csökkentjük a levegőbe kieresztett üvegházhatású gáz mennyiségét. Ennél a témánál előfordulhat, hogy a tapasztalt vendéglátósok kevésbé támogatják a klímavédelem szempontjait, arra hivatkozva, hogy a jó marhahúspogácsából készült burgernek vagy épp a hagymás rostélyosnak nincs párja, és nem elvárható, hogy az emberek mást egyenek helyette.

Természetesen nem az a cél, hogy számúzzuk ezeket az ételeket a rendezvényekről, mindössze a minél szélesebb körű alternatív választás lehetőségét szeretnénk biztosítani, hogy a vendég maga dönthessen. Ha két marhahúsos menü után harmadik alkalommal egy zöldségeset fogyaszt, azzal is jelentősen sikerült csökkenteni a CO₂-kibocsátást. Nem beszélve arról, hogy a tudatos fogyasztó eleve előnyben részesíti a csirkés, halas vagy zöldséges étrendet, és csak néha eszik sertést vagy marhát. Fontos, hogy ők is tudjanak miből választani, és a vegetáriánus menü is lehet kreatívabb, változatosabb a párolt zöldség rizzsel kombinációnál!

#3 Gondolkozz globálisan!

Érdemes megemlíteni továbbá a nagyipari élelmiszer-feldolgozás járulékos szennyező és negatív hatásait. A marhák legeltetéséhez sok területre van szükség, ezzel csökken a növénytermesztésre használható földfelület, és drágábbá (tehát egyes társadalmi csoportok számára nehezebben elérhetővé) válnak az amúgy nélkülözhetetlen gabonafélék és zöldségek.²⁸ A mezőgazdasági tevékenységek a világ édesvízi használatának a 92%-át teszik ki, amelynek egyharmada az állattenyésztésnek tudható be.²⁹ Egy kalória marhahús előállításának az átlagos vízigénye például húszszorosa az egy kalóriányi bab előállításához szükséges vízmennyiségnek³⁰. A nagyipari

²⁸ CAPONE, R. – BILALI, H. ET AL (2014): Food System Sustainability and Food Security: Connecting the Dots. pp. 16, <http://article.journaloffoodsecurity.com/pdf/ifs-2-1-2.pdf>

²⁹ GERBENS-LEE, P.W. ET AL (2013): The Water Footprint of Poultry, Pork and Beef: A comparative study in different countries and production systems. <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2212371713000024?token=4324143E8E855EC8EEA4F67159853964E2F08A9C86FF564ACBE729C851A38C69970CD99414569D8DF64687B1719907A6>

³⁰ MESFIN M. ET AL (2012): A Global Assessment of the Water Footprint of Farm Animal Products. https://link.springer.com/article/10.1007/s10021-011-9517-8?utm_expid=.me5YohWSSVepmnUZpdrI_A.1&error=cookies_not_supported&code=b0f8099f-208e-47a7-b070-be09f1ac2b85

élelmiszertermelés és -feldolgozás bonyolult technológiájú folyamat, amely során rengeteg hozzáadott cukorra és tartósítószerre van szükség, amelyek nem kifejezetten egészséges adalékok. A nagyobb távolságról történő szállítás szintén növeli a CO₂-kibocsátást. Így, ha jó minőségű, helyi alapanyagokból dolgoznak a beszállítóink, akkor nem csak ízletesebb, hanem egészségesebb és klímasebesebb menüt tudunk a vendégeink asztalára rakni.

#4 Kerüld az eldobható eszközök használatát a tálalás során!

Ugyanakkor az ételkínálat összetétele a fenntarthatóság kérdéskörének csak az egyik vetülete. A tálalás és a csomagolóanyagok módját is fontos megvizsgálni. A 4. fejezetben már hosszasan érveltünk az egyszer használatos, eldobható táányérok és egyéb eszközök ellen. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy akár bioműanyagból, akár papírból készülnek az eldobható eszközök, sokkal károsabbak, mint bármi, ami mosható – legyen az műanyag, üveg vagy porcelán! A lebomló(nak nevezett) eszközök vagy termékek környezetbarát szempontból meg sem közelítik a hagyományos terítékeket.

Ha igazán zöld vendéglátást szeretnénk biztosítani, akkor néhány további részletre is érdemes odafigyelni. Nem kifejezetten környezetbarát például az egyedi csomagolású, mini tasakos ketchup, mustár vagy más szószok használata. Ma már az is meglehetősen közismert, hogy a szívószálak mennyire károsak. Sokan próbálkoznak ezért papír vagy akár hagyományos szalmából készült szívószálakkal, amelyek azonban ugyanúgy egyszer használatos termékek. Érdemes azon elgondolkodni, hogy valóban szükség van-e rájuk. Kényelmesnek valóban kényelmes lehet, azonban bizonyos kényelmi szolgáltatásokról kénytelenek leszünk lemondani a jövőben, ha meg akarjuk óvni magunkat a klímaváltozás káros hatásaitól. Ezek közül a szívószál talán az egyik legkisebb kompromisszummal járó lemondások egyike lehet.

#5 Gyűjtsd külön az ételmaradékot!

Lényeges szót ejteni még a vendéglátásban termelődő hulladéktípusokról, ezen belül is az ételmaradékok kérdéséről. A háztartásokban elhasznált sütőolaj sorsa mindenkinek ismerős probléma: csak veszélyes hulladékként kezelhető. Ugyanígy van ez a vendéglátásban is. Egy erre szakosodott vállalkozást kell megbízni azzal, hogy biztosítson a konyhának gyűjtőedényeket.

Ez a vállalkozás általában és egyúttal az ételmaradékok szakszerű elszállítását is tudja vállalni. Ezekbe az ún. moslékos edényekbe viszont csak annak érdemes kerülnie, ami fogyasztásra már alkalmatlan. Bár a készételek rövid ideig tárolhatók, korlátozott lehetőségünk mégis van azok jótékony felajánlásában gondolkodni: ha előre egyeztetünk egy ezzel foglalkozó civil szervezettel, akkor a rendezvényünkön megmaradt ételek máshol valaki számára még értékesek lesznek. A majonézes, gombás, tojásos fogások viszont nagyon romlandók – ezeknek a megfelelő hulladékgyűjtőben a helyük.

Ajánlások

- ✓ **Kínálj minél több helyi alapanyagból készült ételt!** Nemcsak környezeti szempontból előnyös, de a közönség egyre gyakrabban kifejezetten keresi is mindazt, ami helyi.
- ✓ **Biztosíts változatos vegetáriánus és vegán kínálatot!** Keress olyan partnert, akinek kifejezetten ez a profilja! Fogalmazd meg elvárásként minden étkeztető partnered felé, hogy kínáljanak húsmentes ételeket is!
- ✓ **Kerüld az adagonként csomagolt szószoikat!** Használj utántölthető és nagy kiszerezéses termékeket!
- ✓ **Ne használj eldobható műanyag táányókat és evőeszközöket!** Kisebb és biztonságosabb rendezvényeken használj mosható porcelánt és üveget! Ahol ez veszélyes lehet, ott papír és fa alapanyagút. Lebomló bioműanyagot csak ott használj, ahol a visszagyűjtés és a komposztálás is megoldott!
- ✓ **Ne használj eldobható műanyagpoharakat!** A mosható poharakat részesítsd előnyben! Bérelj, vagy gyártass saját arculattal ellátott eszközöket!
- ✓ **Szívószál nélkül kínáld az italokat!** Csak annak adj szívószálat, aki kifejezetten kéri, és neki is csak papírból készültet! Dönthetsz úgy, hogy teljesen beszűnteted, megtiltod a szívószál használatát a rendezvényeden.
- ✓ **Bánj takarékosan az étellel!** Úgy állapítsd meg az adagokat, hogy minél kevesebb kerüljön a szemetesbe! A fogyasztható maradékot add át egy erre szakosodott civil szervezetnek a lehető leghamarabb!
- ✓ **A veszélyes hulladékok elszállítására köss megállapodást egy erre szakosodott vállalkozóval!** Ide sorolható a fogyasztásra alkalmatlan ételmaradék és a használt sütőolaj. Gyűjtsd ezeket kifejezetten erre szolgáló hordókban, edényekben!

Jó gyakorlat

Az Egyesült Királyságban szervezett **Shambala fesztivál** 2016 óta sikeresen eltávolította az összes hal- és húskészítményt az eseményéről. Két évvel a vegetáriánus stratégia bevezetése után a fesztivál felmérést készített a látogatói körében, ahol a kitöltők 94%-a igennel szavazott a hús- és a halmentes szervezésre; ezzel sikeresen megerősítve a kezdeményezést. Ez a lépés nemcsak azt befolyásolta, hogy a közönség hogyan fogyaszt a fesztiválon. A látogatók 33%-a arról is beszámolt, hogy csökkentette a hal- és húsfogyasztását a fesztivál után is, kiterjesztve a fogyasztói magatartás pozitív hatását az eseményen túlra.

Amellett, hogy a fesztivál vegetáriánus és vegán, a Shambala szigorú szabályokat is megállapít minden helyszíni élelmiszer-kereskedő számára. Ezek alapján kötelező például a 100%-ban organikus tejtermékek kínálata; kizárólag az Egyesült Királyságból származó gyümölcsöket és zöldségeket használhatnak. Ahol ez nem lehetséges, mint például tea, kávé, csokoládé vagy banán esetében, ott a méltányos kereskedelemről származó forrásoknak (fair trade) kell előnyt biztosítaniuk. Ezenkívül a kereskedők csak szabad tartásból származó és biotojásokat szolgálhatnak fel. Mérgező anyagoktól mentes és biológiailag lebomló tisztítószereket kell használniuk, továbbá tartózkodniuk kell bizonyos gyártók termékeinek forgalmazásától. Ezenkívül az alkoholos italokat a lehető legközelebbi forrásból szerzik be. Az eladott sörök 91%-a a fesztivál helyszínétől számított 112 km-en belülről érkezik.

A Shambala fesztivál kiemeli és megjutalmazza azokat az élelmiszer-kereskedőket, akik az elvárhatónál is jobban emelik az étel- és italkínálat színvonalát; úgynevezett „Inspiráló kereskedő” címet adományoznak a fenntarthatóságra magas szinten törekvő vendéglátóhelyeknek.

Hasznos linkek

<https://www.agreenerfestival.com/>

https://www.agreenerfestival.com/wp-content/uploads/pdfs/GOOD_FOOD_stallholder_guide.pdf

https://www.agreenerfestival.com/wp-content/uploads/pdfs/GOOD_FOOD_GUIDE_FOR_FESTIVALS.pdf

<https://www.shambalafestival.org/>

<https://www.shambalafestival.org/essential-info/meat-fish-free/>

<https://www.shambalafestival.org/essential-info/sustainability/food-drink/>

9. Tedd vonzóvá a közösségi közlekedést!

Korunk sokak számára legkényelmesebb közlekedési formája a személyautóval való utazás, amely azonban azon túl, hogy – különösen, ha egyedül utazunk benne – jelentősen növeli egy rendezvény ökológiai lábnyomát, komoly problémákat és károkat okozhat a rendezvényhelyszínen vagy annak közvetlen környezetében való parkolás esetén.

#1 Mérd fel a problémákat!

Aki járt már tömegrendezvényen, jól tudja, milyen áldatlan állapotok tudnak kialakulni a környéken a hirtelen odazúduló autóforgalom miatt. Nemcsak parkolóhelyet lehetetlen találni, de sokszor már a helyszínre vezető utak is teljesen bedugulnak. A szomszédos kis utcák megtelnek zajjal és benzingőzzel; az autók ráállnak a zöld felületekre. Különbuszok is érkehetnek, amelyek a legváratlanabb helyeken állnak meg embereket fel- és leszállítani, vagy megfordulni. A rendezvények jelentős része küszködik ezekkel a nehézségekkel.

#2 Hasonlítsd össze a különböző közlekedési módokkal járó környezetterhelést!

Az autózással kapcsolatos problémák között fontos megemlíteni azt is, hogy egy-egy új parkoló létesítésének milyen környezetkárosító hatása van. Többek között tereprendezésre, kavicsszórásra, a növényzet ritkítására lesz szükség. Ráadásul a több parkoló csak még több autót vonz a környékre, még nagyobb dugókat generálva ezzel.

Az autós forgalom okozta károk mindenki számára jól ismertek. Az már azonban kevésbé, hogy egy olyan esemény esetében, ahová a nemzetközi vendégek repülővel érkeznek, ott a repülő utak által kibocsátott CO₂ lehet felelős az esemény teljes CO₂-kibocsátásának akár 80-90%-áért is. Ennél szinte az is jobb, ha ezek a vendégek autóval jönnek, különösen, ha többen ülnek egy járműben. Akkor viszont a fentebb említett problémákkal (zsúfoltság, parkolás, légszennyezés) kell szembenézni.

#3 Keress jól megközelíthető helyszíneket!

A fent vázolt körülmények között nem könnyű tenni azért, hogy csökkentsük a közlekedésből fakadó szennyezést. A rendezvényhelyszínek kiválasztásakor mindenki törekszik arra, hogy minél jobb közlekedési adottságokkal bíró helyet találjon. A kisebb rendezvények esetében a belvárosi helyszínek egyértelműen előnyösebbek. A nagyobbaknál viszont a városközponttól távolabb eső alternatívák

jöhetnek szóba. Egy ilyen helyszínen azonban komoly erőfeszítést igényel, hogy a látogatóknak ne az autóval érkezés legyen az első gondolata. Ha egy nagyobb településről vagy fesztiválról van szó, különösen fontos, hogy legyen megfelelő alternatívája az autózásnak.

Ha nincs buszjárat a városközpontból, akkor indítsunk egyet. Ha nincs rá forrásunk, akkor szedhetünk jegyet is – bár vonzóbb, ha ingyen van. De ne felejtjük el, hogy az autóval való közlekedés is pénzbe kerül, hasonlóan a közösségi közlekedéshez! Így nyugodtan lehet fizető a különjáraton való utazás. Még vonzóbb lehet egy buszjegy megvásárlása, ha amúgy a parkolás is fizető.

Ezzel azonban vigyázni kell, mert előfordul, hogy a fizető parkoló zónán kívül keres majd mindenki helyet, kellemetlenséget okozva ezzel az ott lakóknak. Megoldás lehet, ha a lakóövezetekbe való behajtást a rendezvény ideje alatt megtiltjuk mindazoknak, akik nem ott laknak. Ez a fizető parkolással nem érintett kisebb települések és rendezvényhelyszínek esetében is jó megoldás lehet mind a rendezvény fenntarthatósága, mind az eseményt befogadó helyi lakosok életterének tiszteletben tartása érdekében. A korlátozásokat azonban be is kell tartatni, ehhez biztonsági szolgálatot vagy a rendőrséget, polgárőrséget érdemes igénybe venni.

#4 Tájékoztasd a közönséget a tervezett korlátozásokról!

Az autóforgalom visszaszorítása elképzelhetetlen a megfelelő kommunikáció nélkül. Amennyiben úgy döntünk, hogy korlátozzuk a parkolási lehetőségeket, és lezárásokat is végrehajtunk a környéken, rendkívül fontos, hogy jó előre, minden létező csatornán tájékoztassuk erről nemcsak a vendégeket, de a korlátozásokkal érintett területeken lakókat, bérlőket, üzleteket is. Még így is előfordulhatnak autóval érkezők, akik nem tudnak hol megállni, ezzel is nehezítve a közlekedést és szmogot okozva. Dühösek lesznek, és elégedetlenek a szervezéssel. Ezért kell kivételes hangsúlyt fektetni az időben és a lehető legszélesebb körben történő, és következetesen ismételt tájékoztatásra, nemcsak az intézkedésekre, de természetesen a lehetséges megoldásokra vonatkozóan is.

#5 Tedd vonzóvá a vonatközlekedést!

Szintén fontos, hogy tényleges alternatívát tudjunk a látogatóknak, a fesztivál résztvevőinek biztosítani. A már említett különjáraton kívül meg kell vizsgálni azt is, hogy a távolabbról érkezőket hogyan lehetne minél nagyobb számban rávenni, hogy vonatra üljenek. Egyik vonzó lehetőség, ha a MÁV-val kezdeményezett együttműködés eredményeként retúrjegy esetén kedvezményt kapnak a rendezvényre érkező utasok. Így már anyagilag is vonzó választás lehet. Nagyobb távolságok esetén

továbbá érdemes transzferjában gondolkodni a vasútállomás és a rendezvényhelyszín között, hogy ezzel is kényelmesebbé tegyük az utazást.

A repülőnek is a vonat lehet az alternatívája – elsősorban az 500-800 kilométeren belüli távolságoknál. Számos vasúttársaság kínál már kényelmi szolgáltatásokkal bővített utakat, hogy felvegyék a versenyt mindenekelőtt a fapados repülővel: nem korlátozzák a poggyászmennyiséget, nem követelik meg, hogy órákkal indulás előtt érkezzenek az utasok, adnak wi-fi kapcsolatot és kényelmes lábteret. Ha kiszámoljuk, hogy egy másfél óra körüli repülőút valójában mennyi teljes időráfordítással jár (beleértve a távoli repülőterek megközelítését), akkor akár egy 6-8 órás, kényelmes vonatút is reális alternatíva lehet; főleg, hogy a vonatok többnyire a városközpontba vagy ahhoz közel viszik az utasokat. Ha azt látjuk például, hogy az 1 óra 15 perces, 650 km hosszú Budapest-München repülőút egy főre eső CO₂-kibocsátása 0,16 tonna, míg ugyanezen a vonalon a vonatútnak mindössze 0,003 tonna (tehát 53-szoros a különbség!), akkor alán megértjük azokat a környezetért komolyabban aggódó fiatalokat, akik – egyre növekvő számban – elvből nem szállnak repülőre.

Rendezvényszervezőként azonban viszonylag nehéz a vendégeink utazási szokásait formálni, megváltoztatni. Mindössze annyit tehetünk, hogy befolyásoljuk a döntést: felhívjuk a fentiekre, az alternatív és kényelmesebb közlekedési lehetőségekre a figyelmet, valamint weboldalunkon, kommunikációs csatornáinkon ösztönözzük őket, hogy pusztán megszokásból ne rögtön repülőjegyet foglaljanak maguknak, hanem vizsgálják meg a további lehetőségeket, és mérlegeljenek. További információval is segíthetjük a döntésüket, ha egy olyan weboldalt is belinkelünk, ahol össze tudják hasonlítani a különböző közlekedési módokkal járó CO₂-kibocsátást.

Megemlítendő alternatíva továbbá a kerékpáros közlekedés, amely az utóbbi néhány évben rendkívül népszerű lett. Amennyiben a rendezvényünk látogatói elsősorban a helyiek közül kerülnek ki, érdemes lehet célzottan infrastruktúrát létesíteni a kerékpározóknak. De vonzó alternatíva lehet ez a távolabbról érkező és helyben megszálló, aktívabb vendégek részére, vagy a vasútállomást, buszpályaudvart a rendezvényhelyszínnel összekötő különjárat kiváltására is. Elsősorban egy kerékpártárolóra lesz szükség – ezt akár egyszerű kerítéselemekből vagy kordonrácsokból is kialakíthatjuk, ha nincs jobb megoldás.

Ajánlások

- ✓ **Folytass intenzív kommunikációt, hogy minél többen válasszák a közösségi közlekedést!** Szervezz buszokat, különvonatot vagy állapodj meg egy telekocsi-szolgáltató céggel! Adj apró ösztönzőket is azoknak, akik vállalják, hogy nem autóval jönnek!
- ✓ **A parkolási lehetőségek bővítése NEM fenntartható megoldás a közlekedési káosz legyőzésére!** Ennek eredményeként csak még többen jönnek autóval. Segíthet, ha fizetőssé teszed a parkolást, viszont ha nincs szigorú szabályozás-korlátozás, akkor még többen fogják elfoglalni a helyiek által használt ingyenes helyeket.
- ✓ **Akadályozd meg a zöldterületeken való parkolást!** Kérd a rendőrség, közterület-felügyelet segítségét a kritikus területek lezárásában! Biztosíts behajtási engedélyt a helyben lakóknak!
- ✓ **Létesíts kerékpártárolót!** Úgy alakítsd ki, hogy mindenki lelakatolhassa a bringáját! Biztosíts felügyeletet élő erővel vagy közterület esetén kérd hatóság segítségét a kamerás megfigyeléshez! Vonj be kerékpáros szervezeteket a szolgáltatás kialakításába és az üzemeltetésbe!
- ✓ **Segíts a közönségnek a CO₂-barát utazási formák kiválasztásában!** Biztosíts hozzáférést egy CO₂-kalkulátorhoz, vagy a weboldalon hasonlítsd össze a különböző közlekedési módok környezetterhelését!
- ✓ **Vedd fel a kapcsolatot a vasúttársasággal és az autóbusz szolgáltatóval, hogy fel tudjanak készülni a megnövekedett érdeklődésre!** A vonatra akár 50%-os menettérti kedvezmény is kérhető a szolgáltatótól, ezzel jelentősen vonzóbbá válhat ez a közlekedési mód.
- ✓ **Készíts forgalomtechnikai tervet, hogy minél kevésbé zavarja a forgalom a környéken lakók életét!** Vond be a rendőröket, polgárőröket, közterület-felügyeletet a tervezésbe és a lebonyolításba! Ne félj területeket lezárni! Táblázz ki mindent alaposan! Gondolj azokra is, akik csak áthaladni szeretnének a környéken, illetve azokra is, akik kifejezetten a rendezvényre érkeznek!
- ✓ **A nemzetközi promócióban koncentrálj azokra, akik 500 km-es távon belül laknak!** Ők kisebb eséllyel fognak repülőre ülni.
- ✓ **Konzultálj a fellépő zenekarokkal!** Nagyobb méretű, sok fellépős rendezvény esetén érdemes a fellépőkkel is egyeztetni, hogy tudnak-e kevesebb szállítással, így kisebb kibocsátással járó műsort adni.

Jó gyakorlat

A **Redfest** egy ingyenes, közösségi zenei fesztivál Bristolban. Az esemény központi eleme egy egész napos rendezvény a Saint George Parkban, amely becslések szerint évente 10 000 embert vonz. Ezenkívül az év során egyéb kiegészítő rendezvények is kapcsolódnak a fesztiválhoz. A szervezők célja, hogy rendezvényük a lehető legkisebb környezeti terheléssel járjon, ezért komoly erőfeszítést tesznek annak érdekében, hogy a látogatókat minél nagyobb számban a gyalogos vagy a közösségi közlekedési formák igénybe vételére ösztönözze. A látogatókat a parkolóhelyek hiányával próbálják elriasztani attól, hogy autóval érkezzenek a fesztiválra. A Redfest egyedülálló szolgáltatásokat kínál a kerékpárosok számára is. A **Redfest's Cycle Hub** a fesztiválon belül található, ahol egy helyi kerékpárüzlet ingyenes kerékpárparkolót, ingyenes szervizszolgáltatásokat és a rendőrséggel együttműködve lopás elleni címkézést kínál. Ezenkívül számos kreatív műhely is működik itt, amelyek a kerékpározás témájára építve például jogafoglalkozásokat tartanak bringásoknak, vagy hangszerkészítő órákat kerékpáralkatrészek felhasználásával. Azzal, hogy a kerékpár nem egyszerűen közlekedési eszköz, hanem a fesztivál által felfedezett kreatívan tevékenységek inspirálója, a Redfest közvetve a kerékpározást mint közlekedési formát is népszerűsíti.

Hasznos linkek

<https://www.agreenerfestival.com/traffic-congestion-travel/>

<https://www.kozlekedesvilag.hu/cikk/kv/fesztivalok-versenyek-kozlekedesi-megoldasok/>

<https://redfestbristol.co.uk/getting-to-redfest/>

<https://redfestbristol.co.uk/introducing-our-cycle-hub/>

<https://redfestbristol.co.uk/what-is-redfest/>

10. Árulj vagy osztogass fenntartható ajándéktárgyakat!

Aki közelről követte a zene- és fesztiválipar elmúlt néhány évét, az meglepve tapasztalhatta, milyen hatalmas³¹ robbanás következett be a merchandising, azaz a rendezvényhez kapcsolódó arculattal ellátott promóciós termékgyártás által generált bevételekben. Már korábban is divatos dolog volt egy-egy zenekar nevével ellátott póló vagy pulóver, de jelentős mennyiségeket csak a legnagyobb nevek tudtak eladni ezekből. Ezzel szemben napjainkban akár a feltörekvő előadók is saját kínálattal, márkával jelentkeznek, amiből komoly bevételeket tudnak realizálni.

#1 Gondold újra a termékpalettát!

Legnépszerűbbek a ruházati termékek, illetve a hanghordozók. Ezek nem olyan régen még egy külön jövedelemtípusnak voltak tekinthetők, de lassan teljesen általánossá válik, hogy hanghordozókat mint emléktárgyat vásárolnak az emberek egy-egy élő eseményen. Ezek a hanghordozók valóban fenntarthatónak is tekinthetőek – hosszú távú használati cikkek, melyek előállításuk sem jár jelentős környezetterheléssel. Ráadásul mivel ma már csak azok vesznek fizikai hanghordozót, akik tudatosan építik a gyűjteményüket, náluk az a probléma sem áll fenn, hogy a technológiai váltás miatt kidobásra kerülne a megvásárolt CD és vinyl lemezek.

A legtöbbet azonban nem ezekből, hanem a már említett ruházati termékekből árulják. E mellett a nyakba akasztható pánttól (passtartó) kezdve a megnyomott bögréig és kispárnáig szinte minden kapható. Népszerűek a vászon bevásárlótáskák és tornazsákok. A konferenciákra érkező vendégeket sokszor egyedileg készített mappák, jegyzettömbök és tollak várják. Egy-egy drágább nemzetközi eseményen akár jó minőségű, szponzori logóval ellátott hátizsákokat is adnak ingyenesen. Egy konferenciákat gyakran látogató szakember néhány év alatt az egész környezetét el tudja látni logózott ajándéktárgyakkal – kérdés, hogy valóban használják is-e ezeket. Esetleg csak a helyet foglalják, majd idővel szemét válik belőlük. A sportrendezvények rajtcsomagja is számtalan apróságot rejthet – ezek egy része ehető, iható, másik fele haszontalan ajándéktárgy.

³¹ HIRSIMAKI, E. (2015): Merchandising in the Music Industry: The future trends and expectations of merchandising in Finland. <https://core.ac.uk/download/pdf/38126119.pdf>

#2 Gyárts fenntartható forrásból származó textiltermékeket!

A legnagyobb darabszámban azonban – a fentebb említettek szerint – a pólók, sapkák, pulóverek fogynak. Ezek legtöbbször olcsó, ázsiai alapanyagból készített, változó technológiával nyomott termékek, melyeknek már önmagában az alapanyaga is több környezeti kockázatot hordoz. Egyrészt a gyártásuk során meglepően sok vizet kell felhasználni. 2017-ben a teljes ruhaipar megbecsült vízigénye 79 milliárd liter víz volt, amivel majdnem 32 millió olimpiai méretű medencét meg lehetne tölteni!³² Egy-egy póló esetében akár 2 460 liter is elhasználódik.³³ Emellett a póló megnyomásakor alkalmazott tinta gyakran tartalmaz mikroműanyagokat, ami szintén nem szerencsés: mindannyian ismerjük azt a jelenséget, ahogy a pólókról a minta az évek során elkezd lekopni. Ilyenkor ezek a mikroműanyagok szennyező anyagként jutnak a környezetbe, és jó eséllyel kerülnek valamelyik természetes vizünkbe, melynek élővilágát veszélyeztetik. A környezetszennyezésen kívül társadalmi kockázatok (pl. gyermek munkaerő alkalmazása) is felmerülhetnek a termékgyártás során. Ezeket a kockázatokat is igyekeznek kiküszöbölni azok, akik ezeket a termékeket (is) „fair trade” forrásból próbálják beszerezni.

Melyek a megbízható „fair trade” (méltányos kereskedelemről származó) termékek? Kik gyártják és forgalmazzák őket? Ennek megállapításában nagy segítségünkre lehetnek a különféle fenntarthatósági szabványok, amelyek értelmében egy termék (jelen esetben a póló) etikus gazdaságból származik, ha szabályozott munkaidőben készül, olyan munkahelyen, ahol érvényesülnek az emberi és szabadságjogok, továbbá ahol biztonságosak és higiénikusak a munkavégzés körülményei.

A Fair Wear Foundation által elismert és tanúsítvánnyal ellátott termékek ilyenek – bár nem feltétlenül készülnek BIO vagy ORGANIKUS alapanyagokból. Azonban, ha Global Organic Textile Standard (GOTS) tanúsítvánnyal ellátott terméket veszünk, akkor abban is biztosak lehetünk, hogy nem használnak az előállítás során az emberi szervezetre veszélyes mértékű kémiai hozzáadott anyagot, hogy a gyapotot ökológiai módon termesztették, és a termékek kereskedelme is ellenőrzött feltételek mellett történik. Fontos, hogy a teljes folyamat során figyelembe veszik az ökológiai szempontokat.

³² Global Fashion Agenda and The Boston Consulting Group, “Pulse of the Fashion Industry,” (2017): 11
<https://www.globalfashionagenda.com/publications-and-policy/pulse-of-the-industry/>

³³ Ez a szám egy pólónak a teljes vízigényére vonatkozik, a mosásának a vízigényét leszámítva. FULTON, J. ET AL California's Water Footprint.
<https://indicators.ucdavis.edu/water/files/California%20Water%20Footprint%202012%20Pacific%20Institute%20Fulton%20et%20al.pdf>

Gondoljunk csak az almára: attól, hogy a fán termő alma „bio”, még nem lesz az az almalé is, ha közben mesterséges tartósítószerrel kezelik, majd végül festékanyagokkal javítják fel. Hasonló logika szerint működik sok, ismert textilipari gyártó, aki a saját termékét „organikus pamutnak” nevezi. Csak akkor beszélhetünk ténylegesen fenntartható termékről, ha a teljes gyártás folyamat során és az ahhoz szükséges értéklánc felépítésekor is figyelembe vették a társadalmi és környezeti szempontokat. A termékek vonatkozásában akkor lehetünk biztosak ebben, ha egy olyan független harmadik fél tanúsítványa szerepel rajtuk, mint amilyen az ÖKO-TEX vagy a feljebb már említett GOTS.

Ha sikerül a pólókat a megfelelő forrásból beszerezni, a következő lépésként egy olyan szitanyomó stúdiót kell találnunk, amely szívesen dolgozik vízbázisú, műanyagmentes festékekkel. Szerencsére ma már egyre több ilyet találni a piacon. De ha igazán fenntartható megoldást keresünk, akkor nem kell megijedni attól sem, hogy a merchandising termékeinkhez pólót ne is adjunk, csak magát a nyomatot készítsük el olyan alapanyagra, amelyet a fesztiválozók maguk biztosítanak. Egy ilyen kampány arra alapoz, hogy a látogatók tulajdonképpen nem pólót akarnak vásárolni, hanem a mintát, amit szívesebben rakatnak rá egy egyedi, nekik kedves ruhadarabra, mint egy tömegtermékre. A helyszínen kialakított pólónyomdában részesévé válni a termék elkészítésének ráadásul mindenki számára örök élmény. Az így készült pólókból ugyan jóval kevesebbet lehet forgalmazni, de viselőjük számára az értékük is magasabb lesz, mint a kommersz változatnak. Az egyik legeredményesebb módja annak, hogyan lehet egy merchandising terméket vonzóvá tenni.

Ajánlások

- ✓ **Csak olyan jó minőségű, tartós használatra tervezett ajándéktárgyakat kínálj!** A kevésbé hasznos dísz tárgyak és a gyenge minőségű termékek hamar a szemétkosárba kerülnek, amit mindenképpen érdemes elkerülni.
- ✓ **A textilipari termékeknél mindig győződj meg arról, hogy fenntartható forrásból származik-e!** Ebben akkor lehetsz a legbiztosabb, ha egy független szervezet által kibocsátott fenntarthatósági szabványnak is megfelel a termék.
- ✓ **Törekezz másodlagos nyersanyagból készült termékeket forgalmazni!** Másodlagos nyersanyagként számít az újrahasznosított anyagokat is felhasználó nyersanyag. Textil- és papírtermékeknél a legkönnyebb ilyeneket találni.
- ✓ **Használj vízbázisú festékeket!** Ezzel ugyanis elkerülhető, hogy káros mikroműanyagok jussanak a természetbe.
- ✓ **A termékeket környezetbarát módon csomagold!** Kerüld az egyesével csomagolt ajándéktárgyakat! A legjobb, ha egyáltalán nem kell csomagolást használni. Ha mégis szükség van rá, lehetőség szerint használj papírt!
- ✓ **Használj FSC tanúsítvánnyal ellátott fa és papír alapanyagokat!** Ezek könnyen hozzáférhetők és széles körben elterjedtek. A független tanúsítvány a garancia rá, hogy fenntartható erdőgazdálkodásból származik a termék.
- ✓ **Igyekezz helyi beszállítókkal dolgozni!** Ha lehetséges, akkor olyanokkal, akik a termelés/előállítás során minél kiterjedtebb lokális értékláncot alkalmaznak, azaz nemcsak a késztermék előállítását, hanem az alapanyagok termesztését és feldolgozását is a közelben tartják.
- ✓ **Részesítsd előnyben a használati tárgyakat a dísz tárgyakkal szemben!** Ha mégis dísz tárgyakat tervezel, azok legyenek értékállóak! Így kisebb eséllyel válik belőlük hulladékká.

Jó gyakorlat

A Best Foot Forward által 2003-ban készített jelentés azt mutatta, hogy a **Radiohead** angol rockegyüttes turnéinak ökológiai lábnyomában a koncertekre való utazás szén-dioxid-kibocsátása játssza a legkomolyabb szerepet. A Radiohead erre reagálva fenntartható irányelveket fogalmazott meg, és felszólította a rajongóit, hogy autóikat osszák meg másokkal, vagy vegyék igénybe a közösségi közlekedést az eseményeikre való eljutáshoz.

Ezenkívül szigorú környezetvédelmi szabályokat vezettek be a turnén: nem isznak eldobható poharakból, hanem vizes palackokat használnak, és a buszaik bioüzemanyaggal közlekednek. Környezetbarát törekvéseik kiterjednek a kereskedelemre is. A zenekar fenntartható módon előállított hátizsákokat kínál, amelyek egyenként 40 műanyag palackból készülnek. Készítettek továbbá egy FSC tanúsítvánnyal ellátott puzzle-t is, amely főként újrahasznosított anyagokból készült, és vízbázisú tintákkal nyomtatták. A műanyagot nem tartalmazó csomagolása tovább csökkentette a játék környezeti lábnyomát.

Hasznos linkek

<https://tudatosvasarlo.hu/>

<https://www.zoldbolt.hu/magazin/43-hulladekmentes-ajandekotlet-mindenkinek>

<https://hvg.hu/cimke/z%C3%B6ld>

11. Óvd a talajt a szennyezésektől és rongálástól!

Mindannyian találkoztunk már olyan képpel, amelyen egy fesztivál utáni, szinte elsivatagosodott terület látszik ott, ahol korábban zöld felületek voltak. A környezetvédelem kapcsán nem a talaj védelme az első, amire az érintettek gondolnak, holott már egy egész kis eseményen is jelentkeznek az ezzel kapcsolatos problémák.

#1 Részésítsd előnyben a szilárd burkolatú rendezvényhelyszíneket!

Néhány tucat ember koncentrált jelenléte is kikoptathatja a fűvet, míg néhány száz vagy ezer látogató már biztosan előidézi a talajpusztulást, más néven talajdegradációt. A probléma elsősorban a színpadok előtti területen jelentkezik, de ugyanígy jellemző a vonulási útvonalakon, a büfék környezetében és a mosdók körül is. Az így kitaposott területen ráadásul száraz időben jelentős por is képződik, ami a levegőben kavargva – azon túl, hogy kellemetlen – az egészségre is ártalmas. A legegyszerűbben ezt úgy kerülhetjük el, ha a rendezvényünknek olyan helyszínt keresünk, amely eleve szilárd burkolatú. Bár romantikus elképzelés egy hatalmas mezőn vagy parkban tartani az eseményünket, adott esetben mégis jobb egy városi köztér, egy ipari terület vagy akár egy bezárt piac, ahol nagyjából minden le van kövezve.

Amennyiben mégis zöld felületű helyszínt akarunk igénybe venni, érdemes megfontolni, hogy mely területeken alkalmazzunk valamilyen talajtakarást. Ha olyan érzékeny területen tartjuk az eseményt, mint amilyen például egy nemzetközi mérkőzésekre is alkalmas stadion gyepszőnyege, akkor akár a teljes felületet is szükséges valami borítással ellátni. Ennek számtalan módja van, de egyik sem olcsó. A legelterjedtebb megoldás a kazettás dobogó, vagy a méhsejtszerű műanyag lemezek használata. Ezzel nemcsak a talajt védjük a kopástól, de a közönségünket is a portól. A főbb közlekedési útvonalak esetében megoldás lehet egy murvázott út kiépítése is – ezt azonban alaposan gondoljuk meg, mert egy új út létrehozása alapos beavatkozással jár a környezetbe, továbbá a murva a rendezvény után is ott marad, és rendszeres karbantartást igényel. Ezért csak ott célszerű alkalmazni, ahol tartósan szükség van rá, nem csak egyedi esetekben.

#2 Csökkentsd a munkagépek által okozott károkat!

A talajt azonban nem csak az elhaladó közönség lába tudja komolyan megrongálni. Sőt, míg a taposás leginkább felületi károkat okoz, addig a munkagépek és nehézgépjárművek kerekei mélységében is tönkreteszik az élővilágot. A legnagyobb problémák az esőzések után jelentkeznek – ilyenkor felpuhul a felület, és az abroncsok mély nyomvájúkat okoznak. Ezt a problémát többféleképpen lehet kezelni. Mindenekelőtt azt kell megvizsgálni, hogy van-e lehetőség a munka egy részét kézi erővel elvégezni, a károkat okozó gépek mellőzésével. Amennyiben nem lehet, akkor érdemes kijelölni azt a területet, ahol közlekedhetnek ezek a járművek, hogy csak akkora területen tegyünk tönkre a talajt, amennyin muszáj. Különös tekintettel kell lennünk arra a területre, ahol a gépek meg tudnak fordulni, mert a legnagyobb károk mindig ott keletkeznek. Ezt a területet is érdemes előre kijelölni. Jó szervezéssel el tudjuk érni, hogy a munkagépek ne az egész területen mozogjanak, hanem csak a legrövidebb útvonalat jelentő meghatározott pályán, és ezzel csökkentjük a rongálásban érintett területek nagyságát.

#3 Tömd be a talajfúrás után keletkező lyukakat!

A talajkárosításnak egy másik jellemző esete, amikor sátrak vagy más felépítmények rögzítéséhez mély lyukakat kell fúrni a földbe. Ez többnyire elkerülhetetlen megoldás, ahol arra érdemes figyelni, hogy a bontást mindig kövesse helyreállítás. Nem ritka, hogy a rendezvény végeztével az érintettek gyorsan távoznak a helyszínről, maguk után hagyva a gödröket. Ezért a legjobb, ha már a partnerekkel való szerződésben rögzítjük nemcsak azt, hogy az eredeti állapot visszaállítása a partner feladata, de azt is, hogy milyen retorziók érik, amennyiben ezt elmulasztja, vagy feleslegesen károsítja a környezetet.

#4 Ügyelj a folyékony szennyezőanyagok helyes kezelésére és a szivárgások elkerülésére!

A talaj rongálódása mellett a talajszennyezés elkerülése is fontos szempont. A szennyezés forrása lehet szennyvíz, kemikáliák vagy akár gázolaj is. Az utóbbi kettő esetében a szennyezések általában visszavezethetők a tárolás vagy a gépek karbantartásának hiányosságaira: gázolaj például csöpöghet a hibás gépekből vagy szivároghat a nem megfelelő tárolóedényből. A szennyvíz már bonyolultabb jelenség: sokszor a vendéglátás (és ezen belül is az étkeztető helyek) alkalmazottai járnak el helytelenül és felelőtlenül, amikor például egy sütőrács vegyszeres lemosását a sátrak mögötti gyepen végzik. A legjobb, ha az ilyen jellegű tevékenységet szigorúan megtiltjuk a szerződésben, és komoly

jogkövetkezményeket helyezünk kilátásba a szerződészegés esetére. A nem megfelelő gyakorisággal ürített mobil WC-k és szennyvíztartályok túlcordulása is könnyen elkerülhető gondos tervezéssel – például egy szippantó vállalkozó ügyeletbe állításával. Szükség lehet egy szennyvízelvezetési terv készítésére is, amelyben pontosítjuk, hogy hol keletkezhet szennyvíz, és azt hogyan fogjuk bevezetni a csatornába, vagy egy erre specializálódott vállalkozóval elszállíttatni úgy, hogy még véletlenül se jusson belőle a talajba. Hasonlóképpen kell eljárni a használt sütőolaj esetében. Noha a vonatkozó jogszabályok egyértelműsítik, hogy veszélyes hulladékról van szó, amelynek a kezelésére speciális jogosítványokkal ellátott vállalkozót kell felkérnünk, mégis előfordul, hogy a vendéglátóhelyről a talajra (vagy egy közeli csatornanyílásba) jut kisebb-nagyobb mennyiség. Ez a gondatlanság komoly környezetszennyezést okoz, és egyben szabálytalan.

#5 Biztosíts elegendő számú hamutartót!

A talajszennyezésnek egy másik jellemző esete az elszórt cigarettacsikk. Nemcsak azért, mert nagyon nehéz feltakarítani – hiszen kicsi, sok van belőle, és mélyen megbújik a fűben –, hanem azért is, mert egy-egy csikkben az amúgy természetes dohány mellett több mint 4000 különböző kemikália található³⁴, a füstszűrő pedig műanyagból van, azaz egyhamar nem fog lebomlani. Az ilyen típusú szennyezéssel szemben a legjobb védekezési módszer a sok-sok csikkgyűjtő vagy hamutartó kihelyezése. De adhatunk a vendégeinknek mobil hamutartót is. Ezek általában igen népszerűek, ráadásul ajándéktárgynak sem utolsók. A talaj védelme szempontjából igen fontos beavatkozás a komplett takarítás és a rehabilitáció. Az eseményeknek helyszínt biztosító partnerek általában ki is kötik, hogy ugyanolyan állapotban akarják visszakapni a területet, ahogy azt átadták. Ennek érdekében először teljes körűen el kell távolítani minden hulladékot – beleértve az ezernyi csikket is. A következő lépés a zöld felületek rekultivációja. Ilyenkor lehet pótolni a gyepet, rendbe hozni a virágágyásokat, betömni az esetleg megmaradt lyukakat. Fontos, hogy ezeket a feladatokat szakemberre bizzuk! A rossz időszakban vagy szakszerűtlenül végrehajtott kertészeti munkák sosem vezetnek a várt eredményre.

³⁴ KURNUS, H. – MOHAJERANIS, A. (2020): The toxicity and valorization options for cigarette butts. *Waste Management* Vol. 104. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2020.01.011>

Ajánlások

- ✓ **Részesítsd előnyben a szilárd burkolatú felületeket a rendezvény helyszínének kiválasztásakor!** Ilyen például egy betonozott vagy térköves terület.
- ✓ **Ahol lehet, alkalmazz vizes tartályokat a rögzítésre!** Ezzel elkerülhető a talaj fúrása és az ezzel járó esetleges rongálás.
- ✓ **Minden érintett felé kommunikáld, hogy felelősséggel tartozik az általa használt terület épségéért!** Szigorúan szankcionáld azokat, akik ezt nem veszik figyelembe! Készíts könnyen elérhető leírást vagy más tájékoztató dokumentumot, ami felhívja erre a figyelmet!
- ✓ **Kerüld a nehezen takarítható anyagok (például glitter) használatát!**
- ✓ **Gondoskodj elég időről és személyzetről, hogy a csikkeket egyenként összeszedhessék az esemény után!** Adj mobil zsebhamutartót a látogatóknak, hogy minél kevesebb csikk kerüljön a földre!
- ✓ **Konzultálj kertészeti szakemberrel a terület helyreállításának legjobb módjáról!** Várd meg a megfelelő időszakot a munkákra! Komposztáld a nyesedéket!
- ✓ **Készíts tervet a szennyvíz kezelésre!** Szervezz folyamatos műszaki ügyeletet, hogy azonnal be lehessen avatkozni, ha szivárgás lépne fel! Gondoskodj a szaniterek rendszeres tisztításáról és szippantásáról! Legyen szigorúan tilos a partnereknek a szennyvíz talajba juttatása!

Jó gyakorlat

A **Leave No Trace for Outdoor Ethics** egy szervezet, amely a kutatás alapú megoldások terjesztésére összpontosít a természeti világ védelme érdekében. A Leave No Trace (Ne hagyj nyomot!) hét fő alapelv köré szervezi a tevékenységét, amelyek a következők: az előkészítés, a tartós felületeken való közlekedés, a hulladék megfelelő ártalmatlanítása, a terület eredeti állapotának megőrzése, a tábortüzek kockázatának minimalizálása, az élővilág tiszteletben tartása, a látogatókra fordított figyelem. Ezek az elvek minden szabadtéri környezetben könnyen alkalmazhatók, vagyis egyfajta keretrendszert alkotnak, hogy a fesztivál kevésbé legyen káros a helyszín ökoszisztémájára.

A szervezet erőforrásokat biztosít arra vonatkozóan, hogyan lehet megfelelő módon elhelyezni szalmát a természetes élőhelyeken, hogyan lehet megakadályozni a vízszennyezést, és hogyan lehet minimalizálni a talajeróziót az erősen frekvenciált területeken. A Leave No Trace nemcsak a fesztiválszervezőket szólítja meg, hanem a közönséget is. A számukra tervezett kommunikáció felvázolja azokat a főbb, etikai szempontokat, amelyekre figyelni kell, amikor valaki szabadtéri fesztiválon vesz részt.

Hasznos linkek

<https://www.agreenerfestival.com/wp-content/uploads/ClaireOnBigButts.pdf>

<https://www.agreenerfestival.com/land-damage/>

<https://Int.org/wp-content/uploads/2020/11/Leave-No-Trace-Basics-English-Doc.pdf>

<https://Int.org/how-to-festival-leave-no-trace-style/>

<https://Int.org/why/problems-we-solve/>

<https://Int.org/why/7-principles/>

TÁRSADALMI FENNTARTHATÓSÁG

12. Ismerd meg a helyi jellegzetességeket, építs ki aktív kommunikációt a helyi közösséggel!

A fesztivál fenntarthatóságát alapvetően meghatározza a „helyi” gondolathoz való viszonya, az, hogy milyen kapcsolatba kerül a helyivel. Egyáltalán nem mindegy, hogy a hely szerves részévé válik-e a fesztivál, vagy egyszerűen pusztán helyszíneként funkcionál teljes elszigeteltségben – ennek köszönhetően jóval szegényebben is.

A helyi gondolat több mindent magába foglal: a helyi értékeket, a helyi kultúrát, kulturális örökséget, gasztronómiát. De ugyanígy jelenti magát az embert is, aki ott él, dolgozik: a helyi lakosokat, akik a fesztivál majdani látogatói lesznek, akik eltűrik a fesztivállal együtt járó megnövekedett környezeti terhelést, akik a fesztivál megvalósításában részt vesznek, akik megmutatják saját hagyományaikat, mindennapi kultúrájukat, és azok is, akik termelőként helyi termékeket állítanak elő, szolgáltatásokat nyújtanak.

Maga a hely így nemcsak üres helyszínét adja a fesztiválnak, hanem a miliójét is meghatározza. Hiszen a hely és a fesztivál kölcsönösen hatnak egymásra, formálják egymást. A helyiek (a gondolat, a kultúra, az ember) és a fesztivállátogatók, szervezők így interakcióba lépnek egymással.

#1 Vond be a helyieket a fesztivál szervezésébe!³⁵

A helyiek bevonása a fesztivál előkészítésébe, szervezésébe több szempontból is hasznos. Bevonásukkal lehet a legegyszerűbben látogatókat szerezni egy eseményre. Egyáltalán nem elhanyagolható továbbá az a helyismeret, amivel a helyi lakosok rendelkeznek; ez a szervezés, a lebonyolítás során elengedhetetlen, igencsak megkönnyíti a munkát – sőt: bizonyos esetekben akár életmentő is lehet!

³⁵ HUNYADI, ZS. – INKEI, P. – SZABÓ, J. Z. (2006): Fesztivál-világ. NKA kutatások 3. Kelet-Közép-Európai Kulturális Obszervatórium Alapítvány. <http://www.budobs.org/pdf/Fesztival-Vilag.pdf>, Letöltve: 2020. 08. 26.

A helyi közösségek számára egy fesztivál meghatározó lehet, hiszen erősíti a közösség identitástudatát, településére való büszkeségét, kötődését. Lelkesedéssel tölti el és mozgósítja őket, lehetőséget biztosítva a közösségi élményre, aktivitásra. Ezáltal az önkifejezés egy módja valósulhat meg, ami erősíti a résztvevők önbecsülését is. Emellett egy rendezvény munkát ad, lehetőségeket teremt a helyiek számára. A helyi termelőknek értékesítési lehetőséget biztosít a fesztivál amellet, hogy ez egyben a lehető legzöldebb megoldás is, hiszen a rövid szállítási távolság miatt a környezet terhelése is minimális.

#2 Vedd figyelembe a rendezvényed helyi lakosságra gyakorolt hatását!

A helyi közösségek támogathatják a fesztivál megrendezését a kultúrájuk közvetítésével, a fesztiválbarát környezet megteremtésével. Ugyanakkor egy rendezvény jelentős környezeti terhelést jelenthet, a helyi lakosságra nézve is. A tervek során figyelembe kell venni a helyi lakosságra gyakorolt hatást, ami zaj-, fény-, környezeti-, infrastrukturális terhelést jelent. Mindezt elviselhetővé kell tenni a lakosság számára.

#3 Térképezd fel a fesztiválnak otthont adó helyszínt és települést!

Először itt is szövetségeseket kell keresned, akik a későbbiek során a partnereid és támogatóid lehetnek. Fel kell mérni a hely kulturális, szellemi örökségét, hagyományait, amelyekre építhetsz, amelyekhez kapcsolódhatsz – ezáltal egyfajta szellemi kötődést alakíthatsz ki, és beágyazhatod a fesztiválot a helyi közösség szövetébe. Tükrözd a hely szellemiségét – legyen szó gasztronómiáról vagy éppen ajándéktárgyárusokról! Szervezz vagy népszerűsíts olyan programokat, amelyek közelebb viszik a látogatókat a hely természeti, kulturális értékeihez!

#4 Adj vissza valamit annak a közösségnek, amely vendégül látja az eseményt!

Népszerűsítsd, növeld vonzerejét, újíts fel leromlott állapotban levő épületet, vagy támogass egy helyi kezdeményezést!

Ajánlások

✓ EGYÜTTMŰKÖDÉS – Építs kapcsolatokat!

- Működj együtt a helyi önkormányzattal, a helyi civil szervezetekkel a szervezés, tervezés első pillanatától kezdve, hogy a helyiek a magukénak érezzék a fesztivált!
- Térképezd fel azokat a helyi civil és egyéb szerveződéseket, amelyek a partnereid lehetnek! Építs ki velük együttműködésre irányuló kapcsolatokat!
- Hallgasd meg az önkormányzat, a helyi csoportok véleményét, és utána vedd is figyelembe azt! Légy tekintettel a helyiek igényeire, érdekeire, szempontjaira és tűrőképességére!
- Toborozz helyi önkénteseket!
- Működj együtt olyan helyi turisztikai szervezetekkel, amelyek fenntartható turisztikai terméket, szolgáltatást ajánlanak a turistáknak, utazóknak!
- Hívj meg a fesztiválra helyi zöld csoportokat! Tedd lehetővé számukra azt, hogy programokat szervezzenek, szemléletformáló tevékenységet folytassanak, adományokat gyűjtsenek jó környezetvédelmi, társadalmi ügyekre!
- A helyi lakosoknak, csoportoknak biztosíts kedvezményes belépőjegyet!
- Építs a helyiek helyismeretére, szerezz tőlük információt! Ők ismerik legjobban a helyi viszonyokat, a szolgáltatókat, nekik van kapcsolatrendszerük – kérd a segítségüket!

✓ HELYI MUNKAERŐ, SZOLGÁLTATÓ – Alkalmazd a helyit!

- Alkalmazd helyi munkaerőt, amennyiben ez lehetséges! Lehetőség szerint egész évre szóló munkát biztosíts számukra!
- Alkalmazd helyi szolgáltatókat, amennyiben ez lehetséges! Népszerűsíts fenntartható módon működő, gazdálkodó termelőket!

✓ HELYI MILIŐ – A fesztiváloban jelenjen meg a hely szelleme!

- Az árusok a helyi jellegzetességeket, ételspecialitásokat (is) árulják!
- A rendezvény, amennyiben ezt a rendezvény jellege, gondolatisága engedi, tükrözze a hely szellemét, utaljon a helyre magára! (pl. tükrözze a „veszprémiséget”, a balatoni, Balaton-felvidéki jelleget stb.)

✓ **TÁMOGATÁS – Állj jó ügyek mellé helyben!**

- Támogass helyi jó ügyeket! Nyerjen a helyi közösség a fesztivállal!
- Támogass, vagy csak vegyél részt, képviseltesd magad helyi környezetvédelmi témájú rendezvényeken! (Madarak és Fák Napja, Föld Napja, Autómentes Nap, egyéb tematikus fesztivál)

✓ **HELYI KULTÚRA, TERMÉSZETI ÉS ÉPÍTETT KÖRNYEZET Kutasd, védj és mutasd be!**

- Térképezd fel a helyi kulturális örökséget, hagyományokat!
- Mutasd be a helyi kulturális örökséget!
- Népszerűsíts helyi látnivalókat, eseményeket, programokat! Működj együtt olyan turisztikai partnerekkel, akik segítik a látogatókat ebben!
- Ha lehetséges, szervezz programokat helyi látnivalók, nevezetességek megtekintésére – akár napközben, amikor nincsenek a fesztiválon programok!
- Ha lehet, szervezz a helyi kultúrát, művészetet, gasztronómiát bemutató programokat – a helyi szakemberek, művészek segítségével!
- Adj lehetőséget a helyi kulturális/művészeti csoportoknak, művészeknek a bemutatkozásra!³⁶

³⁶ Green Festivals (2020): Community. <https://greenfestivals.ca/greening/community/>, Letöltve: 2020. 09. 01.
Green Festivals, (2020): Magyar Fesztivál Regisztrációs és Minősítési Program, 2020 Magyar Fesztivál Regisztrációs és Minősítési Program (2020): Minősítés. <http://www.fesztivalregisztracio.hu/index.php?modul=cms&page=minosites> Letöltve: 2020. 08. 27.

Jó gyakorlat

2000 óta a **Glastonbury Fesztivál (UK)** több mint 1 millió fonttal támogatott helyi jó ügyeket és jótékonyági kezdeményezéseket. Felépítettek Piltonban egy új klubot (Pilton Dolgozó Férfiak Klubja). Egy olyan házprojektet támogattak, amely megfizethető bérleti díjakat biztosít a faluban lakók leszármazottai számára, emellett számos régi épületet újjávarázsoltak. Felújították a piltoni Glastonbury apátság Tythe istállóját, a gyermekeknek a játszóteret. Újjáépítették a Pilton játéktér területén az eredeti pavilont, valamint futballpályát, tenispályákat építettek a helyszínen. Újraöntötték a Pilton plébániatemplom megsérült középkori harangjait, megjavították a fűtési rendszerét. A metodista kápolna tetőszerkezetét rendbe hozták. A helyi könyvtárat is támogatták: a Glastonbury könyvtár állományát, felszereltségét javították. A fentiek mellett a fesztiválhoz köthető a Pilton Barn Trust megalapítása is.

A fesztivál, a kezdete óta, lehetőség szerint helyi szolgáltatókat vesz igénybe. A helyi lakosok számára kereskedelmi lehetőségeket teremt. A helyi szállások, éttermek, pubok, garázsok, üzletek forgalma nagymértékben megnő a fesztivál ideje alatt. A falut, Piltont egész évben tisztán tartják: Michael Eavis, a fesztivál alapítója egész évben alkalmaz olyan munkatársakat, akik gondoskodnak a szemét összeszedéséről, a graffitik eltávolításáról, az árkok megtisztításáról. A fesztivál jövedelmei biztosítják a Glastonbury apátságában megrendezett zenei hétvégének az anyagi háttérét (Musical Extravaganza), amely megrendezésének első éve, 1996 óta minden évben sokakat a térségbe vonz. A fentiek mellett nem elhanyagolható a sajtóérdeklődés, ami a fesztivált kíséri. Többek között ennek is köszönhetően került fel Glastonbury a fesztiválok nemzetközi térképére.³⁷

A **nagykanizsai Dödölle fesztivál** a hagyományos, burgonyából készült étel, a dödölle köré szervezett gasztronómiai esemény. A fesztivál keretében főzőversenyt tartanak, ahol helyi – kollégákból, barátokból, különféle szervezetek, egyesületek tagjaiból verbuválódott – csapatok mérik össze

³⁷ Glastonbury Festival (2020): Local Benefits. <https://www.glastonburyfestivals.co.uk/worthy-causes/local-benefits/>, Letöltve: 2020. 09. 03.

dődöllekészítési tudományukat. A helyi hagyományőrző, kulturális művészeti csoportok is fellépnek és bemutatkoznak.³⁸ Az ugyancsak nagykanizsai Sárkányhajó Fesztivál szintén bevonja a helyieket: a sárkányhajó versenyre cégek, kollegiális vagy baráti társaságok, intézmények, iskolai csapatok jelentkezhetnek, ők alkotják a legénységet, ami egyfajta csapatépítő hatással is bír.³⁹

³⁸ Kanizsai Bor- és Dődölle Fesztivál (2019): <http://kanizsafest.hu/dodolle.html>, Letöltve: 2021. 01. 14.

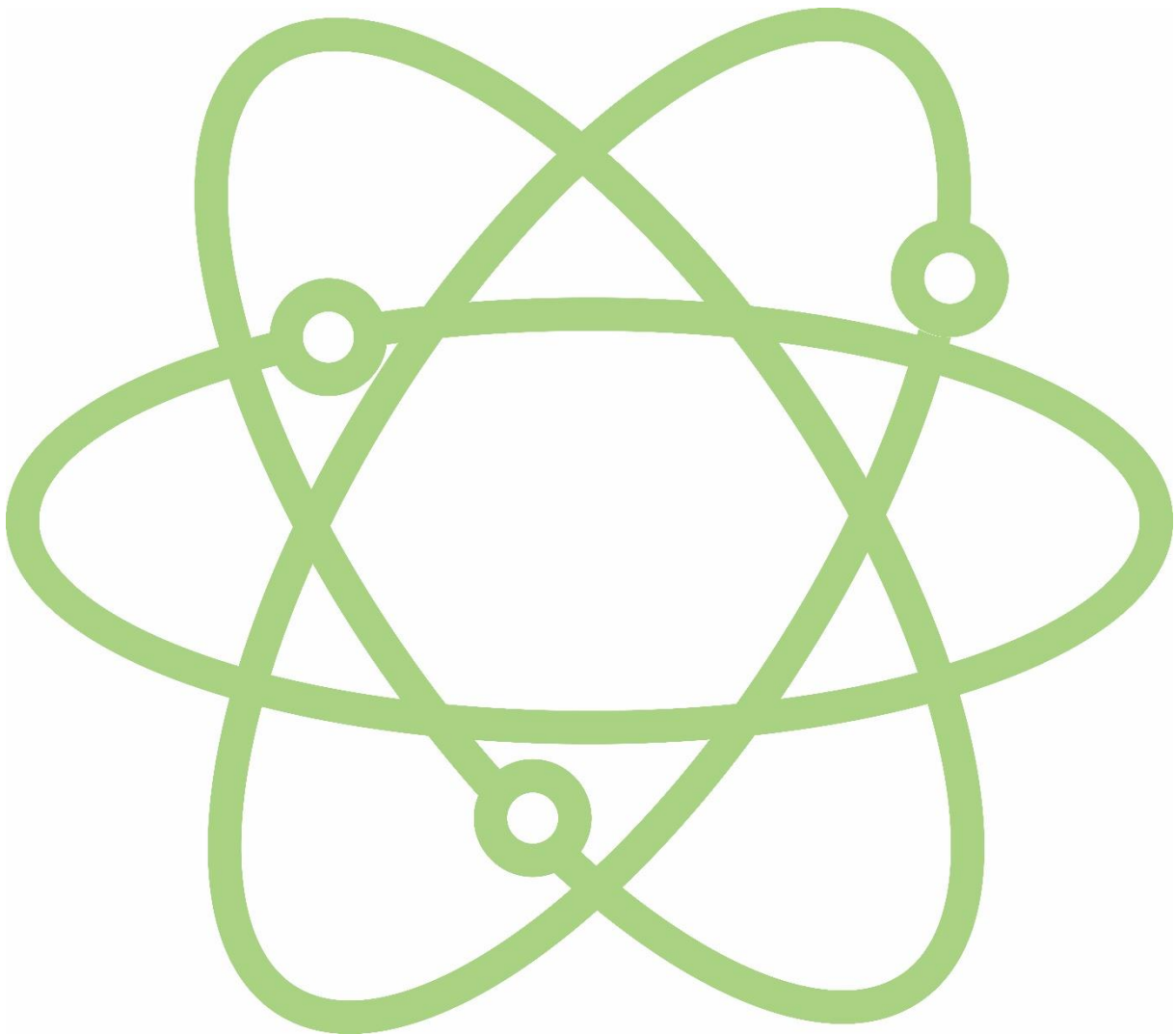
³⁹ Kanizsainfo: <http://kanizsainfo.hu/nagykanizsai-sarkanyhajó-fesztival-junius-7-8/>, Letöltve: 2021. 01. 18.

Hasznos linkek

http://www.urb.bme.hu/danurb2019/01_strategy/Booklets.pdf

<https://cgdresources.mmgolutions.net/Resources/Website/SiteDocuments/doc85454.pdf>

13. Biztosíts képzést és korrekt feltételeket a munkavállalóidnak, alkalmazd önkénteseket!

A fesztiválok szervezéséért felelős munkatársak munkavégzése éves szinten nem egyenletes, a fesztivál időszakában sokkal nagyobb a fizikai és szellemi terhelés, aminek eredményeként a munkatársak is stresszesebbek, feszültebbek. Ugyanakkor fontos, hogy a munkavállalók is magukénak érezzék a rendezvényt, erősen kötődjenek hozzá, megbecsültnek érezzék magukat.

#1 Értékelj munkavállalódat és tedd őket motiválttá!

A megbecsülés egyik legkézenfekvőbb módja a munka jellegével és mennyiségével összhangban álló, annak megfelelő mértékű fizetés. Gyakori probléma, hogy a rendezvényen ledolgozandó órák számát rosszul becsülik meg a szervezők. A kisebb óraszámra optimalizált juttatások a valóságban magasabb óraszám mellett néha már méltatlanná válnak. Ezt órabéres rendszerrel lehet jól kiküszöbölni, illetve fontos, hogy a várható terheléssel kapcsolatban a szervező-munkáltató mind önmagával, mind a munkavállalókkal szemben őszinte legyen!

További nehézség lehet, hogy egy rendezvényen a munkakörülmények sokszor lényegesen rosszabbak, mint egy állandó infrastruktúrával rendelkező helyszínen. Eshet az eső akár napokon át, lehet 40 fok feletti meleg, hó és fagy is. Sokszor nehéz körülmények között kell teljesíteni, akár egy műszaknál többet is. Ilyenkor fontos, hogy gondoskodjunk a munkavállaló minőségi étkeztetéséről, a kényelmes munkaruháról vagy egy olyan helyiségről, ahol kicsit ki tud kapcsolódni, ha van egy rövid szünet.

Elengedhetetlen, hogy a munkavédelem szabályainak megfelelően foglalkoztassuk a munkatársakat – a munkavédelmi foglalkoztatás-felügyelet ellenőrei gyakori vendégek a rendezvényeken. Ők fogják ellenőrizni a szükséges munkavédelmi felszerelések meglétét, a munka jellegének megfelelő biztonsági ruházatot (pl. zárt cipő, kesztyű, fejevédő...). Szintén ők ellenőrzik, hogy a dolgozók megkapták-e a tűz- és munkavédelmi oktatást, hogy ki vannak-e képezve a veszélyhelyzetekben való intézkedésekre, el tudnak-e oltani egy kisebb tüzet. Ezt a típusú oktatást szakemberre kell bízni. Emellett mi magunk szervezhetünk olyan kisebb, belső képzéseket, amelyek segítik a munkavállalókat, hogy komfortosabban végezhessék a munkájukat:

- A közönségszolgálati munkatársakat nemcsak felkészíthetjük a legfurcsább kérdések, igények megválaszolására, de olyan kommunikációs minitréninget is tarthatunk nekik, amely segíti őket speciális igényű társadalmi csoportokkal való kommunikációban.
- A takarítókat egy rövid tréningen ismertethetjük meg azzal, hogy melyik hulladéktípust hogyan és melyik kukában gyűjtjük, továbbá azzal, hogy a rendezvény után mi lesz az adott hulladékkal. Ha jobban ismeri a másodlagos nyersanyagok utóéletét, a hulladék szelektív gyűjtésben is motiváltabb lesz.
- A technikai területen dolgozó munkatársak mindig szívesen ismerkednek meg új, innovatív eszközökkel, főleg, ha az adott eszköz ténylegesen növeli a munkájuk értékét.

#2 Alkalmazz önkénteseket, hogy könnyíts a munkavállalóid terhelésén!

Ehhez először meg kell határozni azokat a feladatokat, amelyekre önkéntest szeretnénk alkalmazni. A feladatok alapján kell kijelölni az egyes munkaköröket és meghatározni az ahhoz szükséges kompetenciákat, készségeket, tapasztalati elvárásokat, személyiségjegyeket. Az önkéntesek általában az alábbi **feladatok**ba vonhatók be:

- a rendezvény tervezése (pl. helyszín berendezése),
- promóció és marketing,
- regisztráció, résztvevők bejelentkezése,
- tájékoztatás, információszolgáltatás,
- étel-ital szervírozása,
- meghívott vendégek kísérése,
- a rendezvény utáni takarítás, rendrakás.

A feladattípusok pozíciókhoz, szakterületekhez rendelhetők az elvárt kompetenciák, végzettség vagy nyelvtudás alapján. Lehetséges önkéntes **pozíciók, szakterületek**:

- takarítás,
- tömeg mozgatása / látogatómenedzsment,
- vendégek / partnerek kiszolgálása (Customer service),
- logisztika,
- marketing, értékesítés,

- jegykezelés.

#3 Készíts munkaköri leírást az önkénteseknek!

A kijelölt önkéntes pozíciókra munkaköri leírást kell készíteni, amely az alábbiakat mindenképp tartalmazza:

- a pozíció neve és célja,
- a feladatok és elvárt tevékenységek részletes leírása,
- az önkéntesért felelős személy megnevezése (akihez fordulhat, illetve aki felé beszámolási kötelezettsége van),
- munkavégzés helyszíne és az önkéntesség ideje (napi munkavégzés ideje, napi szabadidő-beosztás, tervezett szünetek),
- hogyan illeszkedik a szervezetbe az önkéntes feladata,
- elvárt viselkedés és öltözet (ha van ilyen),
- elvárt készségek és képességek.

Általában elvárás, hogy az önkéntes munkatárs jó kommunikációs készséggel rendelkezzen, kritikus gondolkodású, együttműködő, csapatjátékos és empátikus legyen. Fontos, hogy jó példát mutasson a fesztivál résztvevőinek is (pl. szelektív szemétkelés)!

#4 Toborozz önkénteseket!

Az önkéntesek toborzásához használd a meglévő kommunikációs csatornáidat! Tegyé ki felhívást a közösségimédia-oldaladra! Ha rendelkezel saját hírlevéllel, levelezőlistával vagy korábbi önkéntes adatbázissal, akkor ott terjeszd a lehetőséget! Ugyanakkor fontos, hogy mindezt csak a hatályos adatvédelmi szabályozásokat (GDPR) betartva tedd!

De felhasználhatók a személyes kapcsolatháló is, ismerősök, barátok köre. Kérdezz meg más szervezeteket, partnereket! Továbbá más fórumokat (médiacsatornákat), a rendezvény témájához kapcsolódó oldalakat is használhatunk a felhívásra, hirdetésre.

#5 Válaszd ki a megfelelő önkénteseket!

Minden esetben add meg az önkéntesekért felelős kollégának a hivatalos elérhetőségeit, hogy a potenciális érdeklődők, jelentkezők eljussanak a rendezvényedhez. Érdemes kialakítani egy jelentkezési felületet vagy rövid formanyomtatványt, amelyben röviden bemutatkozik a jelentkező, motivációját leírja, továbbá a munkához szükséges készségeket, korábbi tapasztalatokat megadja.

A jelentkezések beérkezése után következik a kiválasztás folyamata. Sok jelentkező esetén érdemes előszelektálni és kizárni azokat, akik valamilyen szempontból nem felelnek meg a feladatnak. Ezután kerül sor a jelentkezőkkel való személyes találkozásra. Ennek leggyakoribb formája egy személyes vagy online interjú (felvételi beszélgetés), de fontos, hogy ne legyen túlságosan formális, hiszen az önkéntes a munkáját és a szabadidejét kínálja fel, nem fizetett munkaerő felvételéről van szó! Hagyj időt neki a bemutatkozásra, és hogy elmondja, miért szeretne önkéntesként dolgozni, mi a motivációja, és milyen időkeretben lehet vele számolni! A motivációja sokféle lehet: a rendezvény célja/témája miatt, új élményeket keres, új készségeket szeretne kipróbálni vagy másfajta tapasztalatot szerezni, esetleg „valami jócselekedet vezérli”, vagy pusztán emberekkel találkozni, kapcsolati hálót építeni stb. Érdemes megkérdezni a korábbi gyakorlatát, esetleges referenciákat. Az interjú/beszélgetés során bizonyosságot kell kapnod arról, hogy a jelentkező érti az önkéntes feladatot, a munkakört és annak velejáróit. Lényeges továbbá, hogy a jelentkező kérdéseire és azok megválaszolására is szánj időt!

A megfelelő önkéntes kiválasztása után a következő lépés a munka részleteinek (kezdési dátum, napi feladatvégzés, munkavégzés helye stb.) a megbeszélése a választott személlyel.

#6 Tedd vonzóvá az önkénteskedést!

Mivel az önkénteskedés nem jár anyagi juttatással, érdemes számolni olyan ösztönzőkkel, amelyek vonzóvá teszik ezt a fajta munkát. Ilyen, jól bevált ösztönző lehet:

- ingyenes belépés a rendezvényre,
- „betekintés a kulisszák mögé”, ún. backstage bérlet,
- kedvezmény meghatározott termékekre vagy szolgáltatásra,
- tapasztalatszerzés, referencia vagy ajánlólevél (a következő álláskereséshez).

Olyan ösztönzőben érdemes gondolkodni, amelynek az értéke legalább akkora vagy még nagyobb az önkéntes számára, mint az általa befektetett idő. Nagyon fontos, hogy a munkafeltételek is vonzóak legyenek (pl. ne legyen túlságosan fárasztó, kezelhető legyen a napi munkavégzés ideje).

#7 Jelöld ki az önkéntesekért felelős munkatársat!

Jelöld ki egy munkatársat a főállású munkavállalók közül, aki az önkéntesekért lesz felelős, akihez fordulhatnak tanácsért, probléma esetén, akit bármikor elérnek a rendezvény szervezése és lebonyolítása során. Az önkéntesek vezetőjének kell ellenőrizni továbbá az önkéntesek munkavégzését, illetve biztosítani a munkavégzés megfelelő feltételeit.

#8 Biztosíts megfelelő képzést, tréninget az önkénteseknek!

A feladatok hatékony elvégzéséhez megfelelő információval, ismerettel, esetleg tudással kell ellátni az önkénteseket. A tréninget, képzést célszerű a szervezet bemutatásával kezdeni, mivel a jelentkezők a rendezvényszervező céget, szervezetet képviselik az esemény ideje alatt. Ezenkívül az elvégzendő tevékenység, feladatok pontos ismertetése, valamint a csapat bemutatása – amelynek részeként fog dolgozni az önkéntes – is része a tréningnek.

Szakképzettséget nem igénylő feladatok – például jegyszedés, jegyellenőrzés, helyszíni eligazítás – mellett olyan tevékenységeket is végeznek önkéntesek, amelyek speciális tudást vagy készséget igényelnek. Ilyen tevékenység esetén a szervező eleve a szükséges tudással, készséggel felvértezett jelentkezőket keresi, vagy maga biztosítja a megfelelő képzést. Ez utóbbi esetben a tevékenység jellegétől függ, hogy az önkéntes munkavégzés helyszínén, a tevékenység közben tanul be az önkéntes, vagy előzetes képzésben részesül.

#9 Szervezz csapatépítőt vagy orientációs programot a munkatársaknak és az önkénteseknek!

A bemutatkozó programot használd fel arra, hogy megismerjék egymást a rendezvényen dolgozó önkéntesek és lehetőség szerint azok az alkalmazottak is, akikkel kapcsolatba kerülhetnek, vagy akikhez segítségért fordulhatnak. Itt újra el lehet mondani a rendezvény célját, az önkéntes feladatokat, a lehetséges kockázatokat, amire figyelni kell.

#10 Nevezd meg a belső kommunikáció, kapcsolattartás formáját!

Az önkéntesek közötti hatékony és gyors kommunikáció alapja a megfelelő csatorna elérése (Facebook Messenger, WhatsApp group chat, e-mail lista egyaránt jó megoldás lehet).

#11 Legyen „B” terved, ha az önkéntes nem jelenik meg!

Gondolni kell arra az esetre is, ha nem jelenik meg a kiválasztott önkéntes. Ha több jelentkeződ volt, akkor válassz közülük tartalékot, akihez ilyen esetben fordulhatsz, vagy alkalmazz inkább több főt, hogy ne okozzon fennakadást, ha valaki kiesik közülük!

#12 Köszönd meg a munkavállalóknak és az önkénteseknek a munkájukat, és tartsd velük a kapcsolatot!

Értékeld a munkájukat, mutasd be a rendezvény sikerét, illetve hogy ők ehhez hogyan járultak hozzá! Visszajelzést is lehet tőlük kérni a rendezvényről: mi az ő benyomásuk, érezteltek-e valamilyen problémát stb. Munkájukat megköszönheted levélben, referencia adásával vagy bármilyen, a rendezvényhez kapcsolódó ajándékkal, emlékekkel.

Érdemes a bevált önkéntesekkel fenntartani a kapcsolatot, és jelezni, hogy jövőre is örömmel dolgozol velük a rendezvény lebonyolításában. Az is előfordulhat, hogy kapacitásbővítés vagy megüresedés miatt az önkéntes munkatársad később a munkavállalód lesz.

Jó gyakorlat

Önkéntesek képzése hazai fesztiválokön: betanításuk, képzésük feladattól függően alakul. Az egyszerűbb munkák esetén (például szemétszedés) nem jellemző a képzés, a rendezvény helyszínén történik eligazítás, ahol az önkéntesek a csoportvezetővel találkoznak, aki elmondja a feladatokat, biztosítja az eszközöket.

A komolyabb vagy előkészítést igénylő feladat esetén képzést is tartanak. A **Fesztivál Önkéntes Központ** például egy 2x6 órás képzéssel készíti fel a jelentkezőket az egyszerűbb elsősegélynyújtási feladatokra a Safety First képzés keretében a **Balaton Sound** fesztiválon, amire a rendezvény előtti napokon kerül sor. A központ vezetőjének elmondása szerint az ismeretek egy részét e-learning platformon is el lehetne sajátítani, így a jövőben elképzelhető, hogy elmozdulnak ebbe az irányba.

Az önkéntesek tevékenységét mentorok segítik, az ő számukra saját képzést dolgozott ki a Fesztivál Önkéntes Központ. Átlagosan 40-50 önkéntes mentoruk van, akik 4-5 napos, tábor jellegű tréningen vesznek részt, ami egyfajta fesztiválszimuláció is. Mivel ők vannak a frontvonalban a rendezvény alatt, igyekeznek őket felkészíteni az ott potenciálisan előforduló eseményekre, helyzetekre. Ez a képzés jelen pillanatban csak a magyarul beszélő önkéntes mentorok számára elérhető. (A Fesztivál Önkéntes Központ a két legnagyobb hazai zenei fesztiválra közvetít nemzetközi önkénteseket, a Balaton Soundon nagyjából 10, a Szigeten 250-300 külföldi önkéntes tevékenykedik.)

A **Sziget Fesztiválon** a képzett mentorok adják át az általános, egyszerűbb tevékenységhez szükséges információkat a hozzájuk tartozó önkénteseknek, ez inkább betanításnak tekinthető. Szakmai képzéseket is kínálnak, elsősorban a programszervezés és a médiához kapcsolódó tevékenységek területén. Ennek a potenciális önkénteseknél is van hozadéka, hiszen sokan a fesztiválon való tevékenységüket a "karriercélok" megvalósításához vezető út egy állomásaként is szeretnék definiálni.

Hasznos linkek

Munkavédelem Foglalkoztatás-felügyelet: http://www.ommf.gov.hu/index.php?akt_menu=228

Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség: <https://osha.europa.eu/hu/about-eu-osha/national-focal-points/hungary>

Veszprém-Balaton 2023 önkéntes program:

<https://veszprembalaton2023.hu/hu/volunteer>

<https://fesztivalonkentes.hu/>

<https://www.latitudefestival.com/information-category/volunteer>

<https://www.readingfestival.com/information-category/volunteer>

14. Biztosíts ivóvizet a dolgozóidnak és a látogatóidnak!

A víz az élet alapja a Föld nevű bolygón, és ez a bolygónk által befogadott fesztiválok esetében sincs másként. Olyan természeti kincs, amelynek a tisztasága és védelme létfontosságú. A víz a fesztiválokon biztosítja a látogatók, ott dolgozók hidratáltságát, valamint a tisztaság biztosítása is elképzelhetetlen nélküle.

A vízfogyasztás a fesztiválokon kritikus kérdés: egyrészt sokat kell fogyasztani a megfelelő hidratáltsághoz, másrészt nagyon sokba kerül, és a környezetnek is nagy árat kell fizetnie a nagy mennyiségű PET palackért. Végezetül pedig a víz biztosításához szükséges műszaki feltételek megteremtése is komoly erőforrást igényel. A fesztivállátogatók a szabadban, sokszor a tűző napon, sok folyadékot veszítenek, de a folyamatos mozgás, aktivitás, a vizelethajtó italok nagyobb mennyiségben történő fogyasztása (kávé, tea, alkohol) tovább növeli a folyadékszükségletet.⁴⁰ A megfelelő mennyiségű vízivás mellett a higiénia megteremtése sem valósulhat meg tiszta víz nélkül: a mosdók, toalették, zuhanyok működtetése, tisztán tartása; az edények mosogatása, takarítás mind-mind vízigenyes tevékenységek.

#1 Terveztess és árusíts a fesztivál imázsának megfelelő fesztiválkulacsot!

A palackos víz fogyasztása nagy mennyiségű PET palackot termel egy-egy rendezvényen, ami rendkívül nagy terhet ró a környezetünkre (lásd 4. fejezet).

A többször használható, csapvízzel feltölthető kulacsok bevezetésével kiküszöbölhető a hatalmas mennyiségű PET palack felhasználása. Így kevesebb szemét keletkezik a fesztiválon, ezáltal a szemét összeszedésének, elszállításának, kezelésének a költségei is csökkennek. Emellett egy jó dizájn elegánsná, igazán trendivé teheti, egyben erősítheti a fesztivál imázsát is. Több szempontból is hasznos: nemcsak a PET palackok mennyiségét csökkented a használatával, de bevételt is biztosít. A marketing

⁴⁰ Hardstylehumor (2020): Why Drinking Water at a Festival is so Delicious. <https://hardstylehumor.nl/why-drinking-water-at-a-festival-is-so-delicious/>, Letöltve: 2020. 08. 27.

ereje sem elhanyagolható, hiszen a rendezvényed arculatát hordozza, és a kulacsot hazaviszi a fesztivállátogató.

#2 Létesíts víztöltési pontokat a látogatóknak!

A fesztiválok rendkívül nagy vízfogyasztók. Az Egyesült Királyságban a fesztiválok éves vízfogyasztása 700 000 ember átlagos napi vízfogyasztását fedezné (149 liter/nap)⁴¹.

Lényeges, hogy a fesztivál területén minél több ponton, mindenki számára elérhető módon biztosított legyen az ingyenes ivóvízhez való jutás lehetősége, amely lehetőségről mind az alkalmazottakat, mind a fesztivállátogatókat következetesen tájékoztatni is kell.

Amennyiben a fesztiválszervező úgy dönt, hogy víztöltési pontokat biztosít a látogatóinak, minden esetben a helyi vízművek tudnak segíteni az ivóvíz biztosításában. Abban az esetben, ha van elérhető vízforrás (pl. tűzcsap), szintén a helyi vízszolgáltató fogja biztosítani a vízvételhez szükséges leágazást. Ha nem található a közelben ivóvízforrás, azaz szigetszerű az esemény, úgy ennek hiánya konténeres/tartálykocsis megoldással pótolható.

A vízvételi pont kiépítésekor gondolni kell arra is, hogy nem minden víz fogja a csap alá tartott kulacsban végezni. Ezért valamilyen elfolyó megoldást is biztosítani kell az úgynevezett „csurgalék” víz számára. Erre igen egyszerű, improvizált megoldások is jók lehetnek, amelyek megakadályozzák, hogy a víz tócsává gyűljön össze a csap alatt. Ilyeneket azonban csak abban az esetben alkalmazzunk, ha biztosak lehetünk abban, hogy az adott helyszínen kizárólag tiszta víz folyhat el, és senki nem kezd ott például szappanos kézmosásba, mivel a kozmetikumok, tisztítószerek nem juthatnak a talajba! Éppen ezért javasolt az ivóvízpontot csatornához vagy emésztőhöz telepíteni. Még jobb megoldás, ha egy már létező szaniteregységben tudjuk kialakítani a kulacstöltés feltételeit. Ehhez vizsgáljuk meg, hogy a

⁴¹ TISEO, I. (2020): Liters of water used in the United Kingdom (UK), by household number 2020. October 20, <https://www.statista.com/statistics/827278/liters-per-day-household-water-usage-united-kingdom-uk/>, Letöltve: 2020. 10. 27.

csaptelepek, amelyeket használunk, úgy vannak-e kialakítva, hogy odaférjenek a kulacsok – sokszor például a parkok ivókútjai erre nem alkalmasak.

#3 Adj információt a látogatóknak az ingyenes csapvízvételi lehetőségekről!

Érdemes kiemelni a kommunikáció hangsúlyos szerepét. Sok esetben előfordul ugyanis, hogy vannak vízkiállások, kutak egy rendezvényen, de mégsem használja őket a közönség nagy számban. Sokszor azért, mert egyszerűen nem tudnak a látogatók erről a lehetőségről. Ezért különösen fontos, hogy a vízvételi pontok jól látható helyen legyenek, vagy ha ez nem megoldható (például azért, mert a csatorna helyéhez igazodnak), akkor táblákkal, feliratokkal tereljük feljűk a látogatókat. Lényeges továbbá, hogy a rendezvény térképén, programfüzetében is (ha van) feltüntessük az ivóvízvételi helyeket.

Ajánlások

✓ **INGYEN IVÓVÍZ, CSAPVÍZ**

- Biztosíts ivóvízvételi pontokat a fesztivál területén, ahol ingyen csapvízhez juthatnak mind a látogatók, mind az alkalmazottak!
- Hívd fel a fesztivállátogatók figyelmét arra, hogy hozzák magukkal a saját poharukat, kulacsukat, amit majd csapvízzel feltölthetnek!
- A fesztivál kezdete előtt tudasd a fesztivállátogatókkal az ingyenes csapvízhez jutás lehetőségét, és ezt tüntesd fel a honlapon, a közösségi média felületein is!
- Jelöld a fesztiváltérképen az ingyenes ivóvízvételi pontokat, és a helyszínen is jól észrevehető jelzéssel lásd el őket!
- Folyamatosan ellenőrizd a csapvíz minőségét a biztonságos vízellátás megteremtése érdekében!

✓ **ÁRUSÍTS FESZTIVÁLKULACST!**

- Terveztess és árusíts a rendezvény arculatával ellátott fesztiválpoharat vagy -kulacsot!

✓ **PALACKOS VÍZ BETILTÁSA**

- Tűzd ki célul a PET palackos víz betiltását! Amint készen állsz rá, és az alternatívák feltételeit megteremtetted, tiltsd be!

✓ **CSÖKKENTSD A VÍZFOGYASZTÁS MÉRTÉKÉT, ÉS MÁSOkat IS ÖSZTÖNÖZZ ERRE!**

- Alkalmazz víztakarékos technológiát!
- Használj víztakarékos WC-eket!
- Vezesd be a nyomógombos vízcsapok, illetve az olyan vízcsapok használatát, amelyek meghatározott idő után automatikusan elzáródnak!
- Gondoskodj arról, hogy ne csöpögjenek a vízcsapok!
- Hívd fel a fesztivállátogatók figyelmét a víztakarékos zuhanyzásra, a vízpazarlás mellőzésére!

Jó gyakorlat

2019-ben a **Glastonbury Fesztivál** szervezői az Egyesült Királyságban teljesen betiltották a műanyag palackos vizek árusítását a fesztiválon. Ez jelentős előrelépést jelent, hiszen 2017-ben több mint 1.000.000 palack víz fogyott a fesztiválon. Ugyan a látogatóknak nem tiltották meg, hogy műanyag palackot vigyenek be a rendezvényre, de arra ösztönzik őket, hogy újrahasználatos poharakat vegyenek igénybe vagy hozzanak magukkal. A fesztivál teljes területén ingyenesen lehet csapvízhez jutni. Több száz vízcsap és 37 pavilon áll a látogatók rendelkezésére: a fesztivál területén 850 ponton lehetett vízhez jutni 2019-ben. Rendszeresen ellenőrzik az ivóvíz minőségét a biztonságos vízellátás megteremtése érdekében. A kereskedők ezentúl alumíniumban tárolt italokat árusíthatnak, mert az alumíniumot jobb arányban lehet újrahasznosítani.⁴²

A **Sziget Fesztiválon** – amellett, hogy ingyen lehet ivóvízhez jutni a térképen vízcseppel jelölt ivóvízvételi pontok valamelyikén – a víztakarékos zuhanyzásra is felhívják a figyelmet piktogramok segítségével.⁴³ Hasonlóképpen, a **Veszprémi Utcazene Fesztivál** is ingyenes vételi pontokat biztosít a látogatóknak a rendezvény helyszínein található tűzcsapoknál.

⁴² Glastonbury (2020): Water Supply. <https://www.glastonburyfestivals.co.uk/information/advice/water-supply/>, Letöltve: 2020. 10. 27., THORNTON, A. – WORLD ECONOMIC FORUM (2019): Glastonbury festival will no longer sell plastic bottles. <https://www.weforum.org/agenda/2019/02/glastonbury-festival-bans-plastic-bottles>, Letöltve:2020. 08. 27.

⁴³ Sziget Fesztivál (2020): Green Sziget. <https://szigetfestival.com/hu/greensziget>, Letöltve: 2020. 10. 27.

Hasznos linkek

<http://rawfoundation.org/making-waves/wp-content/uploads/2018/03/Festival-Guide-20182.pdf>

[https://static1.squarespace.com/static/5ba204a73917ee401d7516af/t/5d9b1f0b379d0404d87bb7c4/1570447152316/Green Deal toolkit EN 016-01-2019.pdf](https://static1.squarespace.com/static/5ba204a73917ee401d7516af/t/5d9b1f0b379d0404d87bb7c4/1570447152316/Green+Deal+toolkit+EN+016-01-2019.pdf)

[https://www.agreenerfestival.com/wp-content/uploads/pdfs/GOOD FOOD GUIDE FOR FESTIVALS.pdf](https://www.agreenerfestival.com/wp-content/uploads/pdfs/GOOD+FOOD+GUIDE+FOR+FESTIVALS.pdf)

<https://hardstylehumor.nl/why-drinking-water-at-a-festival-is-so-delicious/>

<https://www.glastonburyfestivals.co.uk/information/advice/water-supply/>

<http://www.powerful-thinking.org.uk/site/wp-content/uploads/TheShowMustGoOnReport18..3.16.pdf>

<https://szigetfestival.com/hu/greensziget>

<https://www.weforum.org/agenda/2019/02/glastonbury-festival-bans-plastic-bottles>

<https://www.statista.com/statistics/827278/liters-per-day-household-water-usage-united-kingdom-uk/>

[https://static1.squarespace.com/static/5ba204a73917ee401d7516af/t/5d9b1f0b379d0404d87bb7c4/1570447152316/Green Deal toolkit EN 016-01-2019.pdf](https://static1.squarespace.com/static/5ba204a73917ee401d7516af/t/5d9b1f0b379d0404d87bb7c4/1570447152316/Green+Deal+toolkit+EN+016-01-2019.pdf)

15. Vonj be különböző társadalmi csoportokba tartozókat a döntéshozatalba, és tedd a helyieket érdekeltté!

A fesztiválok alkalmasak arra, hogy a helyi közösséget bevonva a helyiek között kapcsolatokat építsenek, „összehozzanak” embereket a fesztivál szervezése során, majd a fesztiválélmények közös megélésének köszönhetően.⁴⁴ A fesztiválok a programjukon, de az egész millión keresztül is toleránsabbakká tehetik a résztvevőket a sokszínűség, sokféleség tekintetében, beleértve más társadalmi csoportokat.

#1 Tedd érdekeltté a helyieket!

Ismertesd meg velük a rendezvény üzenetét, célját! Kérd ki a helyiek véleményét, hogy milyen programokon vennének részt szívesen, mi érdekli őket!

Mind a fesztivál megrendezése előtt, a szervezési fázisban, mind a fesztivál megrendezése után is kérj tőlük visszajelzést! Éreztesd velük, hogy az ő véleményük is számít! Teremts befogadó, nyitott hangulatot!

Tedd interaktívvá a rendezvényedet! Használd ki a résztvevők aktivitását, ösztönözd az együttműködéseket a marketing kínálta lehetőségekkel! Pl. #event – taggeld be egy barátodat és a rendezvényen készült fotókat, hogy emlékezz a fesztiválhangulatra!

Használd ki a közösségi média adta lehetőségeket már a rendezvény előtti időszakban is, hogy kapcsolatba kerüljenek a résztvevők! Indíts beszélgetéseket, fórumokat, dobj be kérdéseket, amelyekre válaszolhatnak a fesztiválrésztvevők (még a rendezvény előtt)!

#2 Vond be a helyi lakosokat a döntéshozatalba!

Légy tekintettel a helyiek igényeire, érdekeire, szempontjaira és tűrőképességére!

Működj együtt a helyi önkormányzattal, a helyi civil szervezetekkel a szervezés, tervezés első pillanatától kezdve, hogy a helyiek magukénak érezzék a fesztivált!

⁴⁴ JOHNSON, V. ET AL (2011): Exploring transport to arts and cultural activities as a facilitator of social inclusion. *Transport Policy*, Vol. 18. pp. 68-75.

Adj lehetőséget a helyieknek, hogy bekapcsolódjanak a rendezvény szervezésébe, lebonyolításába!
Amennyiben ez lehetséges, az esélyteremtés, a toleranciára nevelés is jelenjen meg a fesztivál „kínálatában”!

#3 Vond be a helyieket önkéntesként a rendezvény lebonyolításába!

A rendezvény helyszínén alkalmazd helyi lakosok köréből toborzott önkénteseket! Ez az egyik legkézenfekvőbb módja a helyben élők bevonásának.

Készítsd fel őket a pontos feladatokra, alkoss csoportokat, hogy ki miért felelős!

Motiváld is őket, ajánlj nekik ösztönzőket! Ez segíti őket abban, hogy örömmel végezzék és elismerve érezzék a munkájukat, illetve hogy magukénak érezzék a rendezvényt. *(Az önkéntesek bevonásáról bővebben a 13. fejezetben olvashatsz.)*

#4 Alkalmazd helyi szolgáltatókat!

Úgy tervezd a fesztivált, hogy a lehetőségekhez mérten a helyi szolgáltatókat előnyben részesítsd! Helyi szolgáltató lehet egy vendéglátóhely, egy beszállító/vállalkozó, aki az építésben, technikai felszerelésben, kommunikációban, őrzésben stb. részt tud vállalni, de helyi szolgáltató lehet egy kézműves, egy termelő vagy akár egy művész, egy előadó.

#5 Add meg a társadalmi esélyteremtés lehetőségét!

Tedd lehetővé a hátrányosabb helyzetben lévők számára, akik kevésbé engedhetik meg maguknak a részvételt (pl. nagycsaládosok, etnikai, vallási kisebbségek, megváltozott munkaképességűek számára), hogy részt tudjanak venni a programokon! Adj nekik lehetőséget a részvételre, akár szereplőként való fellépésre, akár nézőként vagy önkéntesként!

Biztosíts kedvezményes jegyet vagy ingyenjegyet a hátrányos helyzetű csoportok számára!

Szervezz jótékonyági akciót, gyűjts adományokat hátrányos helyzetűeknek a fesztivál ideje alatt!

Működj együtt olyan helyi civil szervezettel, akik hátrányos helyzetűekkel foglalkoznak! *(A hátrányos helyzetűekről bővebben a 17. fejezetben olvashatsz.)*

Az árusok számára legyen feltétel, hogy helyi jellegzetességeket, specialitásokat (is) áruljanak!

16. Tedd gyermek- és családbaráttá a rendezvényedet!

A rendezvények gyermekbarát jellege egyre nagyobb vonzerőt jelent, hiszen felmérések szerint a családok szívesebben vesznek részt olyan fesztiválokon, ahova gyerekeikkel együtt mehetnek, családi program keretében. A családbarát rendezvényekkel kapcsolatos elvárások köre is bővül, ezért fontos tisztázni, hogy mitől lesz családbarát egy rendezvény. Családbaráttnak tekintünk minden olyan programot, amely lehetővé teszi, hogy a család tagjai együtt töltsenek időt, közös élményteremtésben vegyenek részt, együtt oldjanak meg feladatokat, kihívásokat.

A következőkben sorra vesszük a legfontosabb irányelveket és teendőket, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a rendezvényed családbarát legyen. Érdemes szem előtt tartani azokat a kérdéseket, szempontokat, amelyeket a szülők mérlegelnek a fesztivál felkeresése előtt.

#1 Legyen érdekes program különböző korosztályok számára is!

Tervezz be többféle életkort és részvételt igénylő **programokat!**

Olyan programokat szervezz a gyermekeknek, amelyek – amellett, hogy szórakoztatnak – hozzásegítik őket képességeik fejlesztéséhez, új információk megszerzéséhez! A program legyen érdekes, tematikus és korosztályok szerint is elkülöníthető!

A kézműves foglalkozások, interaktív színházi előadások, gyerekeknek szóló művészeti programok, kincsvadászat, főzőleckék, akár közös főzés-kóstolás, mágikus showelemek, varázslleckék, közös történetmesélés, stb. mind kitűnő időtöltés lehetnek.

Mivel a gyerekek sok energiával és kreativitással rendelkeznek, fontos, hogy legyenek aktivitással járó programok is. Itt korosztályonként más-más igények merülnek fel. Optimális a gyermekek számára biztosítani játszóterületet, sporteszközöket, amelyekkel kimozoghatják magukat.

A **játszótér** kialakításnak alapvető szempontjai a következők:

- A kicsiknek olyan játszótér legyen, ahol akár a sérült gyermekek együtt tudnak játszani egészséges társaikkal!
- Építs egy pihenőzónát a játszótér közelében, ahonnan a szülők szemmel tarthatják gyermekeiket! Ha van rá lehetőség, itt kialakítható egy kis kávézóterasz, -stand.
- Gondolj az időjárás viszonyokra is! Nyáron gondoskodj arról, hogy megfelelő legyen az árnyékolás! Amennyiben erre lehetőséged van, tedd lehetővé napvédő krém, naptej vásárlását a fesztivál helyszínén!

- Amennyiben lehetséges, családi játszóházat is biztosíts, ahol a szülők a gyermekekkel együtt játszhatnak!
- Ha nagy zajjal járnak a programok, akkor biztosíts hallásvédőt a kisgyermek számára!

Ne feledd, hogy nemcsak a gyerekek élménykínálata fontos, ezért legyenek szem előtt a felnőtt generáció (szülők, nagyszülők) igényei is! (Ilyen a korábban említett pihenőzóna vagy kávézó, piknikező hely a játszótér mellett.) Úgy szervezz gyermekeknek szóló programot, hogy minden korosztály megtalálja a neki tetsző szórakozási lehetőséget, és jól érezze magát!

#2 Alkalmazz animátorokat a gyerekek foglalkoztatására!

A rendezvény gyerekprogramjainak sikeres lebonyolításához szükséges **animátorok** alkalmazása. Az animátorok szakértelme, gyakorlata segíti, hogy a programok az előzetesen eltervezettek szerint valósuljanak meg, hozzájáruljanak a közös élményteremtéshez, biztonságos és családi hangulatot teremtsenek a résztvevőknek, esetenként pedig ők azok, akik gyermekfelügyeletet is nyújtanak. Az animátorokat előzetesen fel kell készíteni a programok menetére, a felmerülő problémákra és azok kezelésére. Minden esetben szükséges animátorokat állítani a játszótérhez vagy családi játszóház területére, hogy az esetleges problémákat kezeljék, illetve igény esetén bevonják játékokba a gyerekeket, és aktivitásra ösztönözzék őket.

#3 Fontold meg a rendezvény időpontját!

A rendezvény időpontjának meghatározása szempontjából a legkritikusabb a gyermek életkora. Tudd, hogy melyik életkorcsoportot célozol meg elsőként! A kisgyermekeseknél a kora délután kritikus, az idősebbeknél a késő délután. Érdemes mozgó- vagy rugalmas időszávokban gondolkodni, vagy több napban, és korosztályok szerint bontani a programokat a rendezvény sikeressége érdekében.

#4 Mérd fel a célcsoportod véleményét!

A programok tervezésekor, bővítésekor vedd figyelembe a látogatók véleményét! Ha a fiatalabb korosztályokat célozol meg a rendezvényeddel, ne csak a felnőttek visszajelzése számítson, hanem hallgasd meg a gyermekek ötleteit, véleményét is!

#5 Fontold meg a rendezvény árát!

A rendezvénnyel járó költség fontos döntési szempont a szülők szemszögéből nézve, főleg több gyermekes családok esetében. Fontos megtalálni az egyensúlyt, hogy a rendezvény elég vonzó és megfizethető is legyen. Ha a rendezvény valamilyen különleges lehetőséget, programot kínál, a szülők könnyebben áldoznak rá. Legyen egyértelmű a szülők számára, hogy milyen előnyökkel jár a rendezvényen való részvétel (nemcsak a közös élmény, de pl. a programokon való részvétel, belépő árában foglalt étel/ital stb.)!

A költségtervezés szempontjai: legyen megfizethető, de ne árazd alul vagy túl a programokat! Nem mindig az ingyenes rendezvények a vonzók. Családi kedvezmények (2 felnőtt + több gyerek), előzetes regisztrációs kedvezmények, törzskedvezmények segítik elérni a tudatos szülőket, és kiszámíthatóbbá teszik a programok látogatottságát is.

#6 Figyelj a helyben kínált vendéglátás minőségére!

Gondolj a gyermekekre is a vendéglátás megszervezésekor! Tervezz gyerekételeket, -menüket!

Az étkezéshez biztosíts etetőszéket a kisgyermek számára!

Ha van rá lehetőség, biztosíts sterilizálási és melegítési lehetőséget a cumisüvegek számára!

Biztosíts pelenkázó helyiséget, és amennyiben lehetséges, lehessen – lehetőség szerint környezetbarát! – pelenkát vásárolni a helyszínen is!

#7 Figyelj a rendezvény biztonságára!

A családoknak a legfontosabb, hogy szeretteikkel együtt biztonságban érezzék magukat a rendezvényen. A vonzó programok mellé biztosíts a családoknak biztonságos, kellemes és családias környezetet és hangulatot!

Figyelj a rendezvény biztonságos környezetére, a személyes tárgyak és eszközök biztonságára! A családok szempontjából kritikus szempont a tömeg kezelése, az információs és biztonsági pontok kialakítása, a segítők és animátorok alkalmazása. *(A biztonsági tényezőkről bővebben a 18. fejezetben olvashatsz.)*

#8 Építs ki bizalmat a családokkal, résztvevőkkel!

A bizalom alapja a családi, megbízható környezet és program, aminek eredményeként családbarát, pozitív arculata és visszajelzése lesz a rendezvénynek.

A rendezvény ismertségét növelheted családi nyereményjátékokkal, könnyed vetélkedőkkel, baráti ajánlásokkal. Ennek egy módja lehet, ha megkéred a látogatókat, hogy ajánlják, említsék meg – hashtageljék – a rendezvényt barátaiknak, például egy ingyenes belépőért cserébe.

Jó gyakorlat

A **Deer Shed Fesztivál** kifejezetten gyermek- és családbarát, és egyre népszerűbb is a kisgyermekes családok körében. Olyan szolgáltatásokkal készülnek, amelyek ennek a csoportnak a kényelmét szolgálják, illetve igényeit elégítik ki. Etetőszékeket biztosítanak, pelenkázó helyiséget alakítottak ki. Mind a fesztivál területén, mind a kempingben biológiailag lebomló, környezetbarát pelenkákat, valamint a meglehetősen nagy hangerő miatt fülvédőket is árulnak, továbbá kenguru babahordozók bérelhetők. Kisgyermekeknek épített, puha játékokkal felszerelt játszótér, homokozó, sőt, egy szénával telített „dühöngő” is a rendelkezésükre áll. Olyan területet is kialakítottak, ahol az érzékenyebb gyermekek is kedvükre játszhatnak: nyugtató hatású tevékenységekkel várják a gyermekeket, mint a fából készült levelek festése. A gyermekeknek szánt programkínálat rendkívül színes: gyermekrelaxációs programok, kurzusok, interaktív gyermekszínházi előadások, táncfoglalkozások.

Győrben, a Vaskakas Bábszínház szervezésében megrendezett **Győrköcfesztivál** Közép-Európa legnagyobb gyermekfesztiváljává nőtte ki magát. A számos díjjal elismert rendezvény kitűnő példája a családbarát, gyermekeknek szóló rendezvényeknek. Az ingyenes fesztivált azzal a céllal rendezik meg, „hogyan egy hétvégére játszótérre változzon Győr egész belvárosa.” A művészi minőséget mindig szem előtt tartják a szervezők. A rendezvény helyi vállalkozók, szakmai partnerek, önkéntes segítők támogatásával és együttműködésével valósul meg.⁴⁵

A **Kabóciádé Családi Fesztivál** Veszprém városának legnagyobb gyerekrendezvénye, mely minden évben, általában június közepén zajlik, a Kabóca Bábszínház szervezésében. Ezen a pár napon minden család Kabóciádé lakójává válik: közös piknikezés, éjszakai kalandtúra a királyi párral, Borókával és Habakukkal, egész nap színes programok kavalkádja (gyermekfoglalkoztató, kézműves programok,

⁴⁵ Győrköcfesztivál (2019): Rólunk. <https://2019.gyorkoc.hu/hu/rolunk>

szabadtéri kreatív játékok stb.). Az évek során a rendezvény gyermek összművészeti fesztivállá vált, fesztiválregisztrációval rendelkezik, 2009-ben Minősített Fesztivál címet kapott.⁴⁶

A tatai **Víz, Zene, Virág Fesztivál** Magyarország baráti-családi fesztiválja, 1993 óta minden év június utolsó hétvégéjén várja látogatóit. A fesztivál hívószava, hogy “nálunk akár nagyszülővel vagy gyermekeddel / kistesóddal, azaz a családdal és barátaiddal is megtalálod számításodat”. A fesztivál háromnapos, közel 150 programmal várja a családokat, barátokat – életkortól függetlenül. A Szipi-Szigetek Vidámparkja mellett a kicsiket interaktív játszóház, a nagyobbakat koncertek, vásár, tűzijáték várja, valamint színes kulturális, virág-, sport- és gyermekprogramok. A fesztivál a 12 év alatti gyerekek és az előzetesen regisztrált nagycsaládoknak ingyenes. A programok mellett gasztronómiai kínálat és borudvar teszi teljessé az élményt.⁴⁷

⁴⁶ Forrás: <https://www.programturizmus.hu/ajanlat-kabociade-csaladi-fesztival.html>

⁴⁷ FORMADI, K. ET AL (2019): Barátok és családok fesztiválja Tatán – avagy víz, zene, virág fesztivál. In: Solt Katalin (2019): A fesztiválok gazdasági és társadalmi hatása: Kutatási módszertan, esettanulmányok, elemzések: Az EFOP 3. 6. 1- 16-2016-00012 számú projekt keretében végzett kutatásokról. pp. 174-200.

Hasznos linkek

<https://www.deershedfestival.com/>

<https://gyorkoc.hu/hu/rolunk>

<https://www.facebook.com/kabociade/>

<https://www.kabocababszinhaz.hu>

<https://www.vizzenevirag.com/>

<https://www.prokultura.hu/hu/fesztivalok/tunderfesztival/bemutakozas.html>

<https://turizmus.szekesfehervar.hu/rendezveny/hetedhet-jatekfesztival>

<https://gyereksziget.hu/>

<https://www.cornburyfestival.com/>

<https://www.campbestival.net/>

<https://greatwonderfest.com/>

17. Gondolj a fogyatékosággal élőkre és hátrányos helyzetűekre!

A fesztiválok szervezése során lehetőség van a társadalmi egyenlőtlenségek kezelésére. Valamennyi hátrányos helyzetű társadalmi csoport igényét lehetetlen figyelembe venni a szervezés során, ugyanakkor egyfelől etikai követelmény/elvárás, másfelől a társadalmi szempontú fenntarthatóság egyik eleme a fesztiválok elérhetőségének biztosítása különféle hátrányos helyzetben lévő társadalmi csoportok számára. Ez természetesen gyakorlati lépéseket követel a rendezvényszervezők részéről, ennek a pusztán hangoztatása, és a csak szavakban való megvalósítása nem elegendő. Szükség van a különböző társadalmi csoportok véleményének megkérdezésére, igényeinek a lehetőségeinkhez mért figyelembevételére.

Alapvető igényként merül fel az akadálymentesség megteremtése a rendezvényeken azok számára, akik valamilyen szempontból hátrányban vannak másokhoz képest. Ha nagyon tágra közelítjük meg a kérdést, ide tartoznak azok, akik valamilyen fogyatékosággal élnek, de azok is, akik valamilyen tartós betegségben szenvednek, ami az életminőségükre hosszú távon kihat. Ugyanakkor a fizikai akadálymentesség, azaz a könnyebb megközelíthetőség a nehezebben közlekedők (pl. idősebb generáció tagjai vagy babakocsival közlekedők) számára is kiemelt jelentőségű. Továbbá olyan társadalmi csoportokra is kell gondolni a szervezés során – amennyiben ez lehetséges –, amelyek nem engedhetik meg maguknak azt, hogy kulturális eseményekre belépőjegyet vásároljanak. Így az ingyenes belépés biztosítása, illetve az ingyenes programok szervezése is hozzájárulhat ahhoz a nemes célhoz, hogy hátrányos helyzetűek részvételét is lehetővé tesszük minőségi programokon. Az alábbi irányelvek a legfontosabb szempontokat veszik figyelembe:

#1 Legyen érdekes és személyre szabott program a fogyatékosággal élők számára is!

Kérd ki a fogyatékosággal élők véleményét, hogy az állapotukból fakadó speciális igényeknek meg tudjon felelni a fesztivál! Mind a fesztivál megrendezése előtt, a szervezési fázisban, mind a helyszínen konzultálj velük, a fesztivál megrendezése után pedig kérj tőlük visszajelzést!

Már a regisztráció során kérd a különleges igények jelzését (pl. fogyatékosággal kapcsolatos igények), és vedd figyelembe azokat!

#2 Készítsd fel az alkalmazottakat és a szolgáltatókat a fogyatékossgal élőkkel és hátrányos helyzetűekkel való kommunikációra!

Fontos odafigyelni és időt szakítani arra, hogy a fesztivál alkalmazottait, szolgáltatóit felkészítsük a fesztivál látogatóival való kommunikáció módjára, különös tekintettel a hátrányos helyzetben levő látogatókkal való kommunikációra. Adj iránymutatást a csapatodnak, hogy szükség esetén miként nyújtsanak segítséget a speciális igényű látogatóknak!

Amennyiben lehetséges, gondoskodj arról, hogy legyen a fesztivál területén a fogyatékossgal élőket támogató, őket segítő személyzet (pl. személyi segítő, jelnyelvi tolmács)! Kitűnő megoldás az is, ha erre a feladatra külön önkénteseket toborzol.

Lehetőség szerint az esélyteremtés, a toleranciára nevelés is jelenjen meg a fesztivál „kínálatában”! Teremts befogadó, nyitott hangulatot a rendezvényeden!

#3 Mindig ügyelj a hiteles és pontos információnyújtásra!

Az akadálymentesítésre vonatkozó információszolgáltatás kiemelt jelentőséggel bír a fogyatékossgal élők és kísérőik számára. Megfelelő mennyiségű, korrekt és a valóságnak megfelelő információt kell adni a különböző társadalmi csoportok igényeinek megfelelően, mind az elérhetőséget, a belépőket és programinformációkat tekintve.

Fontos, hogy látássérültek számára is jól érthető, könnyen olvasható – akadálymentesített – legyen a weboldal!

Javasolt a mozgáskorlátozott személyek által is könnyen megközelíthető információs pontok kialakítása, ahol minden fontos információ elérhető.

Minden körülmények között jól látható jelzésekkel legyenek ellátva a be- és kijáratok, valamint a fontosabb irányok, programhelyszínek!

#4 Biztosíts kedvezményes belépőket a hátrányos helyzetűek számára!

A valamely okból kifolyólag hátrányos helyzetben lévők nem feltétlenül engedhetik meg maguknak a fesztiválon való részvétellel járó költségek, azonban a belépéshez, vásárláshoz, fogyasztáshoz kapcsolódó kedvezményekkel, támogatással az ő számukra is elérhetővé tehetjük az eseményt. Lényeges, hogy a nyújtott kedvezményekről mindig pontos információt kapjanak az érintettek, továbbá hogy a nyújtott kedvezmények mindig pontosan, közérthetően megfogalmazva legyenek feltüntetve!

A fesztivált egyedül látogatni nem képes személyek esetében a kísérők számára is biztosíts ingyenes belépést vagy kedvezményes jegyet!

#5 Akadálymentesítsd a helyszín megközelíthetőségét!

Úgy terveld meg a fesztivál helyszínét, hogy az fogyatékoságtól és életkortól függetlenül mindenki számára könnyen elérhető legyen! Ehhez lehetőség szerint a fesztivál bejáratához és/vagy az általuk is könnyen használható járdákhoz közel kell olyan, megfelelő számú parkolóhelyet biztosítani, amely a mozgáskorlátozott fesztivállátogatók számára is megfelelő kialakítású.

A helyszín legyen könnyen megközelíthető közösségi közlekedéssel, és adj információt az akadálymentes közösségi közlekedés lehetőségéről, menetrendjéről!

Amennyiben a helyszín nehezen vagy csak korlátozottan közelíthető meg, lehetőség szerint biztosíts saját akadálymentes szállítási/közlekedési lehetőséget a fesztiválhoz legközelebbi, könnyen elérhető pont és a fesztivál helyszíne között.

#6 Legyen akadálymentes az infrastruktúra!

A „design mindenkinek” (design for all) elvet kövesd, ami az információhoz való hozzáférés mellett a helyszínt is magában foglalja! Célszerű olyan útvonalakat kiépíteni, amelyek kerekesszékekkel is könnyen bejárhatóak, és érintik a fesztivál területén található legfontosabb szolgáltatások és a programok helyszíneit.

Ne legyenek szintkülönbségek a fesztivál helyszínén! Amennyiben ez elkerülhetetlen, a látássérült látogatókat erre élénk színű jelzésekkel vagy hangjelzésekkel figyelmeztetni kell, a mozgássérült, kerekesszékekkel közlekedő fesztivállátogatók részére pedig rámpát kell biztosítani. Fontos továbbá arról is gondoskodni, hogy a fesztivál területe (vagy annak legalább egy része) csúszásmentes legyen. A biztonságos közlekedéshez szükséges eszközök (pl. indukciós hurok, rámpák, vezető színes padlószalagok stb.) biztosítása elengedhetetlen a rendezvényen. Fontos továbbá, hogy például az elektromos kerekesszékeket szükség esetén fel lehessen valahol tölteni.

A fesztivál területén, a színpadok környékén is jelölj ki olyan helyszínt, ahova beférnek a kerekesszékek, és ahonnan a mozgássérült látogatók is kényelmesen nézhetik a programokat. A kísérőik számára az erre a célra fenntartott helyek közelében biztosíts ülőhelyet! Az ülőhelyeket továbbá – ahol lehetséges – a gyengén halló és siket látogatók igényeire is odafigyelve célszerű tervezni és fenntartani.

A vak vagy súlyosan látássérült emberek vakvezető kutyáit engedd be a fesztivál területére! Jelöld ki számukra egy területet, ahol pihenni tudnak és biztosíts nekik ivóvizet!

Olyan pihenőterületet is célszerű kijelölni, ahova azok is elvonulhatnak, akiknek ez az állapotukból vagy érzékenységükből fakadóan szükséges.

A fesztivál területén továbbá az akadálymentes toaettek, illetve az olyan, akadálymentesen megközelíthető vendéglátó szolgáltatás biztosítása is javasolt, ahol a pult és/vagy az asztal is alacsony, így a kerekesszékes fesztivállátogató is tud rendelni és fogyasztani.

Ha megoldható, tedd lehetővé, hogy a fogyatékkal élő a fesztivál helyszínén vagy ahhoz közel tudjanak akadálymentes szállást igénybe venni!

#7 A társadalmi esélyteremtés jegyében a kevésbé tehetséges fesztivállátogatók számára is adj lehetőséget a részvételre!

A hátrányos helyzetűek körébe sorolhatók azok a társadalmi csoportok is, akik kevésbé engedhetik meg a részvételt, kevésbé tehetségesek. Fontos, hogy számukra (pl. etnikai, vallási kisebbségek) is adjunk esélyt a rendezvényen való részvételre, élményszerzésre – akár látogatóként egy kedvezményes van ingyenjeggyel, akár szereplőként, előadóként egy bemutatkozási lehetőség biztosításával!

Ezenkívül a fesztivál ideje alatt jótékonyági akciót szervezhetünk, adományokat gyűjthetünk a hátrányos helyzetűek megsegítésére, vagy együttműködhetünk olyan civil szervezettel, amelyik egy általunk is támogatott jó ügyért harcol.

#8 Gondolj a speciális étkezési igényű látogatókra!

Legyen az ételkínálatban többek között cukorbetegnek megfelelő, illetve allergénmentes (pl. glutén- és laktózmentes) étel! Gondolj továbbá a vegán és vegetáriánus fogyasztókra is, és gondoskodj arról, hogy a vendéglátóhelyek minden információt megadjanak az ételek pontos összetételéről, az allergénekről és az ételek elkészítési módjáról!

A cukros üdítőitalok helyett javasolt a hozzáadott cukor- és tartósítószer-mentes italok kínálat (pl. tea, természetes, frissen facsart gyümölcslevek) biztosítása is, és lehetőség szerint a helyi termelőktől származó és/vagy biotermékek is jelenjenek meg a fesztivál kínálatában!

Jó gyakorlat

Kiemelkedő a **Sydney Festival** kezdeményezése, amelynek értelmében külön panel foglalkozik azzal a kérdéssel, hogyan legyen mindenki számára elérhető a fesztivál. Mindemellett arra is törekednek, hogy a fogyatékkal élőket még jobban bevonják a fesztivál megvalósításába. 2018-ban fogyatékkal élő művészeknek írtak ki pályázatot, hogy bemutathassák tevékenységüket a fesztivál közönségének.

Hasznos linkek

[https://www7.mississauga.ca/documents/accessibility/Guide to Accessible Festivals and Outdoor Events.pdf](https://www7.mississauga.ca/documents/accessibility/Guide_to_Accessible_Festivals_and_Outdoor_Events.pdf)

<http://www.disability.wa.gov.au/Global/Publications/Understanding%20disability/Built%20environment/Accessible%20events%20guide.pdf>

<https://www.szekszardagora.hu/program/van-fesztival-specialis-muveszeti-fesztival>

<https://szigetfestival.com/hu/akadalymentessziget>

<https://isleofwightfestival.com/info/disabled>

<https://www.bst-hydepark.com/event-info/faqs/disability-access-faqs>

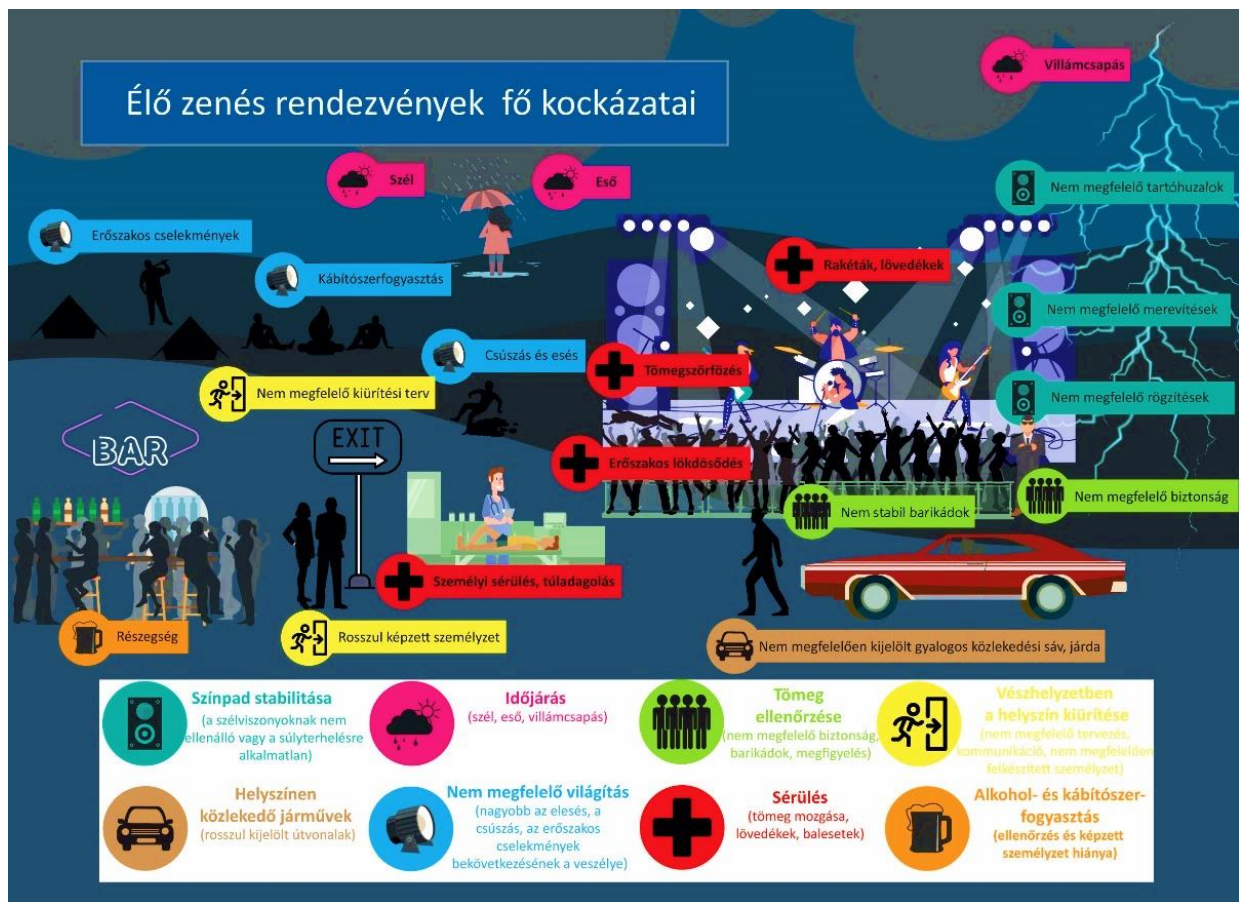
<https://www.readingfestival.com/information-category/access>

18. Tegyéél a biztonságért!

A biztonság az egyik **legalapvetőbb emberi igényünk**, amiből egy fesztivál látogatása vagy szervezése során sem engedhetünk. A biztonság alapjaiban határozza meg a fesztiválélményt, és egyetlen, ezzel kapcsolatos rossz élmény vagy visszhang is lerombolhatja a fesztivál imázsát. A média számára is hírértékűek a fesztiválok történet, biztonságra vonatkozó negatív hírek; ugyanilyen gyorsan terjednek a hírek a közösségi média és az online világ egyéb felületein. A biztonság megteremtése tehát nemcsak az emberi igény, de a rendezvény sikere szempontjából is **kulcsfontosságú**: a kockázatok nem megfelelő kezelése, biztonsági incidensek bekövetkezése akár a rendezvény törléséhez, üzleti veszteséghez is vezethet.⁴⁸ Számos olyan tényező van jelen egy fesztiválon, amely a biztonsági kockázatok növekedéséhez vezet.

⁴⁸ PÉTER, E. – NÉMETH, K. (2020): A turisztikai célterületek kockázatmenedzsmentje, különös tekintettel a rendezvényekre. MICHALKÓ, G. – NÉMETH, J. – RITECZ, GY. (2020): *Turizmusbiztonság*. Dialóg Campus Kiadó, 2020.

Forrás: <https://www.agcs.allianz.com/news-and-insights/expert-risk-articles/live-event-risks.html>⁴⁹

Belső kockázati tényezőnek tekinthető a személyzet, a rendezvényen dolgozók tapasztalata, hozzáállása, valamint a műszaki jellegű kockázatok. Ide sorolható még a nagy tömeg (dugók, hosszabb várakozás pl. vendéglátóegységekben, tömegjelenetek kialakulása), a jelentős mértékű alkoholfogyasztás (és az ennek hatására túlságosan oldódó gátlások, elszabadult indulatok), a fesztiválokkal együtt járó magasabb hőfok, erőteljes hang- és fényhatások, a hangulat.⁵⁰ A tömeg

⁴⁹ Allianz (2020): Live events risk. <https://www.agcs.allianz.com/news-and-insights/expert-risk-articles/live-event-risks.html>, Letöltve: 2020. 09. 05.

⁵⁰ PÉTER, E. – NÉMETH, K. 2020. i.m.

jelenléte rendkívül nagy kockázati tényező: nagyon könnyen „feltüzelheti” a tömeg hangulatát egy elmaradt vagy késve kezdődő koncert, a fellépő művész viselkedése, a tárgyak dobálása, de a szélsőséges időjárás (nagy hőség, eső, hideg) is hasonló hatással lehet.⁵¹ A **rendezvényen kívüli kockázati elemek** közé tartoznak többek között az időjárási körülmények, természeti katasztrófák, terrorcselekmények is.

A biztonságot meglehetősen tágan értelmezve láthatjuk, hogy sokféle dimenziója van, melyek közül mindegyik meghatározó fontosságú.

Néhány kiemelt fontosságú, biztonsággal kapcsolatos terület

közbiztonság

egészségügyi
biztonság

fogyasztás
biztonsága

munkavédelem

műszaki
biztonság

tűzvédelem

villámvédelem

Forrás: Michalkó, 2020⁵² alapján

Garantálni kell a **közbiztonságot**, hogy a fesztivállátogatók ne váljanak bűncselekmények áldozatává, és ők maguk se kövessenek el ilyet. Előfordulhatnak lopások, zsebtolvajlás, vagy akár kábítószerrel való visszaélés is. Kiemelten fontos a különféle **terrorcselekmények** elkövetésének megelőzése is.

⁵¹ BERLONGHI, A. E (1993): Engineering for Crowd Safety (ed R A Smith och J F Dickie) idézi: <https://www.msb.se/siteassets/dokument/publikationer/english-publications/event-safety-guide.pdf>

⁵² MICHALKÓ, G. (2020): A biztonság szerepe a turizmus rendszerében. In: Michalkó, G. – Németh, J. – Ritecz, Gy. (eds.): Turizmusbiztonság. Dialóg Campus Kiadó, 2020. ISBN 978-963-531-126-2

Kulcsfontosságú – különös tekintettel a jelenlegi COVID-19 világjárványra – az **egészségügyi biztonság** megteremtése, a járványok, különféle fertőzések megelőzése, amennyire csak lehetséges. Természetesen az egészségügyi biztonság jóval túlmutat a fertőzéseken, és az allergiás reakciók, sérülések, rovarcsípések, esetleges balesetek megelőzésére és kezelésére is kiterjed. A **fogyasztás biztonsága** sem elhanyagolható jelentőségű. Ez alatt főként azt értjük, hogy a szolgáltatók ne csapják be a fesztivállátogatókat, és azt kapják, amiért fizettek, továbbá hogy korrekt, jó minőségű termékeket, szolgáltatásokat tudjanak vásárolni.

A **munkavédelem** garantálása a fesztiválon, rendezvényen dolgozó alkalmazottak és önkéntesek egészségét és épségét védi, ami kiterjed pl. a munkavédelmi oktatás megtartására vagy a megfelelő védőfelszerelés biztosítására is *(lásd még 13. fejezet)*. A **műszaki biztonság** témakörébe tartozik minden infrastrukturális létesítmény és szolgáltatóegység igénybevétele során felmerülő veszély, amely egyrészt a meghibásodással, a természetes elhasználódással, az emberi mulasztással és a nem rendeltetészerű használatával, valamint a fatális balesetekkel hozható összefüggésbe.⁵³ Ide tartozik többek között az **érintésvédelem**, a **tűzvédelem**, a **statikai biztonság** is.

A **biztonság garantálása** a szervezők kötelessége, de természetesen a fesztivállátogatóknak is mindent meg kell tenni a saját biztonságuk érdekében. A biztonság megteremtése rendkívül sok ember irányítását, koordinálást, együttműködését követeli meg.⁵⁴ Ennélfogva kiemelkedő szerepe van egy operatív csapat vagy akár operatív irányítási központ működésének.

⁵³ MICHALKÓ, G. (2020): A biztonság szerepe a turizmus rendszerében. In: Michalkó, G. – Németh, J. – Ritecz, Gy. (eds.): Turizmusbiztonság. Dialóg Campus Kiadó, 2020. p. 25. ISBN 978-963-531-126-2

⁵⁴ 2019-ben a Sziget Fesztiválon 1800 ember dolgozott a fesztivál területén két műszakban. Összesen 1200 órát garantálta a biztonságot, 600 fő dolgozott az egészségügyi központban, emellett 300 tűzoltó és 1000 takarító dolgozott a biztonságért. PÁLFI, R. (2019): Teltházzal indul a Sziget. Teltházzal indul a Sziget – számok és érdekességek a fesztiválról. <https://hu.euronews.com/2019/08/07/telthazzal-indul-a-sziget-szamok-es-erdekessegek-fesztivalrol>, Letöltve:2020. 11. 02.

#1 Készítsd el a rendezvény kockázati tervét, amelyben számításba veszed valamennyi potenciális kockázati tényezőt! Egyeztess a hatóságokkal, és szerezd be a szükséges engedélyeket!

A kockázati terv elkészítése mellett egyeztess a hatóságokkal a fesztivál biztosításáról, és szerezd be a rendezvény megtartásához szükséges összes engedélyt! Alapvető kötelezettséged, hogy a hatóságok előírásait maradéktalanul betartsd, miközben folyamatosan egyeztetesz velük.

#2 A kommunikációra helyezz külön hangsúlyt!

Tedd egyértelművé mind a fesztivállátogatók, mind az alkalmazottak, önkéntesek, szolgáltatók számára, hogy vészhelyzet esetén hova, kihez kell fordulni segítségért! Adj meg erről minden szükséges információt előzetesen, illetve a fesztivál helyszínén is! Külön figyelmet kell fordítani a tömeg menedzselésére, emellett gondoskodni kell a tömegirányító információk és a megfelelő létszámú személyzet kihelyezéséről is!

#3 A biztonság garantálása érdekében fordulj a megfelelő szakemberhez!

Fordulj az érintett szakemberekhez! Fordíts figyelmet arra is, hogy minden eszközről, amit használsz, legyen bizonylatod annak igazolására, hogy honnan származnak!

3. táblázat

Hatóságok	
HATÓSÁG, SZERV	TERÜLET, JOGSZABÁLYOK
RENDŐRSÉG	közbiztonság A sportról szóló 2004. évi I. törvény A sportrendezvények biztonságáról szóló 54/2004. (III. 31.) Korm. rendelet 8/2010. (OT5.) ORFK utasítás a sportrendezvények minősítéséről és rendőri biztosításáról együttesen szabályozza
TÚZOLTÓSÁG	tűzvédelem 2020. évi Tűzvédelmi Műszaki Irányelv. (TVMI10.2:2020. 01.22.) https://www.katasztrofavedelem.hu/application/uploads/documents/2019-12/67060.pdf 54/2014. (XII. 5.) BM rendelet az Országos Tűzvédelmi Szabályzatról 173/2011. (VIII. 24.) Korm. rendelet a polgári célú pirotechnikai tevékenységekről
ORSZÁGOS MENTŐSZOLGÁLAT rendezvény egészségügyi biztosítását végző mentőszervezet	egészségügyi biztonság 5/2006. (II. 7.) EüM rendelet a mentésről
NÉBIH, ÁLLAT-EGÉSZSÉGÜGYI HATÓSÁG	egészségügyi biztonság 62/2011. (VI. 30.) VM rendelet a vendéglátóipari termékek előállításának és forgalomba hozatalának élelmiszerbiztonsági feltételeiről 210/2009. (IX. 29.) Korm. rendelet a kereskedelmi tevékenységek végzésének feltételeiről 2005. évi CLXIV. törvény a kereskedelemről

Forrás: saját szerk.

4. táblázat

A biztonság egyes területei és a vonatkozó jogszabályok

TERÜLET, SZAKEMBER	MIÉRT? VONATKOZÓ FONTOSABB JOGSZABÁLYOK
MUNKAVÉDELEM Munkavédelmi szakember	A fenntarthatósági célok között szerepel a fair foglalkoztatás, a biztonságos munkavégzés feltételeinek a megteremtése, amit a fesztiválon dolgozó valamennyi munkavállaló részére biztosítani kell. 1993. évi XCIII. törvény a munkavédelemről 5/1993. (XII. 26.) MüM rendelet a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról 280/2004. (X. 20.) Korm. rendelet a környezeti zaj értékeléséről és kezeléséről
ÉRINTÉSVÉDELEM Villanyszerelő	Érintésvédelmi felülvizsgálatot kell kezdeményezni, ennek az elvégzésére erre jogosult villanyszerelőt kell felkérni. 10/2016. (IV. 5.) NGM rendelet a munkaeszközök és használatuk biztonsági és egészségügyi követelményeinek minimális szintjéről
VILLÁMVÉDELEM Villámvédelmi tervező	Villámcsapás elleni védelem biztosítása 54/2014. (XII. 5.) BM rendelet az Országos Tűzvédelmi Szabályzatról
STATIKAI BIZTONSÁG Statikus	Az építmények stabilitásának garantálása kiemelten fontos, amit az időjárási tényezők szélsőségesebbé válása külön hangsúlyossá tesz (pl. a szerkezetek szélállósága). 194/2009. (IX. 15.) Korm. rendelet az építési beruházások megvalósításához szükséges eljárások integrált intézésének részletes szabályairól és a közreműködő hatóságok kijelöléséről
ADATVÉDELEM adatvédelmi szakember, jogász	A fesztiválok szervezőinek a 25000 főnél nagyobb, belépőjegy ellenében látogatható zenei rendezvények látogatóinak személyes adatait rögzíteniük kell. 2005. évi CXXXIII. törvény a személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól
FORGALOM BIZTONSÁGA közlekedésmérnök (Helyi közútkezelő)	A nagy tömeg és forgalom miatt szükséges a forgalomtervezés a közlekedés biztonsága megteremtése érdekében. 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet az építésügyi és az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlási tevékenységekről

Forrás: saját szerk.

Jó gyakorlat

A **Sziget Fesztivál**on a szervezők kiemelt figyelmet fordítanak a biztonságra. Az Operatív Irányítási Központban 43 kameraképpel felszerelt helyiségben helyet kapnak többek között a biztonsági szolgálat, a mentőszolgálat, az informatikai szolgálat munkatársai, akik együtt garantálják és koordinálják a fesztivál biztonsága érdekében zajló munkát. A biztonsági személyzetből csak a nagyszínpadnál 64 főnek kizárólag a tömeg kezelése, a pánikhelyzet felszámolása a feladata, a nagyszínpadnál a segítségükre készenlétben állnak a tűzoltók is, akik egy esetleges tűz, pirotechnikai eszköz felgyulladására esetén azonnal be tudnak avatkozni.

Az irányítási központból a fesztivál különböző pontjain elhelyezett hangszórókon keresztül hangos figyelmeztetés adható le, emellett a kivetítőkön is több (5-7) nyelven is lehet bármikor figyelmeztetéseket eljuttatni a közönséghez. A fesztiválon akkor is több napig tudnák biztosítani az áramot, ha egész Budapesten megszűnne az áramellátás.⁵⁵ Fedett titkosszolgálati nyomozók, de áruhás rendőrök is jelen vannak a fesztiválon, továbbá védett személy jelenléte esetén a Köztársasági Őrezred is megjelenik.⁵⁶ A Sziget Fesztivál applikációjában a Vészhelyzet funkcióval lehetősége nyílik a fesztivállátogatóknak segélyhívást kezdeményezni vagy segélyüzenetet küldeni. Az app a geolokáció megosztására is lehetőséget biztosít, ami megkönnyíti a bajba jutott látogató megtalálását.⁵⁷ 2019-ben a fesztiválon a rendőrök is letették a voksukat a fenntarthatóság mellett: elektromos járművekkel közlekedtek a fesztivál biztosítása során. Egyenruhás és civil ruhában a tömegben elvegyült rendőrök,

⁵⁵ CSÁNYI, N. – GÉCS, D. (2019): Akik mindent látnak a Szigeten – a fesztivál operatív irányítóközpontjában jártunk. https://hvg.hu/tudomany/20190809_sziget_fesztival_2019_operativ_kozpont_benis_daniel, Letöltve: 2020. 11. 02.

⁵⁶ DERCSÉNYI, D. (2019): Fegyveres fedett nyomozó is csápolhat ön mellett a Szigeten. https://hvg.hu/itthon/20190810_sziget_biztonsag_benis_befogadokepesseg, Letöltve: 2020. 11. 02.

⁵⁷ WÁGNER, G. (2019): We Love Budapest. Fesztiválkísokos. <https://welovebudapest.com/cikk/2019/8/7/fesztivalkisokos-praktikus-tanacsok-es-tudnivalok-a-sziget-fesztival-elso-napjara>, Letöltve: 2020. 11. 02. Sziget: <https://szigetfestival.com/hu/mobileapp>, Letöltve: 2020. 11. 02.

polgárőrök dolgoztak a fesztivál teljes közösségének a biztonságáért. A rendőrségi információk ponton ismeretterjesztő-szórakoztató aktivitást és nem utolsósorban citrom ízű, kék rendőrfagyit is kínáltak az érdeklődő fesztivállátogatóknak.⁵⁸

A **Festival Safe** honlapja (<https://www.festivalsafe.com/>) az Egyesült Királyság fesztivállátogatóinak ad biztonsággal kapcsolatos széleskörű információkat arra vonatkozóan, hogy mit kell nekik tenniük a saját biztonságuk érdekében, mire figyeljenek különösen oda, hogy ne váljanak áldozatokká.

Nemcsak a fesztivállátogatók, de az alkalmazottak biztonságára is hangsúlyt kell fektetnie egy fesztiválnak. A brit **Glastonbury Fesztivál** a modernkori rabszolgaság és emberkereskedelem elleni, azt elítélő nyilatkozatot adott ki és tüntetett fel a honlapján a vonatkozó részletes szabályokkal. Határozottan kinyilatkoztatják, hogy a fesztiválhoz kapcsolható teljes ellátási lánc során elítélik a fenti bűncselekményeket.⁵⁹

⁵⁸ Origo (2019): Megtudtuk, hatalmas a készültség a Szigeten, és betoltunk egy rendőrfagyit. <https://www.origo.hu/itthon/20190808-a-biztonsagos-kozlekedes-es-a-buncselekmények-megakadalyozasa-mellett-iden-a-szorakoztatást-is-celul.html>, Letöltve: 2020. 11. 02.

⁵⁹ Glastonbury Festival: <https://www.glastonburyfestivals.co.uk/anti-slavery-statement/>, Letöltve: 2020. 10. 20.

Hasznos linkek

https://szakmaikamara.hu/files/images/Orszagos/Kiadvany/Mindennapi-biztonsag_kezikonyv.pdf

<https://www.msb.se/siteassets/dokument/publikationer/english-publications/event-safety-guide.pdf>

<http://festivalandeventproduction.com/event-guides/security-guide/>

<https://www.agcs.allianz.com/news-and-insights/expert-risk-articles/live-event-risks.html>

Felhasznált irodalom

1. fejezet

ANDERSSON, T. D. – LUNDBERG, E. (2013): Commensurability and sustainability: Triple impact assessments of a tourism event, *Tourism Management*, Elsevier, vol. 37(C) pp 99-109.

CROMPTON, J.L. – MCKAY, S. L. (1994): Measuring the economic impact of festivals and events: some myths, misapplications and ethical dilemmas *Festival Management & Event Tourism*, 2 (1) pp. 33-43.

DEERY, M. – JAGO, L. (2010): Social impacts of events and the role of anti-social behavior. *International Journal of Event and Festival Management*, 1 (1) pp. 8-28.

DEERY, M. – JAGO, L. – FREDLINE, L. (2012): Rethinking social impacts of tourism research: a new research agenda (2012) *Tourism Management*, 33 (1) pp. 64-73, [10.1016/j.tourman.2011.01.026](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2011.01.026)

DWYER, L. – FORSYTH, P. – SPURR, R. (2005): Estimating the impacts of special events on an economy. *Journal of Travel Research*, 43 (4) pp. 351-359.

FORMÁDI, K. – HUNYADI, ZS. (2019): Helyi büszkeség vagy bosszúság?! A fesztiválok hatása a települések életében. *Prosperitas Vol. V.I 2019/4*. pp 95–111.

FRECHTLING, D. C. (2006): An assessment of visitor expenditure methods and models *Journal of Travel Research*, 45 (1) pp. 26-35.

MISENER, L. – MASON, D. S. (2006): Creating community networks: can sporting events offer meaningful sources of social capital? *Managing Leisure*. 11 (1) (2006) pp. 39-56.

SMALL, K. – EDWARDS, D. – SHERIDAN, L. (2005): A flexible framework for evaluating the socio-cultural impacts of a (small) festival *International Journal of Event Management Research*, 1 (1) pp. 66-77.

WOOD, E. H. (2005): Measuring the economic and social impacts of local authority events. *International Journal of Public Sector Management*, 18 (1) pp. 37-53.

2. fejezet

A Green Festival: „Festival Vision: 2025 Unites UK Festivals For A Sustainable Future”: <https://www.agreenerfestival.com/green-initiatives/festival-vision-2025-unites-uk-festivals-for-a-sustainable-future/>, Letöltve: 2020. 07. 27.

CANNIZZARO, S. – CORINTO, G. L. – NICOSIA, E. (2017): Saint Agatha Religious Festival in Catania: Stakeholders' Functions and Relations. *Almatourism – Journal of Tourism Culture and Territorial Development*. Vol. 8. Issue 7. pp. 124-138. <https://doi.org/10.6092/issn.2036-5195/6759>

EFEJA, L. – KALACH, A. – KRASINA, S. – OLESEN, G. B. – PETERSONE, A. – SZOLECZKY, J. – USCA, M. – VASKOVICH, D. (2016): Decarbonize-Our-Future-Guidelines_Organizing Climate-friendly Events. In: Petersone, A. (ed.): SIA „Dardedze holografija” http://www.inforse.org/europe/pdfs/PUB_Event_Guidelines_EN_2016_print.pdf, Letöltve: 2020. 09. 17.

FIFA (2014): Sustainability Report of the FIFA World Cup Brazil 2014. <https://resources.fifa.com/image/upload/sustainability-report-of-the-2014-fifa-world-cup-2509269.pdf?cloudid=educsd2hgasief3yeoyt>, Letöltve: 2020. 03. 25.

FIFA (2018): FIFA World Cup Russia. Sustainability Report. <https://img.fifa.com/image/upload/ya7pgcyslpxlqmjkykg.pdf>, Letöltve: 2020. 04. 18.

JONES, M. (2014): *Sustainable Event Management. A Practical Guide*. Routledge. Taylor and Francis Group. https://books.google.hu/books?id=pQ2LAWAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=sustainable+event+management&hl=hu&sa=X&ved=0ahUK Ewj_lbiEksXoAhWJposKHeM-DS8Q6AEIKDAA#v=onepage&q=sustainable%20event%20management&f=true, Letöltve: 2020. 04. 18.

MAIR, J. – LAING, J. (2012): The greening of music festivals: motivations, barriers and outcomes. Applying the Mair and Jago model. *Journal of Sustainable Tourism*. Vol. 20. Issue 5. pp. 683-700. <https://doi.org/10.1080/09669582.2012.756494>

Pumpkinfest: „About Pumpkinfest,” <http://www.pumpkinfest.org/information/about/>, Letöltve: 2020. 10. 10.

Revolution Foundation: „Volunteer Program,” <https://revolutionfoundation.nl/volunteer-program/>, Letöltve: 2020. 08. 03.

STEENBEKKERS, N. (2014): Sustainability in music festivals. *Thesis. NHTV. University of Applied Sciences*.

UNEP (2012): Sustainable Events Guide. Give your large event a small footprint. <https://www.greeningtheblue.org/sites/default/files/Sustainable%20Events%20Guide%20May%2030%202012%20FINAL.pdf>, Letöltve: 2020. 10. 27.

VAN DE VOORT, L. – SCHURINK, P. (2018): Toolkit waste-free festivals: From waste to resources. Green Events Nederland. https://greenevents.nl/wp-content/uploads/2016/12/Green_Deal_toolkit_EN_160119-4.pdf, Letöltve: 2020. 10. 27.

3. fejezet

DEMIRBAS, D. (2008): How do Entrepreneurs Perceive Barriers to Innovation? Empirical Evidence. Dickson.

DICKSON C. – ARCODIA, C. (2010): Promoting sustainable event practice: The role of professional associations. *International Journal of Hospitality Management*.

Durban green guidelines (2011): Green Event Guideline ; Hosting green events in Durban.

GRACI, S. – DODDS, R. (2008): Green Festivals and Events Guide, a How To ..., (October).

MAIR, J. – LAING, J. (2012): The greening of music festivals: motivations, barriers and outcomes. Applying the Mair and Jago model, *Journal of Sustainable Tourism*, 20:5, pp 683-700.

HICKENLOOPER, J. (2008): Guidelines for Greening Events and Meetings.

Live earth. (2009): GREEN EVENT GUIDELINES.

SONG, H. J. – LEE, C.-K. – KANG, S. K. – BOO, S. (2012): The effect of environmentally friendly perceptions on festival visitors' decision-making process using an extended model of goal-directed behavior. *Tourism Management*.

4. fejezet

DODDS, R. – NOVOTNY, M. – HARPER, S. (2020): Shaping our perception of reality: sustainability communication by Canadian festivals. *International Journal of Event and Festival Management*. Vol. 11 No. 4 pp. 473-492.

<https://doi.org/10.1108/IJEFM-03-2020-0012>

DOMSZKY, L. “Tudtat? Ennyi mindent megtesznek a fesztiválokon, hogy kevesebb legyen a szemét!” <https://www.life.hu/kultura/20170626-ezt-teszik-a-fesztivalokon-hogy-kevesebb-legyen-a-szemet.html>, Letöltve: 2020.

Drastic on Plastic: <https://drastic-on-plastic.fr/>

<https://doi.org/10.1108/IJEFM-03-2020-0012>

VAN DER HARST, E. – POTTING, J. (2013): A critical comparison of ten disposable cup LCAs, *Environmental Impact Assessment Review*, Vol. 43. Pages 86-96, ISSN 0195-9255

<https://doi.org/10.1016/j.eiar.2013.06.006>

Festival Insights: <https://www.festivalinsights.com/2019/01/aif-partners-raw-bottles-drastic-plastic-campaign/>

Független Ökológiai Központ Alapítvány: *Ajánlások Zöld Fesztiválok Szervezéséhez.*
https://www.gyeregyalog.hu/dox/tudastar2/zold_fesztival_ajanlasok.pdf, Letöltve: 2020.

GARRIDO, N. – ALVAREZ DEL CASTILLO, M.D. (2007): Environmental evaluation of single-use and reusable cups. *Int J Life Cycle Assess* 12, 252–256.

<https://doi.org/10.1065/lca2007.05.334>

Gyüttment Fesztivál, *Zéró hulladék: Idén is menni fog!* <https://gyuttmentfesztival.hu/zero-hulladek/>, Letöltve: 2020.

HOCKING, M.B. (1994): Reusable and disposable cups: An energy-based evaluation. *Environmental Management* 18, pp. 889–899.

<https://doi.org/10.1007/BF02393618>

WONG, A. I. – KING, Y. – WAN, P. – QI, S. (2015): *Green events, value perceptions, and the role of consumer involvement in festival design and performance*, *Journal of Sustainable Tourism*, 23:2 pp 294-315.

<https://doi.org/10.1080/09669582.2014.953542>

KOVÁCS, B. – ÚJSZÁSZI, GY. (2009): Zöld Fesztiválok. *Turizmus Bulletin* XIII, no. 3. pp. 66-70. https://mtu.gov.hu/documents/prod/Bulletin-2009_3.pdf, Letöltve: 2020.

Powerful Thinking: <http://www.powerful-thinking.org.uk/uk-festivals-get-drastic-on-plastic/>

Raw Foundation, *“The Making Waves Guide to Plastic- Free Festivals and Events,”* <http://rawfoundation.org/making-waves/wp-content/uploads/2018/03/Festival-Guide-20182.pdf>, Letöltve: 2020.

The Association of Independent Festivals: <https://aiforg.com/initiatives/drastic-on-plastic/>

The Guardian: <https://www.theguardian.com/music/2019/feb/27/glastonbury-festival-bans-plastic-bottles>

X. REN, Biodegradable plastics: a solution or a challenge?, *Journal of Cleaner Production*, Volume 11, Issue 1, 2003, pp 27-40, ISSN 0959-6526

[https://doi.org/10.1016/S0959-6526\(02\)00020-3](https://doi.org/10.1016/S0959-6526(02)00020-3)

5. fejezet

Amsterdam Dance Event, *„Launch of Green Deal Circular Festivals at ADE Green,”* <https://www.amsterdam-dance-event.nl/en/news/launch-of-initiative-circular-festivals-at-ade-green/60645/>, Letöltve: 2020.

Amsterdam Dance Event, *„Leading International festivals signed 'Green Deal Circular Festivals' at ADE Green 2019,”* <https://www.amsterdam-dance-event.nl/en/news/leading-international-festivals-signed-green-deal-circular-festivals-at-ade-green-2019/106651/>, Letöltve: 2020.

M. WERNER, C. – RHODES, M. U. – PARTAIN, K. K. „Designing Effective Instructional Signs With Schema Theory: Case Studies of Polystyrene Recycling,” Vol 30, Issue 5, 1998.

<https://doi.org/10.1177/001391659803000506>

Ellen Macarthur Foundation, „Circular Economy Concept,” <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/concept>, Letöltve: 2020.

Eurostat, „Waste statistics,” https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Waste_statistics#Waste_treatment, Letöltve: 2020.

Felelős Gasztróhós, „Hulladékcsökkentés és kezelés vendéglátóhelyeken és rendezvényeken,” <https://www.gasztrohos.hu/gyik/hulladekcsokkentés-es-kezeles-vendeglatohelyeken-es-rendezvényeken>, Letöltve: 2020.

Green Deal: <https://www.greendeals.nl/english>, Letöltve: 2020.

PWC Magyarország, „Úton a körforgásos gazdaság felé,” <https://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/assets/pdf/korforgasos.pdf>, Letöltve: 2020.

Rachel Dodds and Philip R. Walsh, „Assessing the factors that influence waste generation and diversion at Canadian festivals,” *Current Issues in Tourism* 22, no. 19 (2019): 2348-2352.

<https://doi.org/10.1080/13683500.2018.1461813>

SZANISZLÓ, H. „Fesztivál Kulisszatitkai #3-Fesztiválszemét és környezetvédelem,” <https://likebalaton.hu/telepules/balaton/hireink/fesztivalkorkep-3-fenntarthatosag-es-kornyezetvedelem-a-balaton-fesztivalokon-108678/>, Letöltve: 2020.

6. fejezet

GORDON R. – CARRIGAN M. – HASTINGS G. A framework for sustainable marketing. *Marketing Theory*. 2011;11(2):143-163

<https://doi.org/10.1177/1470593111403218>

NAGY, SZ. (2009) : „Környezettudatos marketing,” file:///Users/Margareta/Downloads/kornyeztudatos_marketing.pdf, Letöltve: 2020.

OROSDY B. „Az ökomarketing három szintje,” <file:///Users/Margareta/Downloads/685-Cikk%20sz%C3%B6veg-1120-1-10-20191019.pdf>, Letöltve: 2020.

SZOLNOKI GYŐZŐNÉ KARKUS, M. „Az ökomarketing szerepe, lényege,” file:///Users/Margareta/Downloads/Szolnokine_2005_03sz_31_46.pdf, Letöltve: 2020.

TUTAKA: <https://tutaka.com/en/about/>

Cause Art Platform: <https://www.causeart.hu/mit-csinalunk>

Printa: <https://printa.hu/pages/cegeknek>

7. fejezet

Green Events Nederland, „The Power behind Festivals,” <http://www.greeneventsnederland.nl/wp-content/uploads/2014/09/Guide-Power-Behind-Festivals-2013.pdf>, Letöltve: 2020.

Green Events Nederland, „The powerful thinking guide, smart energy for festivals and events,” (2017), <https://greenevents.nl/wp-content/uploads/2017/03/Powerful-Thinking-Guide-2017-1.pdf>, Letöltve: 2020.

Julie's bicycle, „good energy,” https://juliesbicycle.com/wp-content/uploads/2019/10/019_Buying_Green_Power_Infographic_-_Julies_Bicycle.pdf, Letöltve: 2020.

Julie's bicycle, „Renewable Energy” https://juliesbicycle.com/wp-content/uploads/2019/11/Renewable_Energy_Factsheet_Full_web.pdf

8. fejezet

A Greener Festival, „Good Food Guide for Festival and Street Food Caterers,” https://www.agreenerfestival.com/wp-content/uploads/pdfs/GOOD_FOOD_stallholder_guide.pdf, Letöltve: 2020.

A Greener Festival, „The Good Food for Festivals Guide,” https://www.agreenerfestival.com/wp-content/uploads/pdfs/GOOD_FOOD_GUIDE_FOR_FESTIVALS.pdf, Letöltve: 2020.

STORHAUG, C. L. – FOSSE, S. K. – FADNES, L. T. (2017): Country, regional, and global estimates for lactose malabsorption in adults: a systematic review and meta-analysis, *The Lancet Gastroenterology & Hepatology*, Volume 2, Issue 10. pp. 738-746, ISSN 2468-1253.

[https://doi.org/10.1016/S2468-1253\(17\)30154-1](https://doi.org/10.1016/S2468-1253(17)30154-1)

HALL, C. M. – SHARPLES, L. „Future Issues and Trends: Food events, festivals and farmers markets,” https://books.google.dk/books?hl=en&lr=&id=_KsrBgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA331&dq=sustainable+food+sourcing+at+festivals&ots=zftpCcYZaM&sig=wsWwZ-ArdliRqwK3xOHLhg9HtvM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false, Letöltve: 2020.

Kate Organ, Nicole Koenig-Lewis, Adrian Palmer, Jane Probert, Festivals as agents for behaviour change: A study of food festival engagement and subsequent food choices, *Tourism Management*, Volume 48, 2015, Pages 84-99, ISSN 0261-5177.

<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.10.021>

MARTINELLI, D. – BERKMANIENÉ, A. (2018): The Politics and the Demographics of Veganism: Notes for a Critical Analysis. *Int J Semiot Law* 31, 501–530.

<https://doi.org/10.1007/s11196-018-9543-3>

MEKONNEN, M. M. – HOEKSTRA, A. Y. (2012): A Global Assessment of the Water Footprint of Farm Animal Products. *Ecosystems* 15, 401–415.

<https://doi.org/10.1007/s10021-011-9517-8>

SINGH, P. – ARORA, A. – STRAND, T. A. – LEFFLER, D. A. – CATASSI, C. – GREEN, P. H. – KELLY, C. P. – AHUJA, V. – MAKHARIA, G. K. Global Prevalence of Celiac Disease: Systematic Review and Meta-analysis, *Clinical Gastroenterology and Hepatology*, Volume 16, Issue 6, 823 - 836.e2.

<https://doi.org/10.1016/j.cgh.2017.06.037>

GERBENS-LEENES, P. W. – MEKONNEN, M. M. – HOEKSTRA, A. Y. (2013): The water footprint of poultry, pork and beef: A comparative study in different countries and production systems, *Water Resources and Industry*, Volumes 1–2, pp 25-36, ISSN 2212-3717.

<https://doi.org/10.1016/j.wri.2013.03.001>

CAPONE, R. – EL BILALI, H. – DEBS, P. – CARDONE, G. – DRIQUECH, N. (2014): Food System Sustainability and Food Security: Connecting the Dots. *Journal of Food Security*. 2(1):13-22.

DOI: 10.12691/jfs-2-1-2

SABATÉ, J. – SRANACHAROENPONG, K. – HARWATT, H. (2015): Wien, M., & Soret, S. The environmental cost of protein food choices. *Public Health Nutrition*, 18(11), pp. 2067-2073.

<https://doi.org/10.1017/S1368980014002377>

Shambala Festival, „Meat & Fish Free,” <https://www.shambalafestival.org/essential-info/meat-fish-free/>, Letölve: 2020.

Shambala Festival, „*Food & Drinks*,” <https://www.shambalafestival.org/essential-info/sustainability/food-drink/>, Letöltve: 2020.

9. fejezet

A Green Festival, „*Traffic congestion & Travel*,” <https://www.agreenerfestival.com/traffic-congestion-travel/>, Letöltve: 2020.

COLLINS, A. – POTOGLU, D. (2019): Factors influencing visitor travel to festivals: challenges in encouraging sustainable travel, *Journal of Sustainable Tourism*, 27:5, pp 668-688.

<https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1604718>

Julie’s bicycle, „*Jam Packed Part 1: Audience Travel Emissions from Festivals*,” https://juliesbicycle.com/wp-content/uploads/2019/10/Summary_Jam_Packed_Festival_Audience_Report_2009.pdf, Letöltve: 2020.

Navigátorvilág, „*Fesztiválok, versenyek, közlekedési megoldások*,” <https://www.kozlekedesvilag.hu/cikk/kv/fesztivalok-versenyek-kozlekedesi-megoldasok/>, Letöltve: 2020.

Redfest, „*Getting to Redfest*,” <https://redfestbristol.co.uk/getting-to-redfest/>, Letöltve: 2020.

Redfest, „*Introducing our cycle hub*,” <https://redfestbristol.co.uk/introducing-our-cycle-hub/>, Letöltve: 2020.

Redfest, „*What is Redfest*,” <https://redfestbristol.co.uk/what-is-redfest/>, Letöltve: 2020.

10. fejezet

DODDS, R. – SMITH, W. – PITTS, R. (2016): Willingness to pay for Sustainable Merchandise at Festivals, https://www.researchgate.net/publication/317136580_Willingness_to_pay_for_Sustainable_Merchandise_at_Festivals, Letöltve: 2020.

Essi Hirsimäki, „*Merchandising in the Music Industry: The future trends and expectations of merchandising in Finland*,” (2015): 11, <https://core.ac.uk/download/pdf/38126119.pdf>, Letöltve: 2020.

Event and Artist Merchandise Guide: <http://festivalandeventproduction.com/event-guides/event-and-artist-merchandise-guide/?print=pdf>, Letöltve: 2020.

Élményem.hu, „*Sziget 2019: a fenntartható fesztivál*,” <http://elmenyem.hu/fesztivalok/hazai-fesztivalok/sziget-2019-a-fenntarthato-fesztival/>, Letöltve: 2020.

FULTON, H. C. – GLEICK, P. H. (2012): „*California’s Water Footprint*,” 7, <https://indicators.ucdavis.edu/water/files/California%20Water%20Footprint%202012%20Pacific%20Institute%20Fulton%20et%20al.pdf>, Letöltve: 2020.

Global Fashion Agenda and The Boston Consulting Group, „*Pulse of the Fashion Industry*,” (2017): 11, <https://www.globalfashionagenda.com/publications-and-policy/pulse-of-the-industry/>, Letöltve: 2020.

BOOST, R. (2019): „*Marketing sustainability in a wasteful fashion industry*,” <https://www.marketing-interactive.com/marketing-sustainability-in-a-wasteful-fashion-industry>, Letöltve: 2020.

MCKINLEY, S. (2019): „*New Sustainable Event Management (2019 edition): A Free Guide to Better Green Meetings*,” <https://www.eventmanagerblog.com/sustainable-event-management>, Letöltve: 2020.

11. fejezet

A Green Festival, *Claire O’Neill on ‘Big Butts’*, <https://www.agreenerfestival.com/wp-content/uploads/ClaireOnBigButts.pdf>, Letöltve: 2020.

A Green Festival, „*Land damage*,” <https://www.agreenerfestival.com/land-damage/>, Letöltve: 2020.

SINGH, A. – PANT, P. – D. POPE, F. (2019): Air quality during and after festivals: Aerosol concentrations, composition and health effects, *Atmospheric Research*, Volume 227. pp. 220-232. ISSN 0169-8095.

<https://doi.org/10.1016/j.atmosres.2019.05.012>

CIERJACKS, A. – BEHR, F. – KOWARIK, I. (2012): Operational performance indicators for litter management at festivals in semi-natural landscapes, *Ecological Indicators*, Volume 13, Issue 1. pp. 328-337, ISSN 1470-160X.

<https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2011.06.033>

KURNUS, H. –MOHAJERANIS, A. (2020): "The toxicity and valorization options for cigarette butts," *Waste Management* Vol. 104.

<https://doi.org/10.1016/j.wasman.2020.01.011>

Leave No Trace: <https://Int.org/wp-content/uploads/2020/11/Leave-No-Trace-Basics-English-Doc.pdf>, Letöltve: 2020.

Leave No Trace, „How To Festival Leave No Trace Style,” <https://Int.org/how-to-festival-leave-no-trace-style/>, Letöltve: 2020.

Leave No Trace, „Problems We Solve,” <https://Int.org/why/problems-we-solve/>, Letöltve: 2020.

Leave No Trace, „The 7 Principles,” <https://Int.org/why/7-principles/>, Letöltve: 2020.

SHIPWAY, R. – LEE, M. (2020): Bouncing Back and Jumping Forward: Scoping the Resilience Landscape of International Sports Events And Implications for Events and Festivals, *Event Management*, Volume 24, Number 1. pp. 185-196 (12).

<https://doi.org/10.3727/152599518X15403853721376>

O'ROURKE, S. – IRWIN, D. – STRAKER, J. (2011): Dancing to sustainable tunes: an exploration of music festivals and sustainable practices in Aotearoa, *Annals of Leisure Research*. 14:4. pp 341-354.

<https://doi.org/10.1080/11745398.2011.639383>

12. fejezet

Glastonbury Festival (2020): Local Benefits. <https://www.glastonburyfestivals.co.uk/worthy-causes/local-benefits/>, Letöltve: 2020. 09. 03.

Green Festivals (2020): Community. <https://greenfestivals.ca/greening/community/>, Letöltve: 2020. 09. 01.

HUNYADI, ZS. – INKEI, P. – SZABÓ, J. Z. (2006): Fesztivál-világ. NKA kutatások 3. Kelet-Közép-Európai Kulturális Obszervatórium Alapítvány. <http://www.budobs.org/pdf/Fesztival-Vilag.pdf>, Letöltve: 2020. 08. 26.

Kanizsai Bor- és Dödölle Fesztivál (2019): <http://kanizsafest.hu/dodolle.html>, Letöltve: 2021. 01. 14.

Kanizsainfo: <http://kanizsainfo.hu/nagykanizsai-sarkanyhajo-fesztival-junius-7-8/> Letöltve: 2021. 01. 18.

Magyar Fesztivál Regisztráció és Minősítési Program (2020): Minősítés. <http://www.fesztivalregisztracio.hu/index.php?modul=cms&page=minosites>, Letöltve: 2020. 08. 27.

13. fejezet

Sterling Volunteers: <https://www.sterlingvolunteers.com/resources/ourblog/>, Letöltve: 2020.

Recruiting volunteers: „The Volunteer Recruitment Process,” https://knowhow.ncvo.org.uk/your-team/volunteers/recruiting/copy_of_process?_ga=2.204683411.281328825.1607434937-1606087964.1602663389, Letöltve: 2020.

Biletto: „How to Find Volunteers for an Event: 6 Key Steps,” <https://biletto.co.uk/blog/how-to-find-volunteers-for-event/>, Letöltve: 2020.

Biletto: „How to Train and Manage Your Event Volunteers: 10 Key Steps,” <https://biletto.co.uk/blog/how-to-train-manage-event-volunteers/>, Letöltve: 2020.

In it Live: „5 Volunteer Management Strategies Event Planners Need to Know”, <https://www.initlive.com/blog/5-volunteer-management-strategies-event-planners-need-to-know>, Letöltve: 2020.

14. fejezet

A Green Festival: The Good Food for Festivals Guide: https://www.agreenerfestival.com/wp-content/uploads/pdfs/GOOD_FOOD_GUIDE_FOR_FESTIVALS.pdf, Letöltve: 2020. 10. 27

Glastonbury (2020): Water Supply. <https://www.glastonburyfestivals.co.uk/information/advice/water-supply/>, Letöltve: 2020. 10. 27.

Hardstylehumor (2020): Why Drinking Water at a Festival is so Delicious. <https://hardstylehumor.nl/why-drinking-water-at-a-festival-is-so-delicious/>, Letöltve: 2020. 08. 27.

Powerful Thinking (2015): The Show Must Go On. Environmental Impact Report and Vision for the UK Festival Industry. <http://www.powerful-thinking.org.uk/site/wp-content/uploads/TheShowMustGoOnReport18..3.16.pdf>, Letöltve: 2020. 10. 27.

Sziget Fesztivál (2020): Green Sziget. <https://szigetfestival.com/hu/greensziget>, Letöltve: 2020. 10. 27.

THORNTON, A. – WORLD ECONOMIC FORUM (2019): Glastonbury festival will no longer sell plastic bottles. <https://www.weforum.org/agenda/2019/02/glastonbury-festival-bans-plastic-bottles>, Letöltve:2020. 08. 27.

TISEO, I.: Liters of water used in the United Kingdom (UK), by household number 2020. October 20, 2020. <https://www.statista.com/statistics/827278/liters-per-day-household-water-usage-united-kingdom-uk/>, Letöltve: 2020. 10. 27.

VAN DE VOORT, L. – SCHURINK, P. (2018): Toolkit Waste-free Festivals. From waste to resources. (Green Event Netherland) https://static1.squarespace.com/static/5ba204a73917ee401d7516af/t/5d9b1f0b379d0404d87bb7c4/1570447152316/Green_Deal_toolkit_EN_016-01-2019.pdf, Letöltve:2020. 10. 27.

15. fejezet

ROGERS, P.: Community involvement in festivals: exploring ways of increasing local participation

<https://www.attendstar.com/how-to-get-volunteers-to-help-at-your-event/>, Letöltve: 2020. 11. 02.

UNEP (2012): Sustainable Events Guide. <https://www.greeningtheblue.org/sites/default/files/Sustainable%20Events%20Guide%20May%2030%202012%20FINAL.pdf>

16. fejezet

ÁSVÁNYI, K. – MITEV, A. – JÁSZBERÉNYI, M. (2018): Családbarát fesztivál, avagy a családok fesztiválélménye. *Turizmus Bulletin* 2019 (3). pp.30-38.

Biletto: „10 Wholesome Ideas for Planning a Family-Friendly Event,” <https://biletto.co.uk/blog/family-friendly-event/>, Letöltve: 2020.

Child Friendly Event Planning Checklist: <https://cgdresources.mmgolutions.net/Resources/Website/SiteDocuments/doc22333.pdf>, Letöltve: 2020. 10. 27.

HOCHSWENDER, C.: „20 Fun Family Activities to Do at Home,” <https://www.parents.com/fun/activities/outdoor/weekend-family-activities/>, Letöltve: 2020.

Családbarát Újbuda: „Családbarát rendezvények,” <https://csaladbarat.ujbuda.hu/csaladbarat-rendezvenyek>, Letöltve: 2020.

Eventbrite: „How to Plan the Next Generation of Family-Friendly Events,” <https://www.eventbrite.com.au/blog/family-friendly-events-ds00/>, Letöltve: 2020.

Sydney Festival (2020): Disability Programming Initiative, <https://www.sydneyfestival.org.au/accessibility>, Letöltve: 2020. 11. 02.

17. fejezet

Accessibility Directorate of Ontario (2016): Guide to Accessible Festivals and Outdoor Events
https://www7.mississauga.ca/documents/accessibility/Guide_to_Accessible_Festivals_and_Outdoor_Events.pdf, Letöltve: 2020. 11. 02.

Accessible Events A Guide for Organizers:
<http://www.disability.wa.gov.au/Global/Publications/Understanding%20disability/Built%20environment/Accessible%20events%20guide.pdf>, Letöltve: 2020. 11. 02.

Design for all Foundation (2020): www.designforall.org, Letöltve: 2020. 11. 02.

Fesztiválregisztráció (2020): <http://www.fesztivalregisztracio.hu/index.php?modul=cms&page=minosites>, Letöltve: 2020. 11. 02.

HENDERSON, D. - CALLAGHAN, A. (2017): The Case for More Inclusive Festivals: Still Not There, Yet!, <http://www.disabilityhistoryscotland.co.uk/wp-content/uploads/2017/12/The-Case-for-More-Inclusive-Festivals-Report.pdf>, Letöltve: 2020. 11. 02.

JOHNSON, V. - CURRIE, G. - STANLEY, J. (2011): Exploring transport to arts and cultural activities as a facilitator of social inclusion. *Transport Policy*. 18, pp. 68-75.

LAING, J. -. MAIR, J. (2015): Events and social inclusion. *Leisure Sciences: An Interdisciplinary Journal*. pp. 252-268.

Sydney Festival (2020): Disability Programming Initiative, <https://www.sydneyfestival.org.au/accessibility>, Letöltve: 2020. 11. 02

UNEP (2012): Sustainable Events Guide, <https://www.greeningtheblue.org/sites/default/files/Sustainable%20Events%20Guide%20May%2030%202012%20FINAL.pdf>, Letöltve: 2020. 11. 02.

ZSARNÓCZKY, M. (2018): The Future Challenge of Accessible Tourism in the European Union. *Vadyba Journal of Management* 2(33). pp. 39-43. 2017/18.

18. fejezet

Allianz (2020): Live events risk. <https://www.agcs.allianz.com/news-and-insights/expert-risk-articles/live-event-risks.html>, Letöltve: 2020. 09. 05.

BERLONGHI, A. E. (1993): Engineering for Crowd Safety (ed. R. A. Smith och J. F. Dickie) idézi: <https://www.msb.se/siteassets/dokument/publikationer/english-publications/event-safety-guide.pdf>, Letöltve: 2020. 07. 08.

CSÁNYI, N. – GÉCS, D. (2019): Akik mindent látnak a Szigeten – a fesztivál operatív irányítóközpontjában jártunk. https://hvg.hu/tudomany/20190809_sziget_fesztival_2019_operativ_kozpont_benis_daniel, Letöltve: 2020. 11. 02.

DERCSÉNYI, D. (2019): Fegyveres fedett nyomozó is csápolhat ön mellett a Szigeten. https://hvg.hu/itthon/20190810_sziget_biztonsag_benis_befogadokepeses, Letöltve: 2020. 11. 02.

Glastonbury Festival: <https://www.glastonburyfestivals.co.uk/anti-slavery-statement/>, Letöltve: 2020. 10. 20.

MICHALKÓ, G. (2020): A biztonság szerepe a turizmus rendszerében. In: Michalkó, G. – Németh, J. – Ritecz, Gy. (eds.): *Turizmusbiztonság*. Dialóg Campus Kiadó, 2020. ISBN 978-963-531-126-2.

Origo (2019): Megtudtuk, hatalmas a készültség a Szigeten, és betoltunk egy rendőrfagyit. <https://www.origo.hu/itthon/20190808-a-biztonsagos-kozlekedes-es-a-buncselekmények-megakadalyozasa-mellett-iden-a-szorakoztatást-is-celul.html>, Letöltve: 2020. 11. 02.

PÁLFI, R. (2019): Teltházzal indul a Sziget. Teltházzal indul a Sziget – számok és érdekességek a fesztiválról. <https://hu.euronews.com/2019/08/07/telthazzal-indul-a-sziget-szamok-es-erdekessegek-fesztivalrol>, Letöltve: 2020. 11. 02.

PÉTER, E. – NÉMETH, K. (2020): A turisztikai célterületek kockázatmenedzsmentje, különös tekintettel a rendezvényekre. In: Michalkó, G. – Németh, J. – Ritecz, Gy. (eds.): *Turizmusbiztonság*. Dialóg Campus Kiadó, 2020. ISBN 978-963-531-126-2.

Sziget: <https://szigetfestival.com/hu/mobileapp>, Letöltve: 2020. 11. 02.

WÁGNER, G. (2019): We Love Budapest. Fesztiválkísokos. <https://welovebudapest.com/cikk/2019/8/7/fesztivalkisokos-praktikus-tanacsok-es-tudnivalok-a-sziget-fesztival-első-napjara>, Letöltve: 2020. 11. 02.

Grafikai elemek forrása: vecteezy.com

